

Pertti Mäkelä

Kunnan kultainen kirjasto II –

Matka multimediaan jatkuu

KuntaSuomi -tutkimuksia nro 33

ISBN 951-755-646-2

Sisällysluettelo

SISÄLLYSLUETTELO	4
KUVIOT JA TAULUKOT	6
TIIVISTELMÄ	8
RESUMÉ	9
SUMMARY	10
1. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	11
1.1 TUTKIMUSKOHDDE	11
1.2 TUTKIMUKSEN AINEISTOT JA VERTAILUASETELMAT	14
1.3 RAPORTIN RAKENNE	15
1.4 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET	16
2 PERUSTIETOA KIRJASTOISTA	17
2.1 KIRJASTOJEN KÄYTTÖ	17
2.1.1 Kirjastokäynnit	17
2.1.2 Annetut lainat	20
2.1.3. Lainajaat	22
2.2. KIRJASTOJEN TOIMINTAMENOT	24
2.3. KIRJASTOHENKILÖKUNTA	28
3 KIRJASTOJEN PALVELUTARJONTA	31
3.1 PALVELUIDEN TARJONTA JA TOIMIVUUS	31
3.2. KOKOELMIEN SUURUUS	34
3.2.1 Lainattava kirjallisuus	35
3.2.2 Äänitteet, videot ja elektroniset aineistot	37
3.2.3 Käsikirjastot, kotiseutukokoelmat ja lehdet	39
3.3. KUNNISSA SUURIKIN MUUTOKSIA PALVELUKYVYSSÄ	40
3.4. OHEISPALVELUIDEN TUOTTAMISTAPA, TOIMIVUUS JA KILPAILUTUS	43
4 KIRJASTOJEN OHJAUS JA JOHTAMINEN	45
4.1 KIRJASTOJEN LUOTTAMUSHENKILÖHALLINTO	45
4.1.1 Luottamushenkilöelinten jäsenrakenteen ominaisuudet	45
4.1.2 Luottamushenkilöelinten rooli kirjastotoimessa	47
4.2 ERI TAHOJEN VAIKUTUS KIRJASTOJEN TOIMINTAAN	49
4.3 JOHTAJAROLIT KIRJASTOISSA	53
5 KIRJASTOJEN KEHITTÄMINEN	57
5.1. KIRJASTOJEN MUUTOSTENDENSSEIT	57
5.1.1 Palveluiden järjestämisessä toteutetut muutokset	57
5.1.2 Resursseissa tapahtuneet muutokset	58
5.1.3 Muut muutokset	59
5.2. KIRJASTOJEN NYKYTILA	60
5.2.1 Palvelutoiminnan nykytila	61
5.2.2 Kirjastoyksiköiden hallinto	63
5.2.3 Kirjastoyksiköiden resurssien nykytila	64
5.3 KIRJASTOJEN KEHITTÄMISTARPEET	65
5.3.1 Palvelutoiminnan kehittäminen	65
5.3.2 Hallinnon kehittäminen	67
5.3.3 Resursseihin liittyvä kehittäminen	68

5.3.4 Muiden kehittämis- ja muutoskohteiden tärkeys	69
5.3.5 Eri kehittämiskohteiden yhteisvertailu	70
6 YHTEENVETO	72
LIITE 1. KYSELYLOMAKE.....	75
LIITE 2: VASTAAJEN VAPAAT KOMMENTIT	86
LIITE 3: KIRJASTOTOIMESTA VASTAAVAT LAUTAKUNNAT KUNTASUOMI2004 -TUTKIMUSKUNNISSA. ...	88

Kuviot ja taulukot

- Kuvio 1: Kirjastokäynnit asukasta kohden tutkimuskunnissa vuosina 1994 ja 1999.
- Kuvio 2: Asukasta kohden annettujen kirjastolainojen määrä tutkimuskunnissa vuosina 1994 ja 1999 .
- Kuvio 3: Kirjaston asiakkaiden prosenttiosuus tutkimuskuntien asukasluvusta vuosina 1994 ja 1999.
- Kuvio 4: Kuntien kirjastotoimen toimintamenot asukasta kohden vuosina 1994 ja 1999.
- Kuvio 5: Kuntien kirjastotoimen käyttömenot annettua lainaa kohti vuosina 1994 - 1999.
- Kuvio 6: Erilaisten palveluiden tarjonta kirjastoissa vuonna 1999. Tarkastelu kuntakoon ja kirjastotyyppin mukaan.
- Kuvio 7: Kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden arviot erilaisten palveluiden toimivuudesta vuonna 1999. Kirjastotyyppittäinen tarkastelu.
- Kuvio 8: Lainattavan kirjallisuuden kuuluminen kirjastojen kokoelmiin kuntakoon ja kirjastotyyppin mukaan. (% kirjastoista)
- Kuvio 9: Vastaajien arviot kirjallisuuskokoelmien suuruudesta kirjaston alueellisen palvelukyvyyn kannalta kuntakoon ja kirjastotyyppin mukaan tarkasteltuna.
- Kuvio 10: Äänitteiden, videoiden ja elektronisten tallenteiden kuuluminen kirjastojen kokoelmiin kuntakoon ja kirjastotyyppin mukaan tarkasteltuna. (% kirjastoista)
- Kuvio 11: Vastaajien arviot äänite-, video- ym. tallenteiden kokoelmien suuruudesta kirjaston alueellisen palvelukyvyyn kannalta kuntakoon ja kirjastotyyppin mukaan tarkasteltuna.
- Kuvio 12: Käsikirjastojen, kotiseutukokoelmien ja lehtien kuuluminen kirjastojen kokoelmiin kuntakoon ja kirjastotyyppin mukaan tarkasteltuna (% kirjastoista)
- Kuvio 13: Vastaajien arviot käsikirjastojen, kotiseutukokoelmien ja lehtikokoelmien suuruudesta kirjaston alueellisen palvelukyvyyn kannalta tarkasteltuna kuntakoon ja kirjastotyyppin mukaan.
- Kuvio 14: Pääkirjastojen palvelukyvyyn muutosindeksi (1995-1999) kunnittain.
- Kuvio 15: KuntaSuomi -kuntien kirjastojen toimintamenojen muutoksen 1994–1999 suhde pääkirjastojen palvelukyvyyn muutokseen 1995–1999
- Kuvio 16: Vastaajien tyytyväisyys eri palveluiden toimivuuteen.
- Kuvio 17: Vastaajien arviot oman kuntansa kirjastoasioista päättävän luottamushenkilöelimen eri ominaisuuksista vuonna 1999 alle ja yli 10 000 asukkaan kunnissa.
- Kuvio 18: Kirjastoasioista päättävien luottamushenkilöelinten merkitys/rooli kirjastotoimen asioiden hoitamisessa alle ja yli 10 000 asukkaan kunnissa vuonna 1999.
- Kuvio 19: Vastaajien arviot eri tahojen vaikutuksesta kirjastoyksiköiden toimintaan alle ja yli 10 000 asukkaan kunnissa vuonna 1999.
- Kuvio 20: Vastaajien arviot eri tahojen vaikutuksesta kirjastoyksiköiden toimintaan vuonna 1999 kirjastotyyppittäin.
- Kuvio 21. Eri tahojen vaikutuksen muutos kirjastoyksiköiden toimintaan viime vuosina kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden arvioiden mukaan. Kuntakoon mukainen tarkastelu.
- Kuvio 22: Erilaisten tehtäväkokonaisuuksien ja johtamisroolien tärkeys kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden omassa työssä kirjastotyyppittäin vuonna 1999.
- Kuvio 23: Erilaisten tehtäväkokonaisuuksien ja johtamisroolien tärkeyden muutos viime vuosina kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden omassa työssä kirjastotyyppittäin.
- Kuvio 24: Kirjastoyksiköissä tapahtuneet muutokset vuoden 1994 jälkeen.

Kuvio 25: Kirjastojen toimintaan liittyvien tekijöiden nykytila kirjastojen vastuuhenkilöiden arvioiden mukaan 1999 tekijöiden tilan paremmuusjärjestyksessä.

Kuvio 26. Kirjastojen toimintaan liittyvien tekijöiden nykytila kirjastojen vastuuhenkilöiden arvioiden mukaan 1999.

Kuvio 27: Kirjastojen palvelutoimintaan liittyvien kehittämiskohteiden tärkeys vuosina 1995 ja 1999 kaikissa kirjastoyksiköissä ja pääkirjastoissa.

Kuvio 28: Kirjastojen hallintoon liittyvien kehittämiskohteiden tärkeys vuosina 1995 ja 1999 kaikissa kirjastoyksiköissä ja pääkirjastoissa.

Kuvio 29: Kirjastojen resursseihin liittyvien kehittämiskohteiden tärkeys vuosina 1995 ja 1999 kaikissa kirjastoyksiköissä ja pääkirjastoissa.

Kuvio 30: Kirjastojen yleiseen kehittämiseen liittyvien kehittämiskohteiden tärkeys vuosina 1995 ja 1999 kaikissa kirjastoyksiköissä ja pääkirjastoissa.

Taulukko 1: Tutkimuskuntien kirjastolaitoksen rakenne kuntaryhmittäin.

Taulukko 2: Tutkimuskuntien kirjastojen henkilöstökulut ja muilla kuin kirjaston varoilla palkatun henkilökunnan osuus vuonna 1999.

Taulukko 3: Palveluiden tuottamistapa eri palveluiden osalta vuonna 1999 – prosenttia kirjastoista.

Taulukko 4: Kirjastoasioista päättävien luottamushenkilöelinten merkitys/rooli eräissä kirjastotoimen asioiden hoitamisessa luottamushenkilöelintyypeittäin vuonna 1999.

Taulukko 5. Viisi parhaalla ja huonoimmalla tasolla olevaa tekijää kirjastojen toiminnan kannalta kuntien pääkirjastoissa ja muissa kirjastoyksiköissä vuonna 1999.

Taulukko 6: Kaikkien vastaajien arviointien keskiarvot kehittämis-/muutoskohteiden tärkeydestä lähivuosina . Kymmenen tärkeintä ja viisi vähiten tärkeää kehittämis-/muutoskohdetta vuonna 1999.

Tiivistelmä

Kuntien yleiset kirjastot ovat eläneet 90-luvun lopulla niukkojen resurssien aikaa samalla kun ne ovat rakentaneet asiakkailleen uusia palveluita. Taloudellisten resurssien vähäisyys ja henkilöstömäärän niukkuus ovatkin tällä hetkellä kirjastojen keskeisimmät ongelmat.

Tutkimuskuntien pääkirjastojen palvelukyky on kasvanut tutkimusajanjakson aikana jonkin verran, mutta kunnittaiset erot ovat melkoisia. Kirjastojen vastuuhenkilöiden arvioiden mukaan suurimmassa osassa kuntia palvelukykyä on kyetty hieman parantamaan, mutta osassa kuntia palvelukyky on myös laskenut selvästi ellei jopa romahtanut tutkimusjakson aikana.

Kirjastotoimen hallinnossa voitaneen puhua ainakin jonkinasteisesta luottamushenkilöhallinnon kriisistä. Kirjastojen vastuuhenkilöt eivät juurikaan luota kirjastoasioista päättävien luottamushenkilöelinten tietotaitoon kirjastoasioissa. He näkevät lautakuntien roolin kirjastotoimen hallinnossa varsin olemattomana.

Kirjastojen johtajien rooleissa toiminnan arviointi ja taloushallinnolliset tehtävät ovat lisääntyneet viime vuosina yhdessä asiakaspalvelutehtävien ja kirjastojen väliseen yhteistyöhön liittyvien tehtävien kanssa. Asiakaspalvelutehtävät ovat lisääntyneet etenkin muiden kuin pääkirjastojen vastuuhenkilöiden tehtäväkuvassa. Kaiken kaikkiaan kirjastojen johtajat kokivat että erilaisten tehtävien määrä on viime vuosina keskimäärin lisääntynyt. Ainoastaan kirjastojen toimintaan liittyvien luottamustehtävien määrä on vähentynyt – muilla tehtävillä on entistä enemmän painoa. Kirjastojen johtajat eivät kuitenkaan koe, että heidän tehtävänsä nykyisellään painottuisivat liikaa juuri yleishallinnollisiin tai taloushallinnollisiin tehtäviin. Toiminnan arviointikaan ei ole heistä saanut kirjastoissa vielä liian korostettua asemaa.

Vuoden 1994 jälkeisestä kehityksestä kirjastoissa voidaan yleisesti sanoa, että toiminnallinen volyyymi on kasvanut ja resurssit pienentyneet. Tämä on johtanut siihen, että resurssipuolella on kirjastojen tämän hetken suurimmat ongelmat samaan aikaan kun palvelutoiminta on ainakin kirjastojen vastuuhenkilöiden omasta mielestä kohtalaisen hyvällä tolalla. Kirjastoväen suurimmat toiveet lähivuosien kehittämistoiminnan osalta kohdistuvatkin pääsääntöisesti resurssitilanteen parantamiseen unohtamatta kuitenkaan palvelulaadullisia kysymyksiä. Yleisten kirjastojen perusideologiaan ja rakenteisiin kirjastoihmiset eivät ole valmiita puuttumaan.

Resumé

Pertti Mäkelä (2002): **Kunnan kultainen kirjasto II**. Matka multimediaan jatkuu. (Kommunens gyllene bibliotek II. Resan till multimediet fortsätter.) Undersökning nr 33 inom KommunFinland 2004. Vasa universitet och Finlands Kommunförbund. Helsingfors 2002. Webbpublikation.

Kommunernas allmänna bibliotek har under 1990-talets sista år levt under knapphetens kalla stjärna samtidigt som de har byggt ut sina tjänster för kunderna. De knappa ekonomiska och personella resurserna är i själva verket för närvarande bibliotekens största problem.

I de kommuner som medverkade i undersökningen har huvudbibliotekens servicekapacitet i någon mån ökat under de aktuella åren 1995–1999, men mellan de enskilda kommunerna är skillnaderna betydande. Enligt de ansvariga vid biblioteken har servicekapaciteten rentav kunnat höjas i de flesta kommuner, men i en del av kommunerna har servicekapaciteten sjunkit klart eller till och med totalhavererat under den undersökta perioden.

När det gäller biblioteksfunktionens förvaltning kan man förmodligen tala om åtminstone någon grad av kris inom de förtroendevalda organens förvaltning. De ansvariga vid biblioteken litar inte värst mycket på kompetensen hos de förtroendeorgan som beslutar om biblioteksfrågor. De ser nämndernas roll i förvaltningen av biblioteksväsendet som rätt obetydlig.

För bibliotekscheferna har uppgifterna i anslutning till ekonomiförvaltning och utvärdering av verksamheten ökat under senare år, liksom även kundtjänstuppgifterna och de uppgifter som gällt samarbete mellan biblioteken. Kundtjänstuppgifterna har ökat i synnerhet för de ansvariga vid filialbiblioteken. På det hela taget ansåg bibliotekscheferna att de olika uppgifterna i snitt har ökat under de senaste åren. Det enda som har minskat är de förtroendevaldas uppgifter – övriga uppgifter har fått allt större tyngd. Bibliotekscheferna anser ändå inte att deras uppgifter i dag är alltför mycket fokuserade på allmän administration eller ekonomiförvaltning. Inte heller har utvärderingen av verksamheten enligt deras uppfattning fått en alltför framskjuten ställning.

I fråga om utvecklingen vid biblioteken efter 1994 kan allmänt taget sägas att verksamhetsvolymen ökat, men resurserna minskat. Det här har lett till att bibliotekens största problem för närvarande gäller resurserna, medan servicen åtminstone enligt de ansvariga vid biblioteken fungerar rätt väl. De hetaste önskemålen för utvecklingen under de närmaste åren gäller därför mestadels ökade resurser, men man glömmer inte heller frågor som gäller servicekvaliteten. Biblioteksfolket är inte berett att rucka på den grundläggande ideologi och de strukturer som de allmänna biblioteken bygger på.

Summary

Pertti Mäkelä (2002): **Kunnan kultainen kirjasto II**. Matka multimediaan jatkuu. Municipal Finland 2004 Studies No. 33. University of Vaasa and Association of Finnish Local and Regional Authorities. Helsinki 2002. Web publication.

For municipal public libraries, the late 1990s have been a time of scarce resources, yet they have built new services for their customers. Scarce economic and personnel resources are, in fact, the most important problems currently facing the libraries.

The service capacity of the main libraries in the studied municipalities has grown to some extent during the period of the study, 1995–1999, but there are considerable differences between the municipalities. According to the estimates of those who are in charge of the libraries, most of the municipalities have been able to improve the service capacity slightly, although some of the municipalities have experienced a marked decline, if not a collapse, in the service capacity during the time of the study.

Regarding the elected officials' ability to handle the administration of library services, you could speak of some sort of crisis of confidence. The persons responsible for the libraries have very little confidence in the competence of the elected representatives who decide about library matters. They perceive that the municipal library committees play a minuscule role in the administration of library services.

For library directors, functions related to evaluation and financial management as well as customer service and inter-library co-operation have increased over the recent years. There has been an increase in customer service functions, especially among those who are not in charge of the main libraries. On the whole, library directors felt that, on an average, the number of duties had risen during the past years. Only their "commissions of trust" related to library services have diminished – whereas other duties have become more important. Library directors do not, however, perceive that their present duties are too much focused on general and financial management. According to them, the role of evaluation has not yet been overemphasised in libraries.

You can say that the general development of libraries since 1994 has been marked by an increase in the number of services and by diminishing resources. This has resulted in a situation where the major problems for libraries are found on the resource side, whereas the services are in pretty good shape, at least according to those who are in charge of the libraries. What library staff in general hope most of all from the development over the next few years is that the resource situation will improve, without issues of service quality being forgotten. As for the basic ideology and structures of public libraries, these are issues that library staff are not willing to address.

1. Tutkimuksen lähtökohdat

Vuoden 1995 alussa käynnistettiin Suomen Kuntaliiton, kahdeksan erillisen tutkimusyksikön sekä 47 kunnan yhteinen tutkimusohjelma KuntaSuomi 2004, joka on tähän mennessä laajin Suomessa toteutettu kuntatutkimushanke. Tutkimusohjelman tarkoituksena on tarkastella useita kohdekuntien toimintoja ja seurata niiden kehitystä aina vuoteen 2004 asti eli lähes kolmen valtuustokauden ajan.

Yhtenä projektiin osallistuvana tutkimusyksikkönä on Vaasan yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, jonka keskeisenä tutkimusalueena projektissa on tuottaa tutkimuskunnille tietoa palvelupolitiikan muutoksista kolmella keskeisellä palvelusektorilla. Nämä palvelusektorit ovat sivistyspalvelut, vapaa-aikapalvelut sekä sosiaali- ja terveyspalvelut.

Tämä raportti perustuu pääosiltaan keväällä 1999 tutkimuskuntien kirjastoyksiköille suunnatulla kyselyllä saatuihin tutkimustuloksiin. Kyseessä on kuntien kirjastopalveluiden tutkimuksen toinen vaihe. Ensimmäinen vaihe kyselytutkimuksineen toteutettiin vuonna 1995 ja sen tulokset on julkaistu raportissa "Kunnan kultainen kirjasto – matkalla multimediaan"¹.

Raportilla on kaksi tavoitetta – sekä luoda poikkileikkaus kuntien kirjastopalveluiden tilasta 1999 että hahmottaa niitä mahdollisia muutoksia, joita on jo havaittavissa kirjastojen toiminnassa suhteessa ensimmäisen tutkimuskierroksen aikana (1994–1995) vallinneeseen tilanteeseen. Tilastolliset faktatiedot on yleensä kiinnitetty vuosiin 1994 ja 1998.

1.1 Tutkimuskohde

Kyselytutkimus suunnattiin 47 kunnan kaikkiin pää-, lähi- ja laitoskirjastoihin, joilla on oma vastuhenkilö. Kokonaisjoukoksi muodostui näin 115 kirjastoyksikköä, joista 104 vastasi kyselyyn. Vastausprosentiksi tuli näin 90,4%, jota voidaan pitää erittäin hyvänä. Kaikkien tutkimuskuntien pääkirjastot osallistuivat kyselyyn ja näiden lisäksi 51 lähikirjastoa ja 6 laitoskirjastoista vastaavaa henkilöä vastasi kyselyyn².

Tutkimuskunnat

KuntaSuomi 2004 -tutkimusohjelman alkaessa tutkimuskunnat valittiin tiettyjen perusteiden pohjalta siten, että ne kuvaisivat yhdessä mahdollisimman hyvin Suomen kuntakenttää ja näin tutkimuksen tulokset olisi myös mahdollista yleistää koskemaan koko Suomen tilannetta. Kuntien valintaperusteina oli mm. asukasluku, sijainti, elinkeinorakenne, jne. Huolellisen valinnan ja kuntien kanssa käytyjen neuvotteluiden jälkeen tutkimuskuntajoukko muodostui seuraavaksi (kunnat jaoteltu tässä raportissa pääasiassa käytettävään kahteen kuntakoryhmään³):

¹ Mäkelä, Pertti (1997). Kunnan kultainen kirjasto – matkalla multimediaan. Acta 76/1997, KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 6. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.

² Laitoskirjastojen määrä oli vastaajia suurempi (11), sillä muutamissa tapauksissa sama vastaaja toimi vastuuhenkilönä useissa laitoskirjastoyksiköissä.

³ Kuntakokoluokituksessa on pidättäytytty vuoden 1995 asukaslukutilanteen mukaisessa luokituksessa.

Ryhmä 1 = kunnat alle 10 000 asukasta (28 kuntaa, 33 vastausta)
 Humppila, Iitti, Jaala, Joroinen, Karstula, Kemiö, Kiikala, Kolari, Kristiinankaupunki, Kuhmoinen, Liljendal, Lumijoki, Multia, Noormarkku, Oulainen, Outokumpu, Padasjoki, Punkaharju, Pyhäntä, Pylkönmäki, Ranua, Rääkkylä, Sonkajärvi, Suolahti, Tyrnävä, Vahto, Vimpeli, Virrat

Ryhmä 2 = kunnat yli 10 000 asukasta (19 kuntaa, 71 vastausta)
 Espoo, Haukipudas, Hämeenlinna, Kaarina, Kerava, Kokkola, Kotka, Lappeenranta, Leppävirta, Lieksa, Mikkeli, Naantali, Närpiö, Pieksämäki, Porvoo, Pudasjärvi, Vaasa, Varkaus, Vehkalahti

Kirjastot

Kirjastopalveluiden rakenteellisessa järjestämisessä ei ole tutkimusjakson aikana yleisesti ottaen tapahtunut mitään radikaaleja muutoksia (taulukko 1). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö yksittäisissä kunnissa olisi kirjastoverkkoa järjestetty uuteen uskoon. Kaikki tutkimuskunnat yhä järjestävät kirjastopalvelunsa itse, eli joka kunnasta löytyy edelleen oma pääkirjasto. Lähi-/sivukirjastoja sen sijaan on karsittu muun muassa Jaalassa, Lieksassa, Oulaisissa, Varkaudessa ja Kotkassa. Päinvastaista kehitystä, eli lähi-/sivukirjastojen lisääntymistä, on puolestaan tapahtunut Kolarissa, Kristiinankaupungissa, Kaarinassa ja Espoossa.

Kirjastoautojen määrä on tutkimuskunnissa huvennut kolmella. Rääkkylässä ja Sonkajärvellä on kirjastoautopalvelut lakkautettu kokonaan. Vaasassa liikennöi enää yksi kirjastoauto aiemman kahden sijasta, mikä on merkinnyt noin kolmestakymmenestä pysäkestä luopumista. Vastaavasti Vaasassa on lisätty reilusti erilaisten pienten kirjastojen palvelupisteiden määrää. Kirjastoautopysäkkejä on vähennetty raskaalla kädellä myös Kolarissa, Ranualla, Lieksassa ja Pudasjärvellä. Kirjastoautojen pysäkkiverkkoa ovat sen sijaan kasvattaneet esimerkiksi Espoo, Karstula ja Kristiinankaupunki.

Eniten kunnittaisia muutoksia on tapahtunut kirjastojen muiden palvelupisteiden (laitoskirjastot, lainausasemat, siirtokokoelmat) määrässä. Nämä muutokset ovat tosin myös epävarmimpia, sillä joidenkin kuntien kohdalla on todennäköistä, ettei molempina ajankohtina ole näiden muiden yksiköiden määrää ilmoitettu aivan vertailukelpoisesti.

Taulukko 1: Tutkimuskuntien kirjastolaitoksen rakenne kuntaryhmittäin. Suluissa vertailulukuna vuoden 1994 tilanne, mikäli muutoksia on tapahtunut.

Kunnat alle 3 000 asukasta					
Kunta	Pääkirjasto	Lähi-/sivukirjastot	Kirjastoauto	Pysäkit	Muut palvelupisteet
Humppila	on	–	–	–	3 (–)
Jaala	on	0 (2)	–	2	6 (7)
Kiikala	on	–	–	3	1 (2)
Liljendal	on	2	–	–	1 (–)
Lumijoki	on	–	–	–	–
Multia	on	–	on	66 (68)	–
Pyhäntä	on	–	–	–	3
Pylkönmäki	on	–	–	–	0 (1)
Vahto	on	–	–	–	–

Kunnat 3 000–5 500 asukasta					
Kunta	Pää-kirjasto	Lähi-/sivu-kirjastot	Kirjasto-auto	Pysäkit	Muut palvelupisteet
Kemiö	on	–	–	–	2
Kolari	on	1 (0)	on	96 (120)	1 (2)
Kuhmoinen	on	–	–	1 (2)	7 (5)
Padasjoki	on	–	on	77 (75)	3 (–)
Punkaharju	on	–	on	84 (90)	1
Rääkkylä	on	1	ei (on)	0 (36)	–
Tyrnävä	on	–	–	–	3 (–)
Vimpeli	on	–	–	–	1

Kunnat 5 501–10 000 asukasta					
Kunta	Pää-kirjasto	Lähi-/sivu-kirjastot	Kirjasto-auto	Pysäkit	Muut palvelupisteet
Iitti	on	–	on	127	–
Joroinen	on	–	on	49 (51)	–
Karstula	on	–	on	80 (74)	2
Kristiinank.	on	1 (–)	on	71 (66)	8 (11)
Noormarkku	on	–	–	–	3 (–)
Oulainen	on	0 (1)	on	74	1
Outokumpu	on	–	on	84 (81)	2
Ranua	on	–	on	138 (152)	–
Sonkajärvi	on	1	ei (on)	0 (157)	–
Suolahti	on	–	–	2 (–)	3
Virrat	on	1	on	80 (?)	5 (–)

Kunnat 10 001–20 000 asukasta					
Kunta	Pää-kirjasto	Lähi-/sivu-kirjastot	Kirjastoauto	Pysäkit	Muut palvelupisteet
Haukipudas	on	3	–	–	0 (4)
Kaarina	on	4 (2)	–	1	5 (6)
Leppävirta	on	1	on	130 (137)	2
Lieksa	on	1 (2)	on	213 (250)	1
Naantali	on	2	–	–	4
Närpiö	on	5	on	85 (91)	2 (4)
Pieksämäki	on	–	–	–	–
Pudasjärvi	on	–	on 2	238 (269)	–
Vehkalahti	on	3	on	47	–

Kunnat 20 001–45 000 asukasta					
Kunta	Pää-kirjasto	Lähi-/sivu-kirjastot	Kirjasto-auto	Pysäkit	Muut palvelupisteet
Hämeenlinna	on	2	on	47 (46)	–
Kerava	on	–	–	–	4 (5)
Kokkola	on	1	on	86	3 (2)
Mikkeli	on	3	–	8 (–)	11 (13)
Porvoo*	on	5	on	147 (145)	4 (8)
Varkaus	on	0 (2)	–	–	4 (5)

* Porvoon vuoden 1994 vertailuluvussa on yhdistetty Porvoon kaupungin ja Porvoon maalaiskunnan tiedot.

Kunnat yli 45 000 asukasta					
Kunta	Pääkirjasto	Lähi-/sivu- kirjastot	Kirjastoauto	Pysäkit	Muut palvelupisteet
Espoo	on	14 (13)	on 2	82 (47)	3 (10)
Kotka	on	4 (6)	on	58 (56)	9 (13)
Lappeenranta	on	6	on	52 (50)	4 (5)
Vaasa	on	5	on (2)	84 (113)	13 (4)

Erilaisten kirjastoyksiköiden määrien muutosten arviointia vaikeuttaa se, että osa kunnista on tarkastelujakson aikana muuttanut tilastointikäytäntöään kirjastojen ja muiden palvelupaikkojen suhteen.

Vastaajat

Vastaajilla on kirjastotoimen työtehtävistä keskimäärin yli 20 vuoden kokemus. Kokemattomin vastaaja oli toiminut kirjastoalalla vasta vajaan vuoden, mutta kokeneimmilla kirjastotoimen työhistoriaa oli kertynyt lähes 40 vuotta. Nykyisessä toimessaankin vastaajat olivat työskennelleet keskimäärin reilut yksitoista vuotta. Lyhimmillään nykyistä tointa oli vastaaja hoitanut vajaat puoli vuotta ja pisimmillään vastaaja oli viihtynyt samassa toimessa jo kunnioitettavat 34 vuotta. Kokemuspohjaa ja sen mukana varmasti kirjastoalan tietotaitoakin vastaajilla vaikuttaisi siis olleen riittämiin vastatessaan kyselylomakkeisiimme. Edelliseen kyselykierrokseen verrattuna vastaajien keskimääräinen työkokemus sekä kirjastotoimessa yleensä että nykyisessä toimessaan oli lisääntynyt noin vuodella, joten mitään radikaalia nuorennusleikkausta kirjastojen vastuuhenkilöiden parissa ei ole tapahtunut.

Kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt ovat edelleen paitsi kokenutta myös perin koulutettua väkeä. Yli 70 prosentilla vastaajista oli vähintään alempi korkeakoulututkinto. Vain prosentilla vastaajista ei ollut mitään peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Aiempaan kyselyyn verrattuna vastaajien koulutustaso on pysynyt kutakuinkin samanlaisena.

Tarkasteltaessa alle ja yli 10 000 asukkaan pääkirjastojen vastuuhenkilöiden koulutustasoa, voidaan havaita, että suurissa kunnissa pääkirjastojen vastuuhenkilöillä on aina korkeakoulututkinto, kun taas pienemmissä kunnissa vastuulliseen asemaan on noustu myös vähäisemmällä koulutuksella.

Viidellätoista vastaajalla oli kirjastotoimen lisäksi vastuullaan myös muita toimialoja, kuten kulttuuritoimi (9), liikuntatoimi (2), nuorisotoimi (2) ja kansalaisopisto (5). Lisäksi seitsemällä vastaajalla oli vastuu jostakin yksittäisestä toiminnosta kuten kotiseutuarkistosta, asiamiespostista tai kunnan yhteispalvelusteestä.

1.2 Tutkimuksen aineistot ja vertailuasetelmat

Tutkimuksen pääasiallisena aineistona on postikekselyllä kirjastojen johtajilta/vastuuhenkilöiltä saadut vastaukset. Lisäksi aineistona on käytetty erilaisia tilastoaineistoja, joita on käytettävissä varsin runsaasti⁴

⁴ Yleisistä kirjastoista on saatavilla erittäin paljon tilastoaineistoa esimerkiksi Internetistä.

Yleisesti saatavilla olevista tilastoaineistoista esitetään tietoja kunnittain, mutta postikekselyllä saatuja tietoja sitä vastoin ei mahdollisuuksista huolimatta esitetä kirjastoittain tai edes kunnittain. Vaikka kyselyn palautusprosentti oli korkea, niin silti käsiteltävänä on varsin pieni aineisto - kaikkiaan 104 vastausta. Tutkimuskuntien joukossa on useita, joissa on vain yksi tai korkeintaan kaksi tai kolme kirjastoyksikköä. Kyselyn yhteydessä vastaajille luvattiin, että mielipidevastauksia käsitellään luottamuksellisesti, joten kunnittaisten tietojen esittäminen on mahdotonta ilman, että luottamuksellisuutta loukattaisiin.

Postikyselyllä saatujen tietojen kunnittaisten tarkastelujen esteenä oli paitsi vastaajien luottamuksen säilyttäminen, myös tutkimusmethodiset syyt. Tämänkaltaisissa tutkimuksissa pidetään tulosten luotettavuuden kannalta jonkinlaisena minimimitavoitteena vähintään parinkymmenen tapauksen joukkoa muuttujaa kohden. Tällaiseen tapausjoukkoon ei tässä tutkimuksessa päästä minkään kunnan osalta, joten kunnittaisesta vertailusta oli pakko luopua ainakin siltä osin kun muuttujana oli yksittäinen vastaajan henkilökohtainen mielipide.

Raportin pääasiallinen vertailuasetelma rakentuu kuntien jakamiseen alle ja yli 10 000 asukkaan kuntiin. Tähän jakoon yhdistetään vielä kirjastotyyppittäinen jako pääkirjastoihin ja muihin kirjastoihin siten, että tuloksia tarkastellaan kolmen ryhmän näkökulmasta; alle 10 000 asukkaan pääkirjastojen, yli 10 000 asukkaan pääkirjastojen sekä muiden kirjastojen⁵ osalta. Jakoa voidaan perustella sillä, että kuntien pääkirjastoilla ja muilla yksiköillä on jonkin verran erilainen rooli kunnan kirjastolaitoksessa. Pääkirjastoa voitaneen pitää useimmissa kunnissa "lippulaivana", joka resurssiltaan ja mahdollisuuksiltaan on paremmassa asemassa kuin pienemmät sivutoimipisteet. Pääkirjastoista yleensä löytyvät kehittyneimmät palvelumuodot ja ne antavat näin kuvan kuntien kirjastopalveluiden jonkinlaisesta maksimitasosta. Kunnittaisessa vertailussa tämä asetelma ei tietenkään tee oikeutta niille kunnille, jotka ovat aktiivisesti pyrkineet kirjastopalveluiden hajauttamiseen ja ovat ehkä pääkirjastonsa kustannuksellakin yrittäneet taata monipuoliset ja laadukkaat palvelut myös lähikirjastoissaan ja haja-asutusalueillaan.

Raportissa viritellään myös ajallista vertailuasetelmaa jo toteutettujen kahden kyselykierroksen välillä. Ajallinen vertailuasetelma on mahdollista toteuttaa paneeliasetelmana varsinkin pääkirjastojen välillä. Molemmilla kyselykierroksilla kaikkien tutkimuskuntien pääkirjastot olivat mukana ja muistakin kirjastoyksiköistä 49 vastasi molemmilla kerroilla. Näin paneeliasetelmassa on kaikkiaan 96 kirjastoyksikköä. Ainakin 64 kirjastoyksikössä vastaajakin oli sama molemmilla kyselykierroksilla.

1.3 Raportin rakenne

Aineiston kuvaus on toteutettu taulukoin ja kuvioin, joita on käytetty runsaasti. Taulukoissa ja kuvioissa on tavoiteltu mahdollisimman yksinkertaista ja selkeää esitystapaa, jotta aineiston keskeiset havainnot olisivat nopeasti ja helposti kaikkien hahmotettavissa.

Tarkastelu aloitetaan kuntien kirjastotoimen perustietojen kuvauksella (luku 3). Perustietojen yhteydessä tarkastellaan lisäksi kirjastojen käyttötilastoja toiminnan kuvaajina. Myös kuntien kirjastotoimen resurssitarkastelu on sisällytetty tähän jaksoon.

⁵ Lähi- ja laitoskirjastot

Neljännessä luvussa arvioidaan kirjastojen palvelutarjontaan liittyviä kysymyksiä. Tarkastelussa ovat palveluiden tarjonta ja toimivuus samoin kuin palveluiden tuottamistavat.

Viides kokonaisuus muodostuu teeman "kirjastojen johtaminen" ympärille. Tavoitteena on selvittää muun muassa kirjastojen luottamushenkilöhallintoa sekä vastuuhenkilöiden roolia julkisen palveluyksikön johtajana. Myös erilaisten ulkopuolisten vaikuttajatahojen merkitystä kirjaston toiminnalle arvioidaan tässä luvussa.

Lopuksi luomme katsauksen siihen mitä toiminnallisia muutoksia kirjastoissa on tapahtunut viime vuosina, millaiseksi vastaajat arvioivat kirjastoyksiköidensä nykytilan ja minkälaisia kehittämistrendejä on nähtävissä lähitulevaisuudessa.

Raportin päätteeksi tehdään lyhyt yhteenveto keskeisistä havainnoista.

1.4 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksessa esitetään kyselylomakkeilla kerätystä aineistosta lähinnä suoria jakaumia sekä niihin pohjautuvia vertailuja eri taustamuuttujiin suhteutettuna. Raportti on luonteeltaan pääosin deskriptiivinen eli olemassaolevaa tilannetta sekä tapahtuneita muutoksia kuvaava.

Tutkimusohjelman luonteeseen kuuluu, että yleistettävissä olevan tiedon lisäksi tavoitteena on tehdä myös kuntien ja kuntaryhmien välisiä vertailuja, jotka omalta osaltaan palvelevat tutkimuskuntien tiedonintressiä. Kuntakohtaisia tietoja tässä raportissa käsitellään rajoitetusti - lähinnä vain tiettyjen kuntia koskevien tilastotietojen yhteydessä.

Hyötyä tutkimuksesta ja sen raportoinnista toivon olevan erityisesti sille vastaajajoukolle, joka kiireidensä keskellä jaksoi nähdä vaivaa ja vastata vaativaan kyselylomakkeeseen. Toki toivon, että kaikki muutkin kirjastotoimen parissa työskentelevät tai muuten kirjastoista kiinnostuneet saavat tutkimuksesta mielenkiintoista tietoa ja virikkeitä sekä mahdollisesti myös apua työssään, päätöksenteossaan tai vaikkapa mielipiteidensä rakentamisessa.

2 Perustietoa kirjastoista

Tässä jaksossa luomme pikaisen katsauksen tutkimuskuntien yleisten kirjastojen toimintaan lähinnä käyttöä ja resursseja kuvaavien muuttujien kautta. Tiedot pohjautuvat pääsääntöisesti opetusministeriön kulttuuriyksikön keräämiin kirjastojen virallisiin perustilastoihin. Kirjastojen perustilastoinnin tavoitteena on tietojen kattavuus (kaikki kunnat antavat perustilastotiedot), luotettavuus (tiedot tarkistetaan lääninhallituksissa) ja vertailukelpoisuus (kaikki noudattavat sovittua ohjeistusta). Usean vuoden tilastoinnin vertailtavuuden turvaamiseksi valtakunnalliseen tilastointiin tehdään muutoksia vain harvoin ja harkitusti⁶.

Perustilastoinnin lisäksi useissa kunnissa kerätään myös tarkempia tietoja oman toiminnan kehittämistä varten. Myös nämä tiedot ovat useimpien käytettävissä, koska kirjastot ovat kunnissa usein edelläkävijöitä tietojen julkaisemisessa internetissä. Näiden tietojen hyödyntämisen ongelmana tämän tutkimuksen kannalta on kuitenkin niiden kattavuus ja vertailtavuus, sillä kaikissa kunnissa ei omaan käyttöön tilastoida täysin samoja asioita. Siksi tässäkin raportissa on pitäydytty valtakunnallisissa perustilastoissa.

Aiemmin mainittiin, että kirjastojen perustilastoinnin yksi vahvuus on sen muuttumattomuus, eli ajallinen vertailtavuus. Tähän sisältyy myös ehkä sen ajankohtaisin ongelma. Kirjastojen toiminta on muuttunut voimakkaasti viimeisen vuosikymmenen aikana. Palveluista yhä suuremman osan muodostavat erilaiset sähköiset palvelut, joiden tilastointia ei ole vielä sisällytetty yleisten kirjastojen perustilastointiin. Näin perustoimintatilastot eivät enää kerro koko totuutta kirjastojen toiminnasta, vaan suuri osa palveluista on tilastoinnin ulkopuolella. Elektronisen aineiston käytön tilastointia vaikeuttaa kustantajien ja välittäjien erilaiset tilastointikäytännöt. Kirjastotilastot perustuvat vuonna 1993 uudistettuun ISO 2789 -standardiin, jonka muuttamista valmistellaan jälleen juuri osittain sen vuoksi, että elektronisten aineistojen käytön tilastointi paranisi ja mukaan saataisiin myös mm. laadullisia mittareita⁷.

Tilastoinnin pienistä ongelmista huolimatta kirjastojen toiminnan tilastointi on runsasta ja vertailukelpoista, joten niiden pohjalta on tässäkin raportissa helppo tehdä kunnittaisia vertailuja kirjastojen toiminnan muutoksista tutkimuskunnissa vuosien 1994 ja 1999 välillä.

2.1 Kirjastojen käyttö

2.1.1 Kirjastokäynnit

Kirjastoissa ei välttämättä kirjata jokaista kävijää vaan kirjastokäynnit perustuvat arvioon, joka saadaan suhteuttamalla tietyn otosajankohdan käynnit koko vuodelle. Yleisen kirjaston toimintatilaston ohjeissa sanotaan, että kirjastokäynnit lasketaan joko automaattisella laskijalla tai otantalaskennalla. Otanta suositellaan tehtäväksi kuusi kertaa vuodessa, eli joka toinen kuukausi, viikonpäivää vaihdellen. Näin saatu kävijöiden yhteismäärä jaetaan kuudella ja kerrotaan kirjaston vuotuisten aukiolopäivien lukumäärällä. Käyntien lukumäärä

⁶ Opetusministeriö (2000). Yleisten kirjastojen perustilastointi vuosilta 1999 ja 2000.

⁷ Olander, Marjatta (1999). Kirjastotilastot uudistuvat. Tietolinja 4/1999.

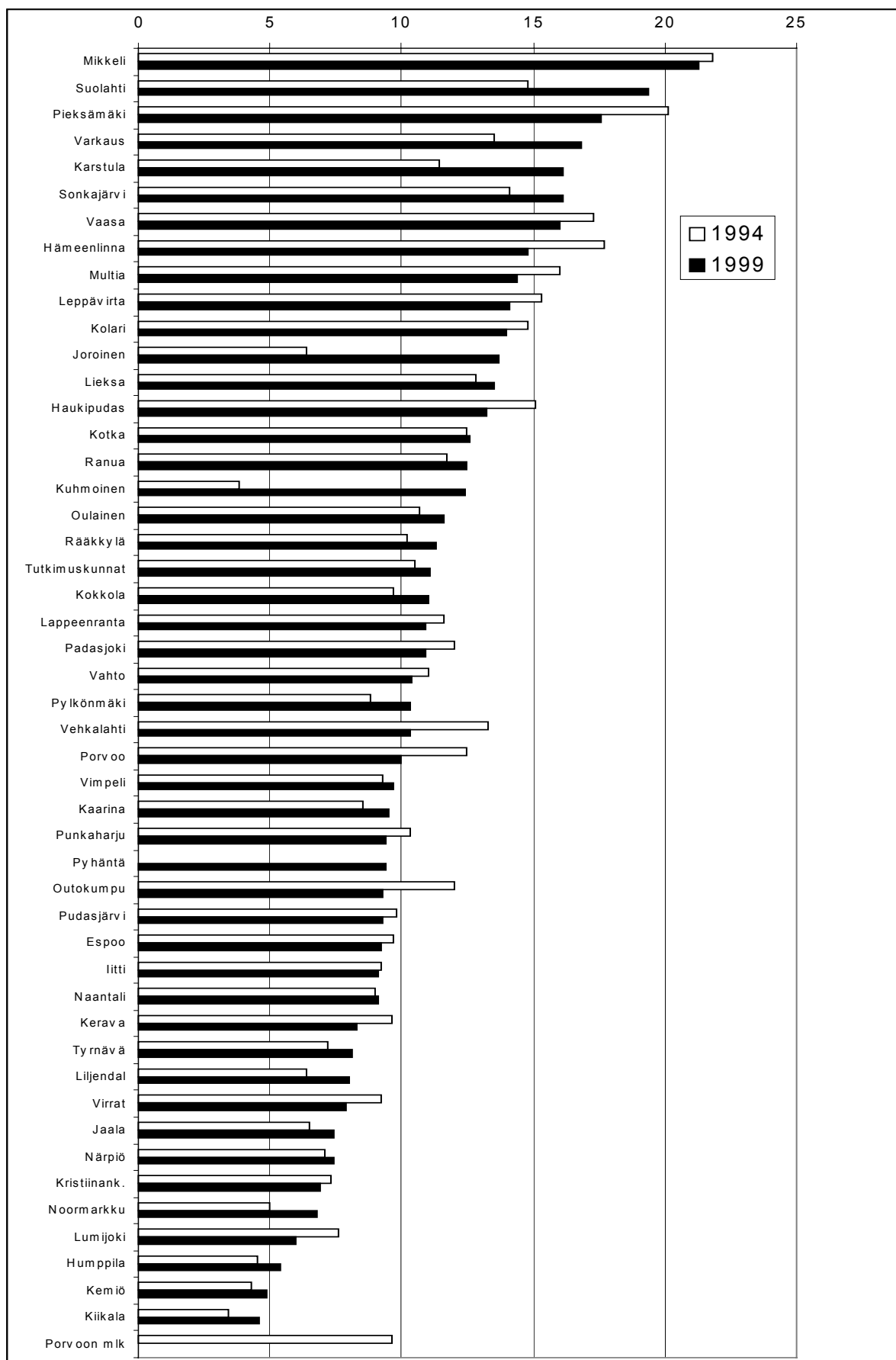
on siis useimmiten arvioluku, mutta kun samaa menetelmää käytetään kaikissa kirjastoissa, ovat luvut erittäin vertailukelpoisia.

Kaikkein aktiivisimmat kirjastonkäyttäjät löytyvät edelleen Mikkelistä (21.3 käyntiä/as), vaikka mikkeliäisten käyntimäärät ovatkin olleet aavistuksenomaisessa laskussa (kuvio 1). Suolahti ja Pieksämäki ovat käyntimäärissä seuraavina, mutta näissä kunnissa asukaskohtaiset käyntimäärät jäävät jo alle 20:een samoin kuin Varkaudessa, Karstulassa, Sonkajärvellä ja Vaasassakin. Kärki-kuntien selvää etumatkaa muihin voivat avittaa niitä ympäröivien maalaiskuntien asukkaiden käynnit, eli kävijöissä saattaa olla suhteellisesti enemmän muunkin kuin oman kunnan asukkaita. Laiskimpia kirjastoissa kävijöitä ovat Kiikalän (4,6 kävijää/as), Kemiön (4,9 kävijää/as) ja Humppilan (5,4 kävijää/as) asukkaat.

Tutkimuskunnissa kirjastossa kävi jokainen asukas keskimäärin noin 11 kertaa, kun valtakunnallinen keskiarvoluku vuonna 1998 oli 12,5 käyntiä/as. Tutkimuskuntien keskimääräinen asukasluvuun suhteutettu kirjastokäyntimäärä jää näin vajaan parin käynnin verran jälkeen koko Suomen tasosta.

Kunnittaiset erot kirjastokäyntimäärien kehityksessä ovat olleet paikoin suuria. Ylivoimaisesti positiivisinta kehitystä kirjastojen kannalta on tapahtunut Kuhmoisilla ja Joroisilla, joissa käyntimäärät ovat yli kaksinkertaistuneet tarkastelujakson aikana. Kirjastokäynnit ovat selvästi lisääntyneet myös Karstulassa, Suolahdella, Noormarkussa ja Kiikalassa, joissa käyntien suhteellinen kasvu on ollut voimakkainta. Suhteellisesti rankimmin kirjastokäyntien määrä on puolestaan vähentynyt Vehkalahdella, Outokummussa, Lumijoella ja Porvoossa.

Mielenkiintoinen havainto lienee, että kirjastokäyntien määrä on ollut kasvussa kaikissa niissä kunnissa, jotka selkeimmin ovat karsineet kirjastoverkkoaan eli lakkauttaneet lähikirjastoja tai kirjastoautopalveluita.

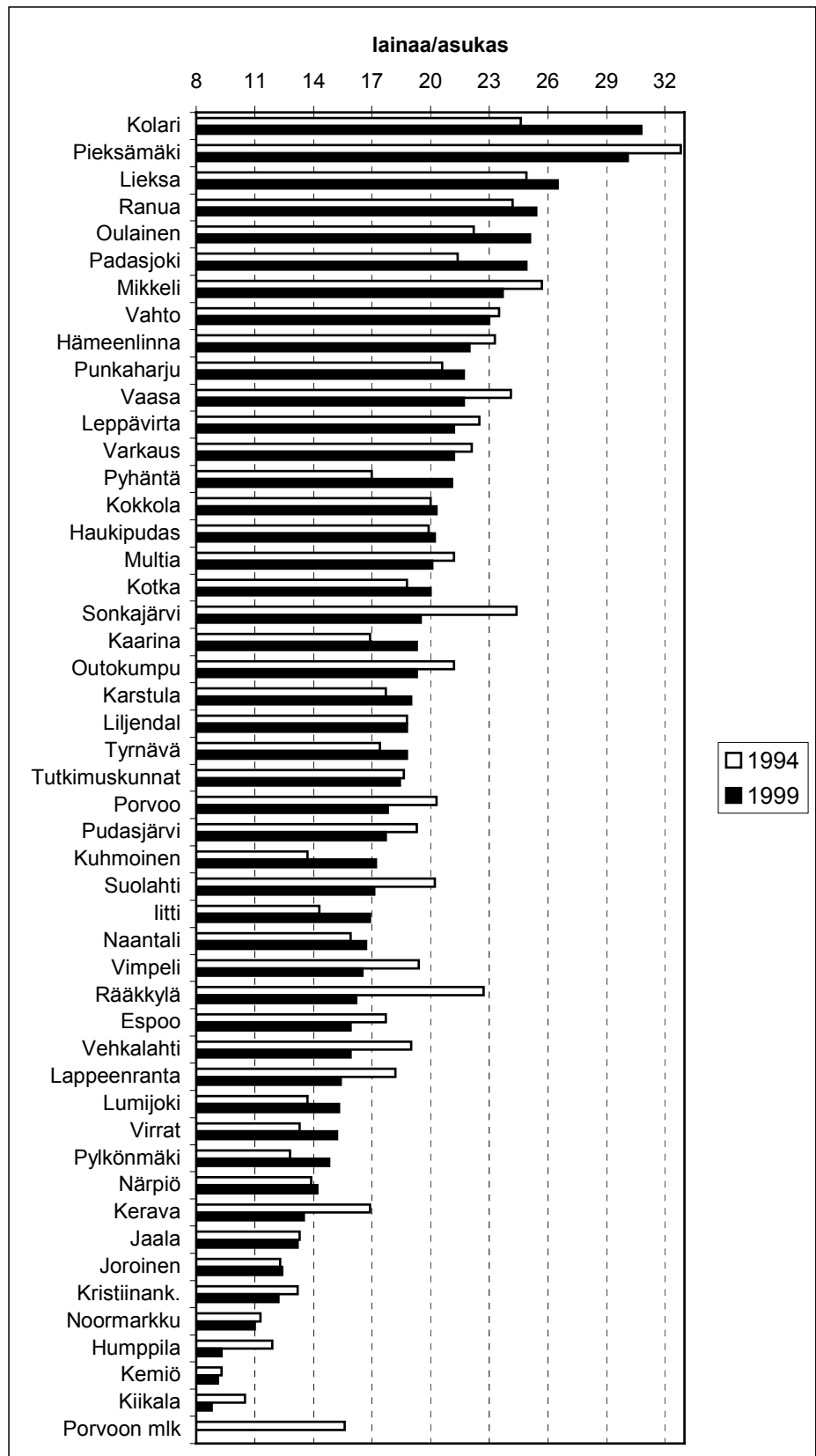
Kuvio 1: Kirjastokäynnit asukasta kohden tutkimuskunnissa vuosina 1994 ja 1999.

2.1.2 Annetut lainat

Vaikka kirjastoissa onkin nykyään lainaustoiminnan ohessa monenlaisia muitakin palveluja, niin kirjojen lainaaminen lienee edelleen tärkein kirjastokäynnin syy. Annettujen lainojen määrää pidetään myös yhtenä tärkeimmistä kirjaston toimintaa kuvaavista mittareista ja niinpä sitä yhä tilastoidaan useimmissa kunnissa. Annettujen lainojen kokonaismäärä koostuu paikallislainoista ja saaduista kaukolainoista.

Tutkimuskuntien kirjastoissa lainaukset ovat käyntimääristä poiketen olleet hienoisessa laskussa (kuvio 2). Vuonna 1998 tutkimuskunnissa annettiin keskimäärin 18,4 lainaa asukasta kohden. Tämä käyntimäärien ja lainauksen tietynlainen epäsuhta viestittänee osaltaan myös kirjastojen palveluiden muutosta. Kirjastojen käyttäjissä on entistä enemmän niitä, jotka eivät tule ainoastaan lainaamaan kirjoja. Toisaalta lainauksen hiipuminen voi kertoa myös kirjastojen vaikeuksista ylläpitää riittävän laajoja kokoelmia, mutta tähän palaamme myöhemmin.

Yksittäisiä kuntia tarkasteltaessa huomataan, että lainaustilaston kärjessä ovat Kolari (30,8 lainaa/as), Pieksämäki (30,3 lainaa/as), Lieksa (26,5 lainaa/as) ja Ranua (25,4 lainaa/as). Merkille pantavaa on Lapin kuntien Kolarin ja Ranuan sijoittuminen korkealle lainausluvuissa. Kolarissa myös lainauksen kasvu on ollut Kuhmoisten ohella kaikkein väkevintä. Pieksämäkikin on edelleen tutkimuskuntien lainauslukujen kärkipäässä, vaikka siellä asukaslukua kohden suhteutettu lainaus on ollut miltei 10 prosentin laskussa. Lainauslukujen hännillä ovat Kiikala (8,8 lainaa/as), Kemiö (9,1 lainaa/as) ja Humppila (9,3 lainaa/as). Kolmikko on sama, joka piti perää myös käyntitilastossa.

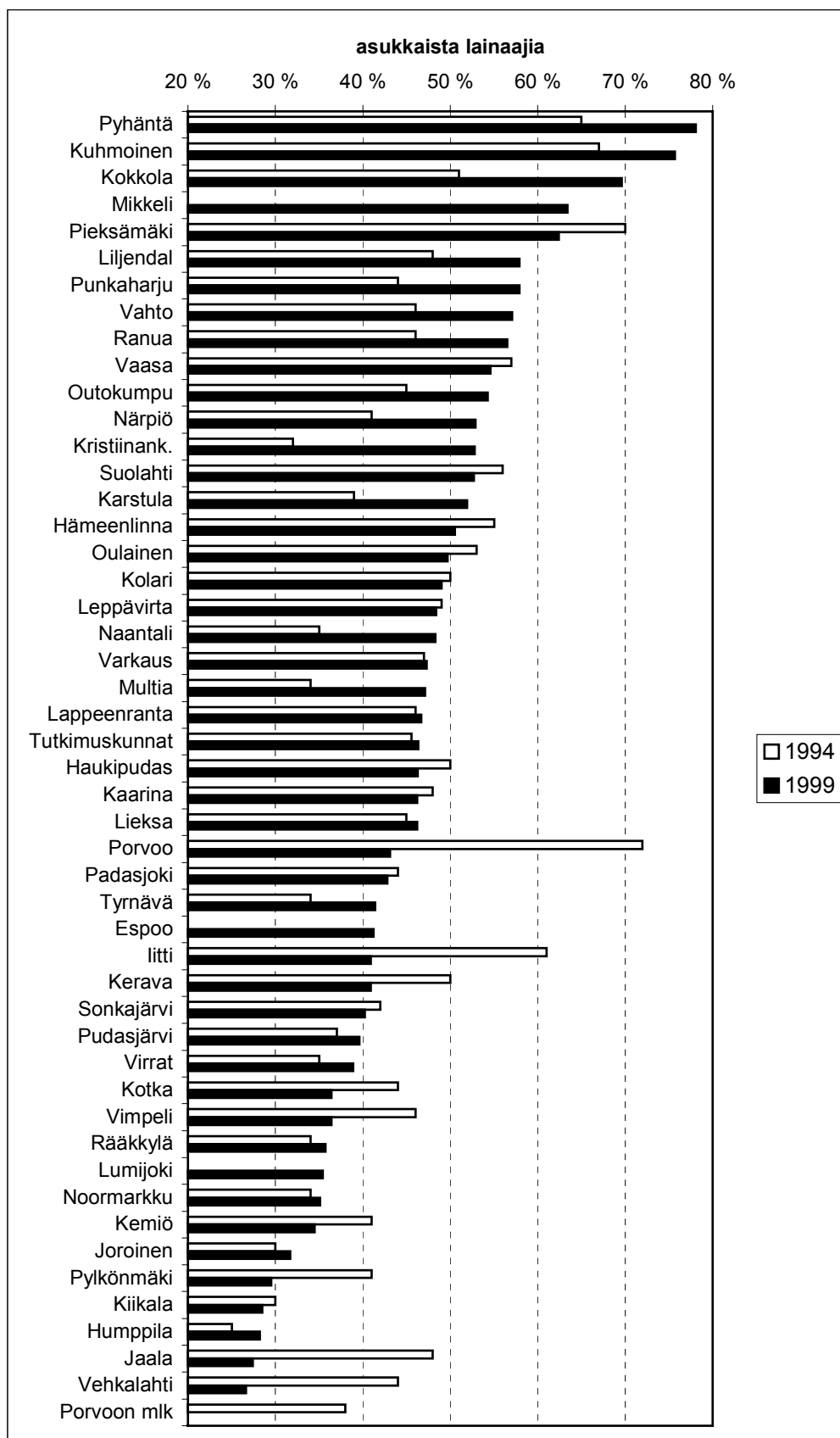
Kuvio 2: Asukasta kohden annettujen kirjastolainojen määrä tutkimuskunnissa vuosina 1994 ja 1999 .

2.1.3. Lainaajat

Kirjastoissa tilastoidaan myös lainaajien määrää, eli ne, jotka ovat käyttäneet lainausoikeuttaan kunakin tilastovuonna. Lainaajien kohdalla ei toimintatilastossa kiinnitetä huomiota siihen asuuko lainaaja kirjaston sijaintikunnassa vai muualla. Tämä seikka voi vääristää hieman seuraavaksi esitettäviä tunnuslukuja, koska etenkin pienten kuntien asukkaat sattavat monasti käyttää oman kunnan kirjastopalveluiden lisäksi läheisen suuremman kaupungin kirjastopalveluita. Alueellisten keskusten kirjastojen asiakaslukuissa saattaa siis olla merkittävästi muitakin kuin oman kunnan asukkaita.

Kun lainaajien määrä suhteutetaan asukaslukuun (kuvio 3), nousevat tutkimuskunnista esiin ehkä yllättäen kuitenkin suhteellisen pienet kunnat Pyhäntä ja Kuhmoinen, joissa tämän laskentatavan mukaan reilusti yli 70% asukkaista käytti vuonna 1999 kirjaston lainapalveluita. Seuraavina tulevat Kokkola, Mikeli ja Pieksämäki, jotka varmasti omina alueellisina keskuksinaan keräävät asiakkaita myös ympäristökunnista. Tutkimuskuntien asukkaista vehkalahtelaiset, jaalalaiset ja humppilalaiset ovat harvalukuisimmin (alle 30 %) käyttäneet kirjastonsa lainauspalveluita.

Osassa kuntia lainaajien osuuden muutokset verrattuna vuoden 1994 tilanteeseen ovat olleet varsin radikaaleja. Huiminta kasvua on tapahtunut Kokkolassa ja Kristiinankaupungissa, joissa lainaajien osuus on noussut miltei parikymmentä prosenttia. Myös Punkaharjulla, Pyhännällä, Karstulassa, Naantalissa, Multialla, Närpiössä, Vahdolla ja Ranualla lainaajien osuus on kasvanut yli 10 prosenttia. Yli kahdenkymmenen prosentin lasku lainaajien osuudessa sen sijaan on tapahtunut Porvoossa, Jaalassa ja Iitissä. Porvoon laskua selittää kunталиitos maalaiskunnan kanssa. Porvoon maalaiskunnassa lainaajien osuus oli vuonna 1994 selkeästi Porvoon kaupunkia pienempi. Vehkalahti, Pylkönmäki ja Vimpeli kuuluvat myös niihin kuntiin, joissa lainaajien osuus on vähentynyt yli kymmenellä prosentilla.

Kuvio 3: Kirjaston asiakkaiden prosenttiosuus tutkimuskuntien asukasluvusta vuosina 1994 ja 1999.

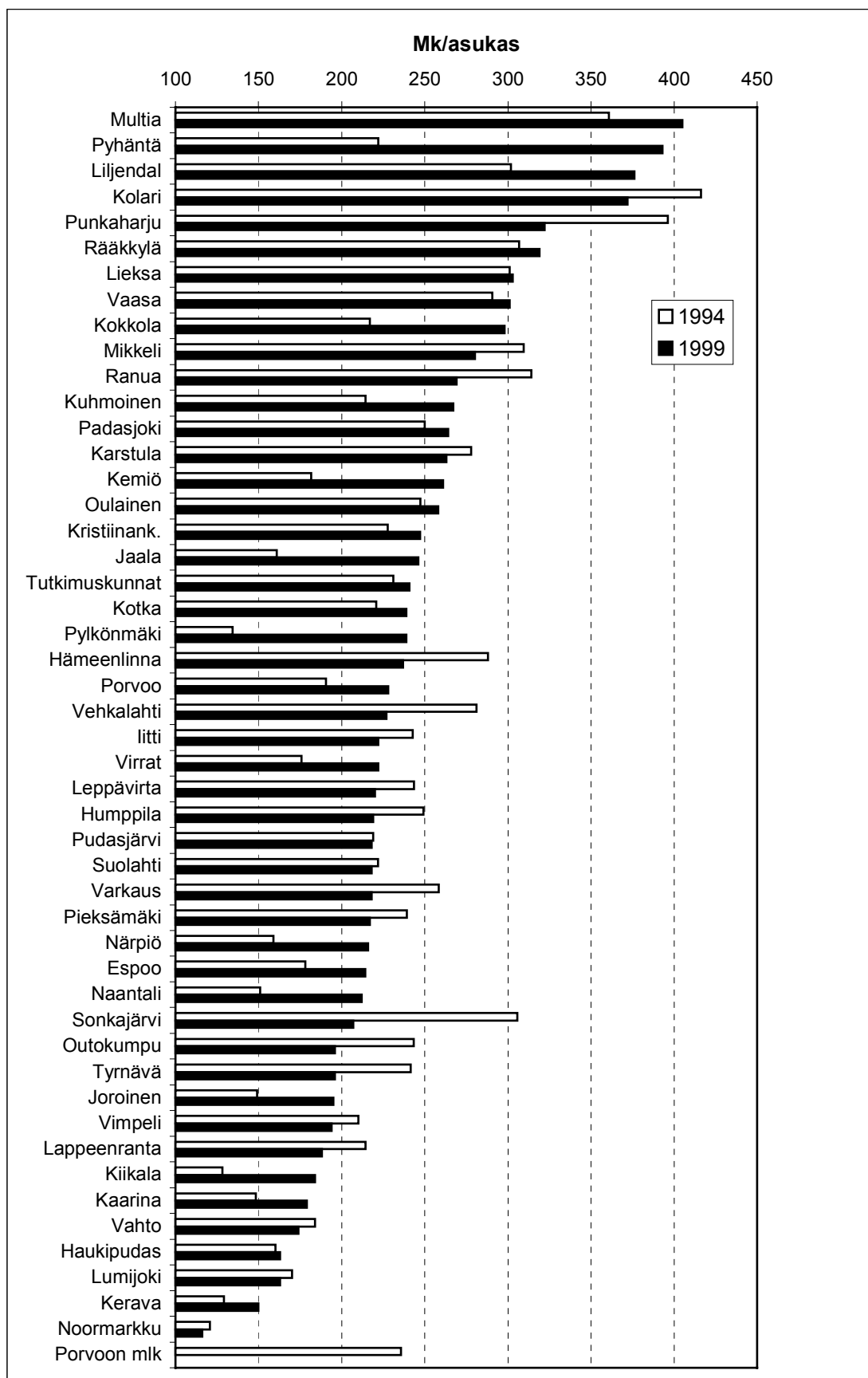
2.2. Kirjastojen toimintamenot

Tutkimuskuntien kirjastojen toimintamenot ovat vuoden 1994 jälkeen keskimäärin kasvaneet hieman, eli noin 10 markalla asukasta kohden (4,2 %). Kasvu on yllättävän vähäistä ottaen huomioon yleisen kustannustason nousun ja sen kuinka vauhdikkaasti kirjastot ovat kehittäneet uusia palveluitaan. Lukuisissa tutkimuskunnissa kirjastojen toimintamenot ovat jopa supistuneet vuoden 1994 tasosta - osassa melkoisen reippaastikin.

Kunnittaiset erot kirjastotoimen toimintamenoissa asukasta kohden ovat melkoiset (kuvio 4). Asukaslukuun suhteutetut käyttömenot vaihtelevat Noormarkun 116 markasta Multian 405 markkaan asukasta kohden. Pienellä rahalla kirjastopalveluita tuottavia kuntia ovat Noormarkun lisäksi myös Kerava, Lumijoki ja Haukipudas. Tutkimuskunnista asukasta kohden suurimmat käyttömenot ovat Multian lisäksi Pyhännällä, Liljendalilla ja Kolarilla. Kunnan koko ei siis näyttäisi olevan mikään selittävä tekijä kirjastojen toimintamenoille, vaan suhteellisen samankokoisetkin kunnat voivat olla vertailussa täysin eri ääripäissä.

Vaikka kirjastotoimen käyttömenot ovat kasvaneet tutkimuskunnissa vuodesta 1994 vuoteen 1999 keskimäärin vain 4 prosenttia, niin muutostenkin suhteen kunnittaiset erot ovat olleet melkoisia. Eniten tarkastelujakson aikana supistettiin kirjaston toimintamenoja Sonkajärvellä, jossa kirjaston käyttömenojen leikkaus on ollut peräti yli 30 %. Rajua käyttömenojen supistamista harrastettiin myös Outokummulla (-19,4 %), Vehkalahdella (-19,3 %), Tyrnävällä (-18,9 %) ja Punkaharjulla (-18,8 %). Päinvastaistakin kehitystä on toki kunnissa ollut, eli kirjaston käyttömenot ovat kasvaneet merkittävästi parin vuoden aikana esimerkiksi Pylkönmäellä (78 %), Pyhännällä (76 %) ja Jaalassa (53 %). Joidenkin kuntien kohdalla kirjastojen käyttömenoissa on tapahtunut vuosittain melkoisia muutoksia ylös ja alas. Niinpä esimerkiksi edellä nähdyt listat ovat lähes päinvastaisia verrattuna ensimmäiseen raporttiin (Mäkelä 1997), jossa tarkasteltiin käyttömenojen muutoksia vuodesta 1992 vuoteen 1994.

Mikäli muutoksia tarkastellaan markkoina per asukas, suurimmat käyttömenojen leikkaukset on tehty Sonkajärvellä (-99 mk/as), Punkaharjulla (-74 mk/as) ja Vehkalahdella (-54 mk/as). Kuntalaista kohden eniten markkoja on kirjastoihin satsattu lisää Pyhännällä (171 mk/as), Pylkönmäellä (105 mk/as) ja Jaalassa (85 mk/as).

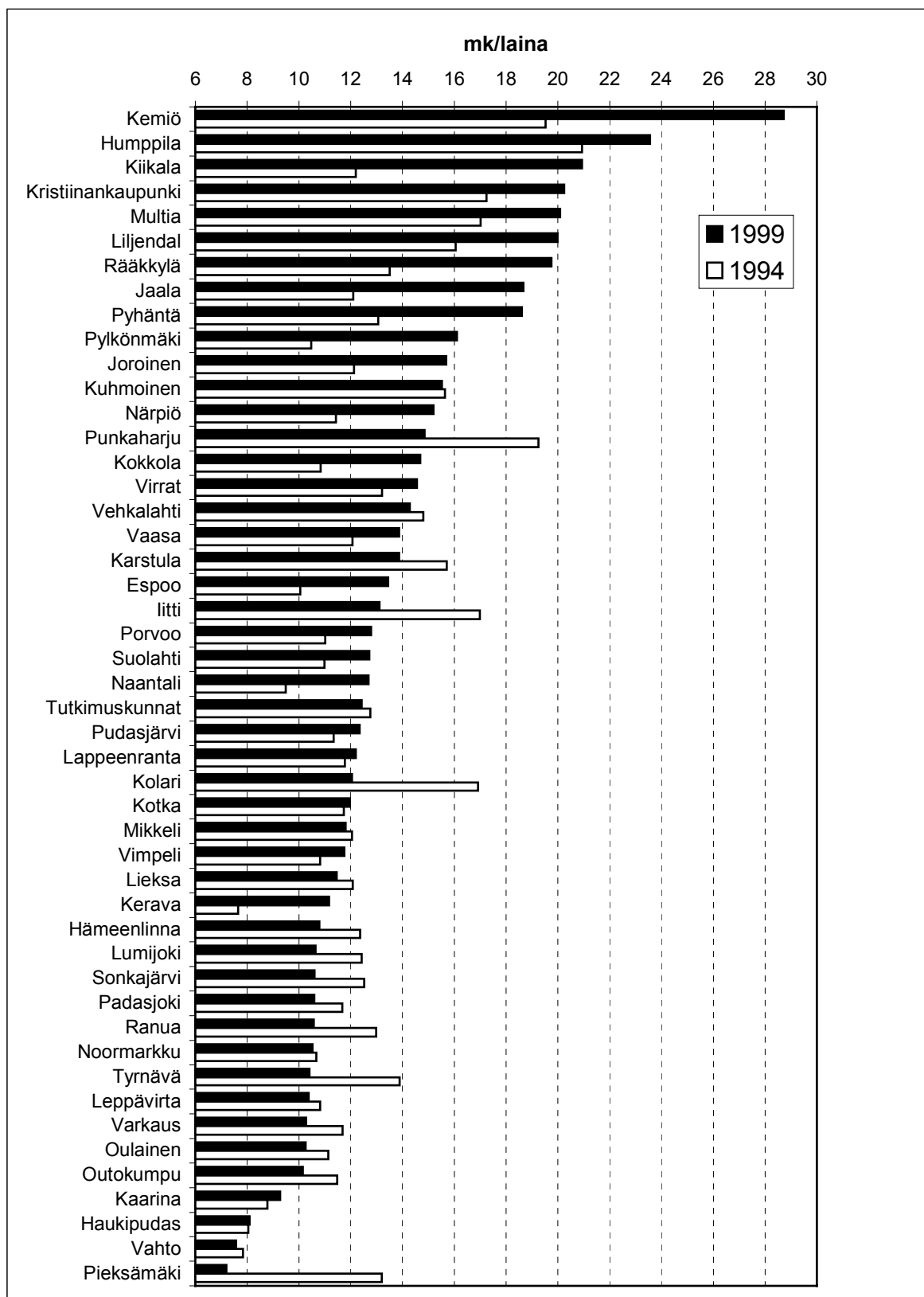

Kuvio 4: Kuntien kirjastotoimen toimintamenot asukasta kohden vuosina 1994 ja 1999.

Kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt eivät ole katkeroituneet kuntiensä rahanjakopolitiikkaan, sillä kun asiaa tiedusteltiin väitteellä ”Kun kunnassamme tehdään säästöpäätöksiä, ne kohdistuvat aina ensimmäisenä kirjastotoimeen”, niin vastaajat olivat keskimäärin hieman epäileväisiä väitteen paikkansapitävyyden suhteen. Tosin reilu neljännes vastaajista oli taipuvaisia uskomaan asian olevan heidän kunnassaan väitteen esittämällä tavalla. Lähes kolmannes vastaajista kuitenkin kiisti väitteen paikkansapitävyyden.

Käyttömenojen suhteuttaminen asukasluukuun ei kerro mitään siitä, mitä rahalla saadaan aikaan. Käyttömenoja kannattaakin ehkä asukasluvun sijasta suhteuttaa kävijämääriin tai annettuihin lainoihin kuten kuviossa 5. Kuntien välinen aselema muuttuukin melkoisesti kun käyttömenoja tarkastellaan tällä tavoin. Esimerkiksi Ranua, joka sijoittui varsin korkealle asukasluukuun suhteutetuissa käyttömenoissa, pärjää näin toteutetussa vertailussa varsin hyvin jopa Noor-markun kanssa ja sen antolainauksen hinta on selkeästi tutkimuskuntien keskiarvoa halvempi. Kiikala sen sijaan nousee toimintamenoiltaan halvasta kunnasta kalleimpien joukkoon mikäli menoja suhteutetaan annettuihin lainoihin. Pieksämäellä lainan hinta on pudonnut tarkastelujakson aikana noin 13 markasta alle 8 markkaan ja tutkimuskuntien halvimmaksi. Muita halvan lainan kuntia ovat Vahto, Haukipudas ja Kaarina. Selvästi hintavimmat lainat annetaan puolestaan Humppilassa ja Kemiössä. Myös Punkaharjulla, Kristiinankaupungissa, Multialla, Iitissä ja Kolarissa lainalle kertyy hintaa rutkasti keskimääräistä enemmän.

Koska kirjastot eivät ole enää nykyään vain lainauspisteitä, niin tämäkään laskutapa ei kerro kuin osan palveluiden hinnasta. Vertailtaessa lainan hintaa jää unohtuksiin kaikki muut kirjastoissa tarjottavat palvelut, joiden suhteellinen osuus on varmasti koko ajan kasvussa. Pelkkään lainan hintaan tuijottaminen ei tee tässä vertailussa tietenkään oikeutta niille kunnille, jotka ovat tosissaan panostaneet palveluiden monipuolistamiseen.

Kuvio 5: Kuntien kirjastotoimen käyttömenot annettua lainaa kohti vuosina 1994–1999.

2.3. Kirjastohenkilökunta

Vuonna 1999 tutkimuskuntien kirjastoissa tehtiin keskimäärin 0,9 henkilötyövuotta 1000 asukasta kohden. Keskimääräinen luku jää hieman opetusministeriön antamasta normista, jonka mukaan kirjastoissa tulisi olla henkilökuntaa sen verran, että tuhatta asukasta kohden tehtäisiin vähintään 1 henkilötyövuosi. Monessa kunnassa tämä tavoite on toteutunutkin ja osassa jopa reippaasti. Vahvimalla miehityksellä (kunnan asukaslukuun nähden) toimitaan Multialla, jossa lähestytään kahta henkilötyövuotta tuhatta asukasta kohden (1,8 htv/1000as). Seuraavina tulevat Pyhäntä (1,6), Vaasa (1,4), Lieksa (1,3) ja Rääkkylä (1,2 htv/1000 as).

Selkeästi pienimmillä henkilöstöresursseilla toimii Kiikalan kirjasto, jossa 1000 asukasta kohden tehtiin vuonna 1999 vain 0,4 henkilötyövuotta. Rutkasti alle keskiarvon asukaslukuun suhteutetuissa henkilötyövuosissa jäätin myös Haukiputaalla, Lumijoella ja Vimpelissä (0,6 htv/1000 as). Mainituissa kunnissa henkilötyövuodet olivat kuitenkin kaikki kirjastoammatillisen henkilökunnan tekemiä, kun esimerkiksi Pyhännällä kirjastoammatillisen henkilökunnan osuus oli vain 69 %, Lieksassa noin 75 % ja Vaasassakin hieman alle 80 prosenttia henkilötyövuosista tehtiin kirjastoammatillisen henkilökunnan voimin.

Kirjastoammatillisen henkilökunnan osuus oli useissa pienissä kunnissa täydet 100 prosenttia, kun kirjastoja pyöritetään usein yhden tai korkeintaan kahden työntekijän voimin. Suurissa kaupungeissa kirjastoammatillisen henkilöstön osuus henkilötyövuosista on noin 80 prosentin luokkaa kaikkien tutkimuskuntien keskiarvon ollessa 88,5 prosenttia. Alhaisimmillaan kirjastoammatillisen henkilöstön osuus oli Noormarkussa (53 %) ja Vahdolla (67 %).

Tutkimuskuntien kirjastojen toimintakuluista vuonna 1999 keskimäärin reilut 55 % meni henkilöstökuluihin (Taulukko 2). Se, kuinka suuren osuuden henkilöstökulut muodostavat kirjaston menoista, vaihtelee kunnittain melkoisesti. Tutkimuskunnista pienimmällä henkilöstömenojen osuudella selvisi Lumijoki, jonka kirjastokuluista vain 38,5 % kuluu henkilöstömenoihin. Lumijoen kinteillä kirivät muutkin pienet kunnat, kuten Pyhäntä, Kiikala ja Liljendal. Selkeästi keskimääräistä suuremman osuuden toimintamenoista henkilöstökulut haukkaavat Kristiinankaupungissa, Padasjoella ja Multialla.

Jo ensimmäisellä tutkimuskierroksella 1995 havaittiin, että työllistämisvaroin palkattujen osuus kirjastohenkilöstöstä oli varsin suuri. Tuolloin työllistettyjen osuus oli jo yli 15 % kirjastohenkilöstöstä ja osassa kirjastoja tämä ammattitaidottoman työvoiman suuri osuus koettiin varsin kiusalliseksi. Vuosikymmenen puolivälissä elettiin laman syvintä aallonpohjaa ja työttömyyden mustinta aikaa. Vuosikymmenen lopulla lama oli tahtunut ja työttömyys vähentynyt merkittävästi, joskaan ei tietenkään riittävästi. Työllistämisvaroin palkattu henkilökunta kuitenkin näyttää jääneen pysyvästi paikkaamaan kirjastojen henkilöstötarpeita. Aivan viime vuosina valtakunnan tasolla työllistettyjen osuus on ollut lievässä laskussa, esimerkiksi vuodesta 1998 vuoteen 1999 työllistettyjen määrä kirjastoissa väheni noin 13 prosentilla.

Taulukko 2: Tutkimuskuntien kirjastojen henkilöstökulut ja muilla kuin kirjaston varoilla palkatun henkilökunnan osuus vuonna 1999.

	Toimintakulut 1999 mukana alv	Henkilöstökulut 1999 mukana alv	Henkilöstökulujen osuus toiminta- kuluista 1999	Henkilötyö- vuosia 1999	Muilla kuin kir- jaston varoilla palkattu henkilö- kunta 1999, htv	Muilla kuin kir- jaston varoilla palkatun henkilö- kunnan osuus 1999
Espoo	43 809 999	23 446 820	53,5 %	147,1	30,6	20,8 %
Haukipudas	2 494 000	1 347 000	54,0 %	8,5	0,7	8,2 %
Humpplila	568 500	270 289	47,5 %	2	–	
Hämeenlinna	10 817 200	7 049 300	65,2 %	38,2	6,9	18,1 %
Iitti	1 682 300	925 007	55,0 %	6	0,4	6,7 %
Jaala	498 872	285 281	57,2 %	1,8	–	
Joroinen	1 176 000	736 000	62,6 %	3,5	0,9	25,7 %
Kaarina	3 490 623	1 724 096	49,4 %	11,6	1,3	11,2 %
Karstula	1 394 951	836 158	59,9 %	5	0,9	18,0 %
Kemiö	868 900	432 000	49,7 %	2,7	0,2	7,4 %
Kerava	4 496 816	2 739 640	60,9 %	19,4	4,9	25,3 %
Kiikala	345 700	143 943	41,6 %	0,8	–	
Kokkola	10 581 610	5 085 789	48,1 %	35,2	5,9	16,8 %
Kolari	1 530 000	658 000	43,0 %	4	–	
Kotka	13 266 255	6 320 173	47,6 %	39,1	1,8	4,6 %
Kristiinankaupunki	2 061 700	1 440 000	69,8 %	8	–	
Kuhmoinen	814 000	370 800	45,6 %	2	0,4	20,0 %
Lappeenranta	10 798 885	6 669 574	61,8 %	37,8	9,7	25,7 %
Leppävirta	2 484 000	1 458 000	58,7 %	8,6	2,4	27,9 %
Lieksa	4 803 000	2 727 000	56,8 %	15,9	5,2	32,7 %
Liljendal	554 730	232 917	42,0 %	1,4	–	
Lumijoki	275 000	106 000	38,5 %	1	–	
Mikkeli	9 238 000	4 269 000	46,2 %	27,3	2,4	8,8 %
Multia	884 874	591 066	66,8 %	3,9	–	
Naantali	2 751 785	1 433 617	52,1 %	9,3	0,8	8,6 %
Noormarkku	732 214	421 287	57,5 %	2,3	2	87,0 %
Närpiö	2 152 839	1 227 514	57,0 %	7,8	0,2	2,6 %
Oulainen	2 141 000	1 134 000	53,0 %	7	–	
Outokumpu	1 677 000	917 000	54,7 %	6	1,4	23,3 %
Padasjoki	1 063 168	716 324	67,4 %	4	–	
Pieksämäki	2 872 000	1 451 000	50,5 %	10	2	20,0 %
Porvoo	10 065 605	5 976 200	59,4 %	40,9	2,1	5,1 %
Pudasjärvi	2 294 000	1 249 000	54,4 %	6,9	–	
Punkaharju	1 419 000	751 000	52,9 %	4	1	25,0 %
Pyhäntä	770 000	312 000	40,5 %	2,2	1	45,5 %
Pylkönmäki	278 976	125 518	45,0 %	1	–	
Ranua	1 431 000	752 000	52,6 %	4,5	1	22,2 %
Rääkkylä	1 031 000	549 000	53,2 %	3,5	0,5	14,3 %
Sonkajärvi	1 136 000	672 000	59,2 %	3,8	0,3	7,9 %
Suolahti	1 264 162	798 151	63,1 %	4,5	1,5	33,3 %
Tyrnävä	817 000	515 000	63,0 %	3,2	0,9	28,1 %
Vaasa	17 035 513	9 780 928	57,4 %	63	15,8	25,1 %
Vahto	311 518	151 095	48,5 %	1	0,5	50,0 %
Varkaus	5 165 000	3 123 000	60,5 %	21,1	1,9	9,0 %
Vehkalahti	2 771 330	1 694 179	61,1 %	9,8	0,5	5,1 %
Vimpeli	702 950	372 293	53,0 %	2	–	
Virrat	1 902 980	1 260 750	66,3 %	7,6	1	13,2 %
Tutkimuskunnat	190 721 955	105 246 709	55,2 %	656,2	109	16,6 %

Vuonna 1999 tutkimuskuntien kirjastoissa tehdyistä henkilötyövuosista 16,6 % toteutettiin muilla kuin kirjastovaroilla palkatun henkilöstön voimin (opetusministeriö). Työllistämisarvoilla palkatut todennäköisesti muodostavat suurimman osan tästä joukosta, vaikka kirjastoissa varmastikin työskentelee myös koko joukko esimerkiksi eri oppilaitosten työharjoittelijoita.

Vertailtaessa kyselyymme molemmilla kerroilla (1995 ja 1999) vastanneiden kirjastojen tilannetta, havaitaan, että myös niissä työllistettyjen osuus koko kirjastohenkilökunnasta on ollut kasvussa noin parin prosenttiyksikön verran.

3 Kirjastojen palvelutarjonta

Kirjastot eivät ole enää pitkään aikaan olleet pelkkiä kirjojen lainauspaikkoja, vaan niihin on keskittynyt hyvin monenlaisia tiedonhallinnan palveluita. Kirjastoihin on aktiivisesti pyritty keskittämään erilaisia informaatiopalveluita kaikkien kansalaisten käyttöön. Erityisesti tavoiteltaessa kaikille kansalaisille mahdollisuutta tietoverkkojen käyttöön, ovat yleiset kirjastot olleet avainasemassa tämän tavoitteen toteuttamisessa.

Tietotekniikka ei ole vain tuonut kirjastoihin uutta palvelukokonaisuutta vaan se on ollut vahvasti mukana myös kehitettäessä perinteisiä palveluita asiakaslähtöisesti. Asiakkaat voivat nykyisin monissa kunnissa selata kokoelmia internetissä ja heillä on mahdollisuus tehdä esimerkiksi varauksia tai lainojen uusimisia kotoa vaikkapa sähköpostilla tai tekstiviesteillä.

Kirjastojen voimakas panostus tietotekniikkaan ja siihen liittyviin palveluihin on kuitenkin herättänyt perinteisten kirjastopalveluiden ystäväissä myös jonkinasteista närää. Pelätään, että kirjakokoelmien palvelukyky on laskenut samaa tahtia, kun yleisöpäätteet valtaavat kirjastosaleista yhä suurempia alueita. Kirjastojen vastuuhenkilöt eivät kuitenkaan usko, että uusien palvelumuotojen tulo kirjastoihin olisi pysäyttänyt perinteisten palveluiden ja kokoelmien kehittämisen. Tällainen väite kumottiin melko yksituumaisesti. Tosin joukossa on niitäkin, jotka pelkäävät perinteisten palveluiden kärsineen uusien palvelumuotojen yleistyessä. Noin viidesosa vastaajista epäili, että uudet palvelumuodot ovat ainakin jossain määrin pysäyttäneet perinteisten palveluiden kehittämisen.

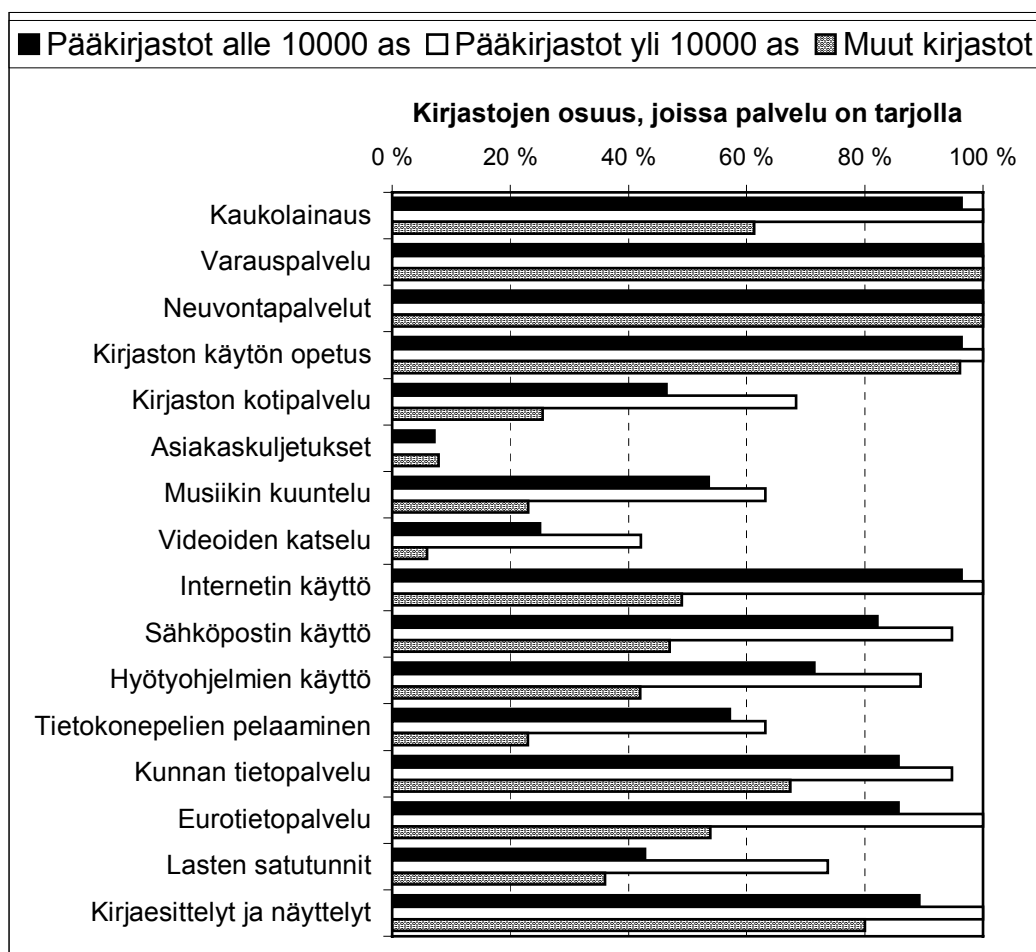
Perinteisten palvelumuotojen kehittämistä tukee sekin, että kirjastojen strategioissa ei vaikuta tapahtuneen mitään suurta muutosta. Edelleen kirjastojen vastuuhenkilöt ovat sitä mieltä, että kirjastojen kehittämisessä keskeisenä tavoitteena on palvella entistä paremmin nykyisiä asiakkaita. Toki tavoitteena on saada uusiakin asiakkaita, mutta tämä tavoite ei ole läheskään yhtä voimakas kuin nykyisten asiakkaiden parempi palvelu. Uusien palvelumuotojen käyttöönotolla ei siis ainakaan pääsääntöisesti tavoitella kirjastoille uutta asiakaskuntaa vaan jo olemassaolevien asiakkaiden parempaa palvelua.

3.1 Palveluiden tarjonta ja toimivuus

Kyselyssä tiedusteltiin kuudentoista erilaisen palvelun olemassaoloa ja toimivuutta kirjastoyksiköissä. Näistä neljä liittyi perinteisten lainauspalveluiden järjestämiseen, kuusi palvelua vaatii kirjastoilta teknisiä laitteita, kaksi koskee erityisiä tietopalvelutehtäviä, ja loput palvelut ovat osa kirjaston asiakaspalvelun järjestämistä kirjaston käytön helpottamiseksi sekä lukuharrastusten tai muun kulttuuriharrastuksen edistämistä. Normaalina kokoelma-aineistojen lainaustoimintaa ei kysytty, koska se edelleenkin varmasti kuuluu kaikkien kirjastojen palveluihin. Myös aivan uusimmat tekniikkaan liittyvät palvelusovellukset puuttuvat vielä tästä varsin perinteisestä palvelulistasta, vaikka ne saataisivatkin olla jo huomattavasti yleisempiä kuin esimerkiksi kirjastojen asiakaskuljetukset ja kotipalvelu.

Kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt eivät itse asiassa ole täysin oikeita henkilöitä arvioimaan kirjastonsa palvelukuvaa, vaan sen määrittämisessä asiakkaat ja kuntalaiset olisivat tietysti avainasemassa. Kirjastojen vastuuhenkilöt pystyvät

kuitenkin arvioimaan yksikkönsä palveluiden toimivuutta, joka tietysti osaltaan vaikuttaa myös ainakin asiakkaiden palvelukuvan syntymiseen.

Kuvio 6: Erilaisten palveluiden tarjonta kirjastoissa vuonna 1999. Tarkastelu kuntakoon ja kirjastotyypin mukaan.

Kuviossa 6 esitetään eri palvelumuotojen yleisyyttä tutkimuskuntien kirjastoissa eli kuinka suuressa osassa kirjastoja tarjotaan kutakin palvelua. Tarkastelussa kirjastot on jaettu kolmeen ryhmään; alle ja yli 10 000 asukkaan pääkirjastoihin sekä muihin kirjastoyksiköihin, joihin kuuluvat kaikki sivu- ja laitoskirjastot kuntakoosta riippumatta. Kuviosta huomataan, että laina-aineiston varauspalvelu ja neuvontapalvelut ovat tarjolla kaikissa kirjastoyksiköissä. Muiden palveluiden kohdalla esiintyy eroavaisuuksia. Pääsääntöisesti yli 10 000 asukkaan kuntien pääkirjastoissa eri palvelumuodot ovat hieman yleisempiä kuin pienemmissä kunnissa ja muiden kirjastoyksiköiden palvelutarjonta on keskimäärin suppeampaa kuin pääkirjastoissa. Huomionarvoista on kuitenkin, että alle ja yli 10 000 asukkaan kuntien pääkirjastojen välillä ei ole mitään radikaaleja eroja havaittavissa.

Neuvonnan ja varauspalvelun lisäksi lähes kaikissa kirjastoissa on tarjolla kaukolainauspalvelua ja kirjaston käytön opetusta samoin kuin kirjaesittelyjä tai näyttelyitäkin. Kuntien tietopalvelu kuten eurotietopalvelukin ovat useimmiten keskittyneet kuntien pääkirjastoihin, mutta varsinkin kuntien tietopalvelua on tarjolla myös perin monessa pienemmässäkin kirjastoyksikössä. Internetin ja sähköpostin käyttö on mahdollista jo lähes kaikissa pääkirjastoissa ja noin joka

toisessa sivu- ja laitoskirjastossakin. Myös tietokoneiden hyötyohjelmien käyttö on mahdollista varsin useissa kirjastoissa.

Harvinaisempia palveluita kirjastoissa ovat musiikin kuuntelu- ja videoiden katselumahdollisuus sekä mahdollisuus tietokonepelien pelaamiseen. Kirjastojen kotipalvelu sekä lasten satutuntien järjestäminen rajoittuvat muutaman kirjaston palvelutarjontaan. Asiakaskuljetuksia kirjastoihin ei tutkimuskunnissa juurikaan harrasteta, sillä vain neljä kirjastoa ilmoitti järjestävänsä kuljetuksia kirjastoonsa.

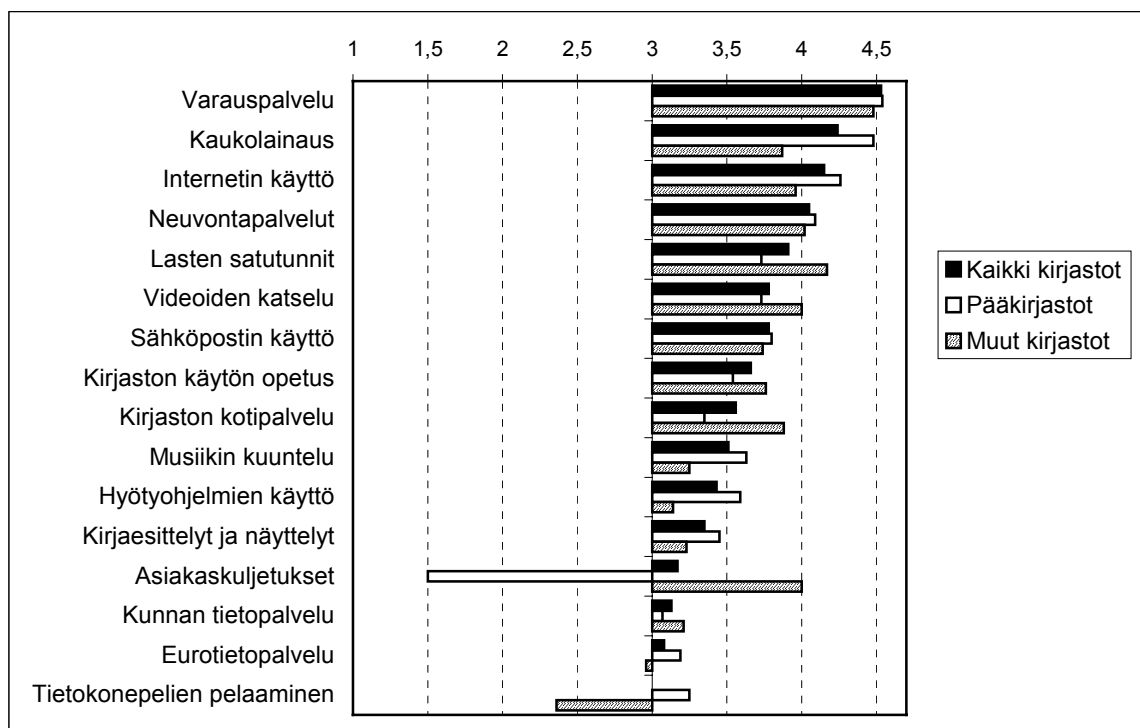
Verrattaessa vuoden 1999 tilannetta palvelutarjonnan osalta vuoden 1995 tilanteeseen voidaan yleishavaintona todeta palvelurakenteen erojen supistuneen alle ja yli 10 000 asukkaan pääkirjastojen välillä. Erityisesti tämä näkyy tietoteknisten palveluiden tarjonnassa. Alle 10 000 asukkaan kuntien kirjastot ja monet sivukirjastotkin ovat kirineet kiinni suurten pääkirjastojen etumatkaa. Tarkastelujakson aikana esimerkiksi internetin käyttö on tullut kirjastoon uutena palveluna 15:ssä alle 10 000 asukkaan kunnan pääkirjastossa (n=28). Pienten kuntien pääkirjastot ovat kirineet isoveljensä kiinni myös mahdollisuudessa tietokonepelien pelaamiseen ja eurotietopalvelupisteitä perustamalla.

Tapahtuneet palvelutarjonnan supistamiset on toteutettu lähinnä lakkauttamalla lasten satutunnit, kirjaesittelyt ja -näyttelyt tai mahdollisuus musiikin kuunteluun kirjastossa. Erityisesti satutuntien ja kirjaesittelyiden karsiminen palvelutarjonnasta lyö korville samanaikaisesti ainakin juhlapuheiden tasolla korostettua lukemisharrastuksen aktivoinnin tärkeyttä.

Se onko palvelua ei vielä kerro mitään sen toimivuudesta. Vastaajat, joiden kirjastossa on tarjolla kysytyjä palveluita, saivat esittää arvionsa myös palveluiden toimivuudesta. Näiden arvioiden keskiarvot kirjastotyypeittäin on esitetty kuviossa 7. Toimivuuden arvioinnissa vastaajat saivat käyttää viisiporista asteikkoa välillä; toimii erittäin huonosti - toimii erittäin hyvin.

Selkeästi toimivimmaksi palveluksi vastaajat arvioivat lainamateriaalin varaupalvelun. Sekä pääkirjastojen että muiden kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt pitivät varaupalvelun toimivuutta keskimäärin erittäin hyvänä. Pääkirjastoissa myös kaukolainauspalvelu vaikuttaa toimivan erittäin hyvin, selvästi paremmin kuin muissa kirjastoyksiköissä. Kun vielä neuvontapalvelutkin sijoittuvat toimivuudessa neljän parhaiten toimivan palvelun joukkoon, niin voidaan todeta, että perinteiset lainaukseen liittyvät palvelut toimivat ainakin kirjastojen vastuuhenkilöiden mielestä vielä varsin hyvin. Näiden palveluiden toimivuus on myös parantunut vuoden 1995 tilanteeseen verrattuna. Kirjaston käytön opetus ei tosin keskimäärin toimi enää yhtä mallikkaasti kuin edellisen kyselyn aikana.

Ylivoimaisesti eniten kirjastojen toimivuus on tutkimusjakson aikana parantunut neuvontapalveluissa ja internetin käytössä. Radikaalein romahdus palvelun toimivuudessa on puolestaan tapahtunut kunnan tietopalveluiden kohdalla. Vuoden 1995 tiedonkeruun aikana vastaajat arvioivat kunnan tietopalvelut keskimäärin yhdeksi toimivimmista palveluista kirjastoissa, nyt kuntien tietopalvelut ovat kirjastojen heikoimmin toimivia palveluita. Tähän kehitykseen on varmasti vaikuttanut se, että kunnallista asioista tiedottaminen on siirtynyt hyvin pitkälle kuntien omille www-sivuille.

Kuvio 7: Kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden arviot erilaisten palveluiden toimivuudesta vuonna 1999. Kirjastotyyppittäinen tarkastelu. (Asteikko: 1 = Toimii erittäin huonosti – 3 = Ei hyvin eikä huonosti – 5 = Toimii erittäin hyvin)

3.2. Kokoelmien suuruus

Kyselyssä pyydettiin vastaajia arvioimaan oman kirjastoyksikkönsä kokoelmien suuruutta suhteessa alueelliseen palvelukykyyn. Tämä tieto antaa tietysti vain vastaajien subjektiivisen näkemyksen siitä kuinka yksikön kokoelmat vastaavat ympäristön ja asiakkaiden kysyntää. Olettamuksena on kuitenkin, että päivittäin omassa kirjastoyksikössään työskentelevä ja asiakkaiden kanssa kommunikoi kirjastoalan ammattilainen osaa varsin tarkkaan arvioida kirjastonsa palvelukykyä kokoelmien osalta. Tällainen arvio on joka tapauksessa mielekkäämpi vertailukohta kuin absoluuttiset nidemäärät tai vastaavat, jotka eivät kerro mitään siitä, miten tämä määrä palvelee suhteessa kirjaston vaikutusalueen kysyntään. Ongelmaksi tässä asetelmassa muodostuu tilanne, jossa kirjastolla ei ole lainkaan kokoelmaa jostain aineistosta. Tällöin ei tiedetä johtuuko kokoelman puuttuminen nimenomaan siitä, ettei sillä ole kysyntää vai siitä, ettei kirjaston resurssit esimerkiksi ole riittäneet kaikenlaisen aineiston hankkimiseen. Resurssit ovat voineet olla esteenä erityisesti uusimpien kokoelma-aineistojen kuten CD-ROM:ien, videoelokuvien ja tietokoneohjelmien osalta.

Tässä tutkimuksessa kokoelman suuruuden arviointi tehdään vain olemassaolevista kokoelmista viisiportaisella asteikolla välillä "erittäin pieni kokoelma" - "erittäin suuri kokoelma" alueellisen palvelukykyyn kannalta. Vastaajien arvioista voidaan yleisesti todeta, kuten myöhemmin esitettävistä kuvioista on havaittavissa, että kokoelma-aineistosta riippumatta suurten kuntien pääkirjastojen johtajat uskovat kokoelmiensa palvelukykyyn säännönmukaisesti hieman enemmän kuin pienten kuntien pääkirjastojen vastuuhenkilöt. Pessimistisimpiä omien kokoelmiensa alueelliseen palvelukykyyn ovat lähikirjastojen vastaajat.

Kirjastojen kokoelmiin kuuluu niin valtavat määrät erilaisia kokoelma-aineistoja, että ne on tässä tarkastelussa ryhmitelty kolmeen osaan: 1) lainattava kirjallisuus, 2) äänitteet, nauhoitteet ja elektronisessa muodossa olevat aineistot sekä 3) ei lainattavat aineistot ja lehdet. Näiden ryhmien sisällä aineistot voidaan vielä jaotella pienempiin osiin kuten kirjallisuuden osalta on jaottelupe- rusteeksi otettu teosten esityskieli.

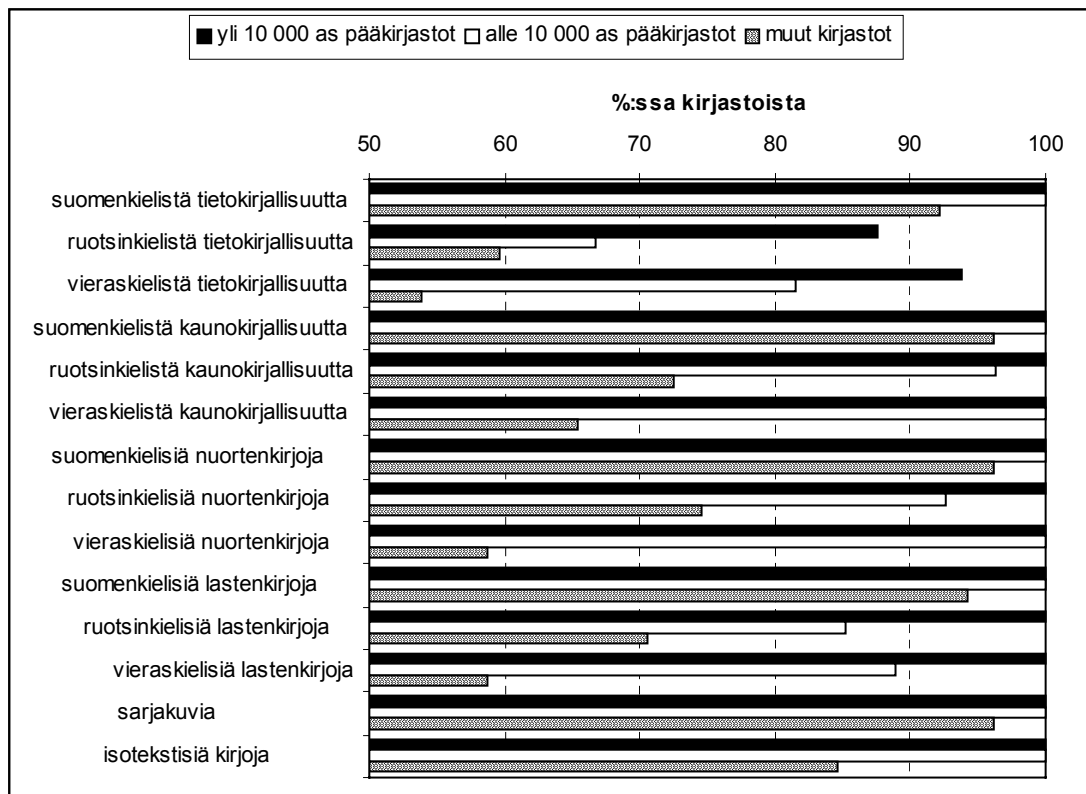
3.2.1 Lainattava kirjallisuus

Kirjallisuuden osalta kysyimme vastaajilta kokoelman suuruutta kirjallisuudenaloittain esityskielen mukaan. Kirjallisuudenaloissa ei uppouduttu kovin hienojakoiseen erittelyyn, kuten esimerkiksi kaunokirjallisuuden jakamiseen proosaan ja runouteen tai tietokirjallisuuden jaotteluun tieteenaloittain. Hienojakoisempi jaottelukin olisi ollut mielenkiintoinen, mutta olisi toisaalta teettänyt vastaajilla vielä enemmän työtä ja päänvaivaa kuin nyt käytetty jo sangen raskas kysymyspatteristo.

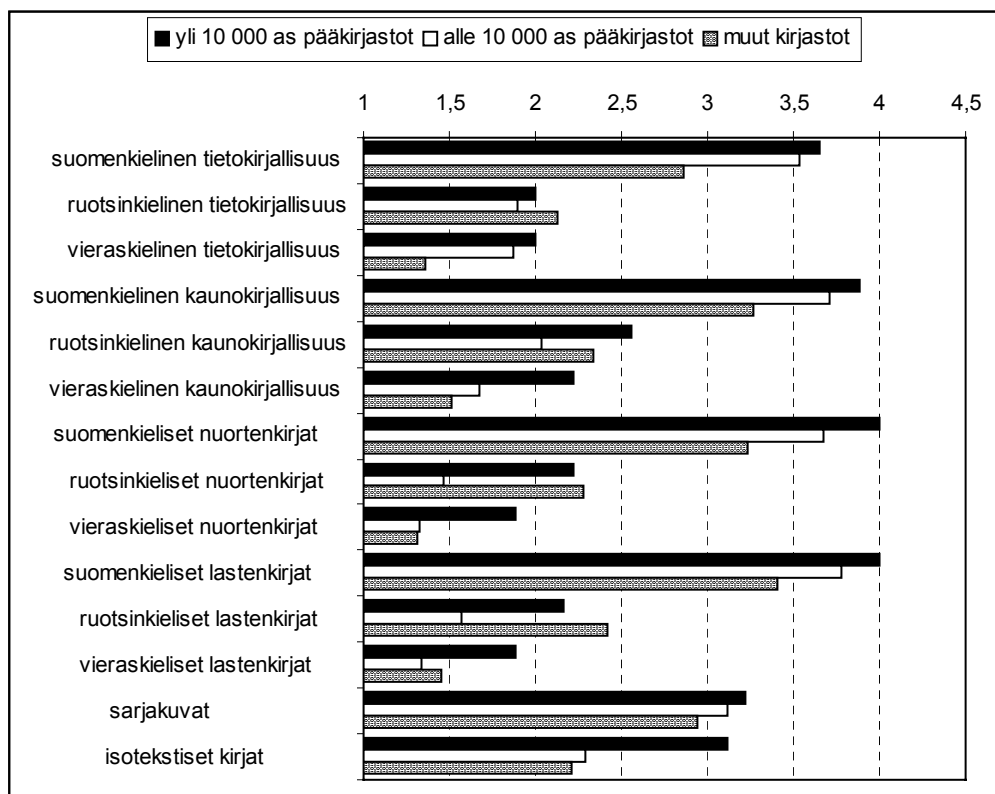
Lainattavan kirjallisuuden kuuluminen kirjastojen kokoelmiin alle ja yli 10 000 asukkaan kuntien pääkirjastoissa sekä lähi- ja laitospääkirjastoissa on esitetty kuviossa 8 ja vastaajien arviot eri kirjakokoelmien palvelukyvyistä saman ryhmitelyn mukaisesti on esitetty kuviossa 9.

Yli 10 000 asukkaan kuntien pääkirjastoista löytyy käytännössä kaikista jonkinlainen kokoelma kysytyistä aineistoista. Joistakin pienempien suomenkielisten kuntien pääkirjastoista puuttuu ruotsin- ja vieraskielisten kirjojen kokoelmat. Kaikkein useimmin näyttää kokoelmista puuttuvan ruotsinkielinen tietokirjallisuus sekä muut kuin suomenkieliset lastenkirjat. Kuitenkin valtaosasta pienentkin kuntien pääkirjastoja on löydettävissä myös muita, kuin suomenkielisiä teoksia. Lähi- ja laitospääkirjastoissa ruotsin- ja vieraskielisten kokoelmien olemassaolo on selkeästi pääkirjastoja harvinaisempaa, mutta tämäkin ero on aavistuksen kaventunut tutkimusjakson aikana, vaikka muutoin lainattavien kirjakokoelmien olemassaolossa ei juurikaan ole tapahtunut muutosta vuoden 1995 jälkeen.

Keskimäärin vastaajat luottavat vielä pääosin suomenkielisten kirja-aineistojen alueelliseen palvelukykyyn, mutta ruotsin- ja vieraskielisten kirjakokoelmien suhteen kirjastojen vastuuhenkilöt ovat melko pessimistisiä. Toisaalta tilanne ei ole juurikaan muuttunut tutkimusjakson aikana, sillä arviot olivat jo vuonna 1995 kutakuinkin samankaltaisia.

Kuvio 8: Lainattavan kirjallisuuden kuuluminen kirjastojen kokoelmiin kuntakoon ja kirjastotyypin mukaan. (% kirjastoista)

Kuvio 9: Vastaajien arviot kirjallisuuskokoelmien suuruudesta kirjaston alueellisen palvelukyvyn kannalta kuntakoon ja kirjastotyypin mukaan tarkasteltuna. (Asteikko: 1 = erittäin pieni kokoelma – 3 = kohtalainen kokoelma – 5 = erittäin suuri kokoelma)

3.2.2 Äänitteet, videot ja elektroniset aineistot

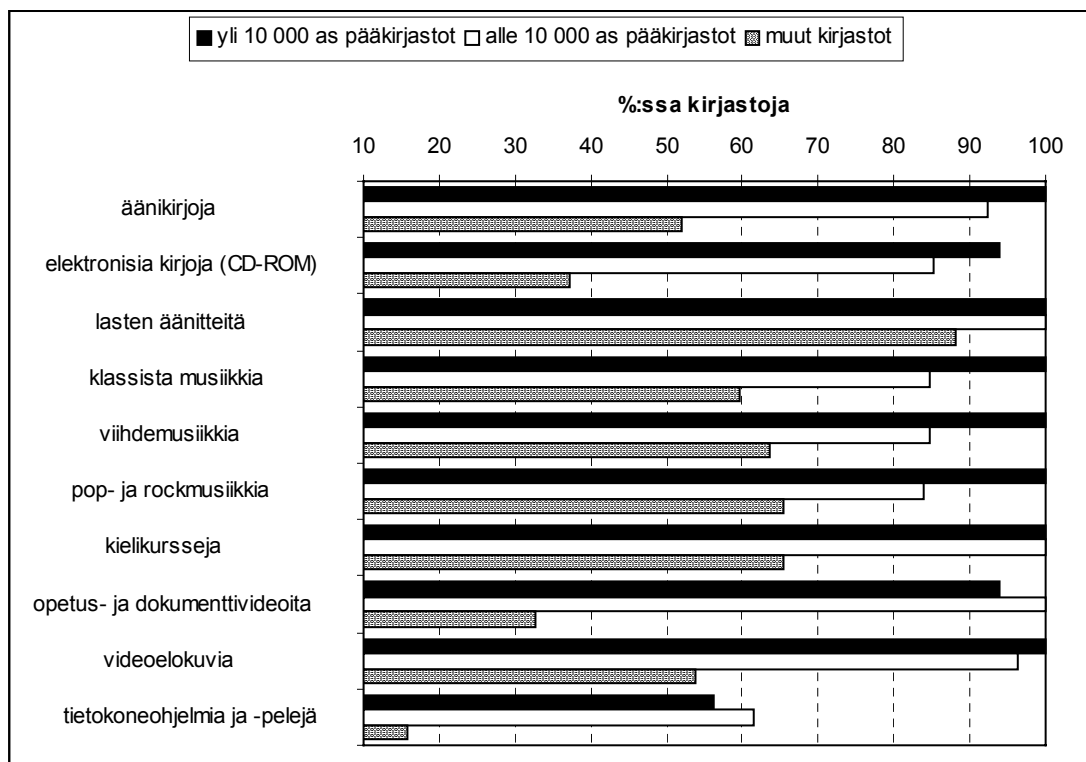
Kuvioissa 10 ja 11 on samaan tapaan kuin kirjallisuuden kohdalla esitetty yksinkertaisilla viivakuviolla erilaisten äänitteiden, videoiden ja elektronisten aineistojen kuulumista kirjastojen kokoelmiin ja vastaajien keskimääräiset arviot näiden kokoelmien suuruudesta kirjastojen alueellisen palvelukyvyn kannalta.

Sähköisten aineistojen kohdalla eri kirjastotyyppien väliset valikoimaerot ovat melkoisesti suurempia kuin kirjakokoelmissa. Suurten kuntien pääkirjastoissa kaikkia kyselyjä aineistoja oli miltei jokaisessa – vain tietokoneohjelmia ja –pelejä uupui osasta näitä suurempia pääkirjastoja. Pientenkin kuntien pääkirjastoista todella monella on kokoelmissaan myös erilaisia äänitteitä ja elektronisia aineistoja videoista puhumattakaan. Vain kaikkein pienimmissä kunnista ne puuttuvat. Lähi- ja sivukirjastot ovat sen sijaan jääneet hieman paitsioon näiden uudenpien kokoelmien hankinnassa.

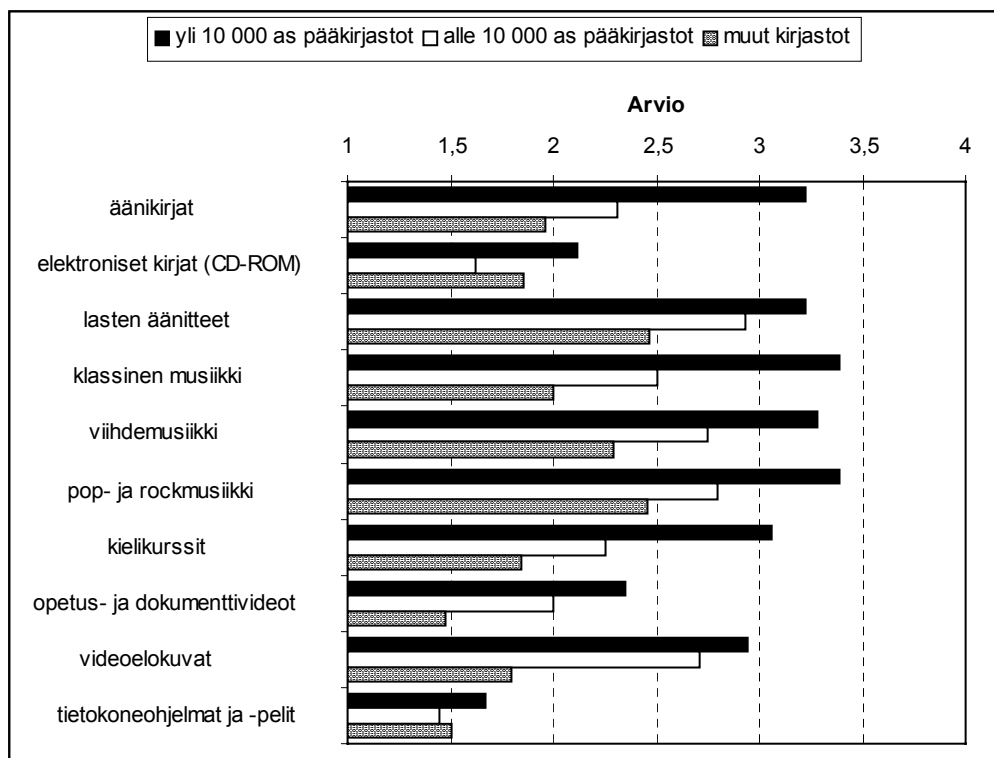
Verrattaessa kokoelmien olemassaoloa vuoteen 1995, voidaan havaita selkeinä muutoksina, että CD-romput ovat ilmestyneet ryminällä myös pienten kuntien pääkirjastoihin samoin kuin tietokoneohjelmat ja –pelitkin. Muiden kokoelmien osalta muutokset ovat erittäin vähäisiä pääkirjastojen osalta. Useisiin uusiin lähikirjastoihinkin on saatu CD-rom kokoelmia ja videotkin ovat lähikirjastoissa yleistyneet merkittävästi.

Kirjaston musiikkikokoelmat jaettiin kyselyssä kolmeen ryhmään tarkoituksena seurata kuinka eri musiikinlajit ovat edustettuna. Mikäli kirjastoissa yleensä on musiikkiäänitekokoelmaa, niin siihen näyttää kuuluvan kaikenlaista musiikkia niin klassista musiikkia, viihdemusiikkia kuin pop- ja rockmusiikkiakin. Näitä kuvaavat pylväiköt ovat miltei identtisiä. Suuria eroja ei ole eri musiikinlajien kokoelmien alueellisessa palvelukyvyssäkään. Tosin vastaajat arvioivat klassisen musiikin kokoelmien palvelukyvyn keskimäärin kaikkein alhaisimmaksi, mutta ero ei ole kovin suuri. Yleisesti tarkasteltuna voidaan sanoa, että kirjastotoimien mielestä näiden uudempien aineistojen kokoelmien palvelukyky jää keskimäärin vielä korkeintaan kohtuulliseksi ja useimmiten melko heikoksi.

Vaikka CD –rom –levyt ja videot ovatkin rantautuneet useimpiin kirjastoihin, niin valikoimat lienevät kuitenkin vielä perin suppeita asiakkaiden kasvavaan kysyntään suhteutettuna eivätkä esimerkiksi musiikkiäänitteet, vaikka niitä on kirjastoissa ollut jo varsin pitkään, ole saavuttaneet kokoelmina samanlaista palvelukykyä kuin esimerkiksi perinteinen kirja-aineisto. Äänitteiden, videoiden ja elektronisten aineistojen kokoelmien alueellinen palvelukyky ei ole keskimäärin paljонkaan muuttunut tarkastelujakson aikana. Selkein parannus on tapahtunut videoelokuvien tarjonnassa.

Kuvio 10: Äänitteiden, videoiden ja elektronisten tallenteiden kuulumisen kirjastojen kokoelmiin kuntakoon ja kirjastotyypin mukaan tarkasteltuna. (% kirjastoista)

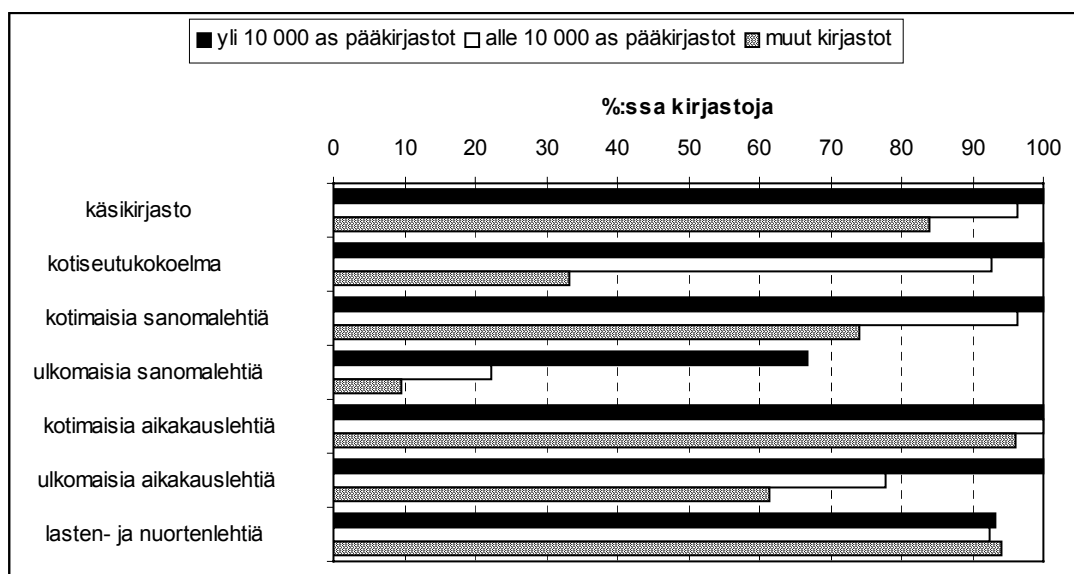

Kuvio 11: Vastaajien arviot äänite-, video- ym. tallenteiden kokoelmien suuruudesta kirjaston alueellisen palvelukyvyyn kannalta kuntakoon ja kirjastotyypin mukaan tarkasteltuna. (Asteikko: 1 = erittäin pieni kokoelma – 3 = kohtalainen kokoelma – 5 = erittäin suuri kokoelma)

3.2.3 Käsikirjastot, kotiseutukokoelmat ja lehdet

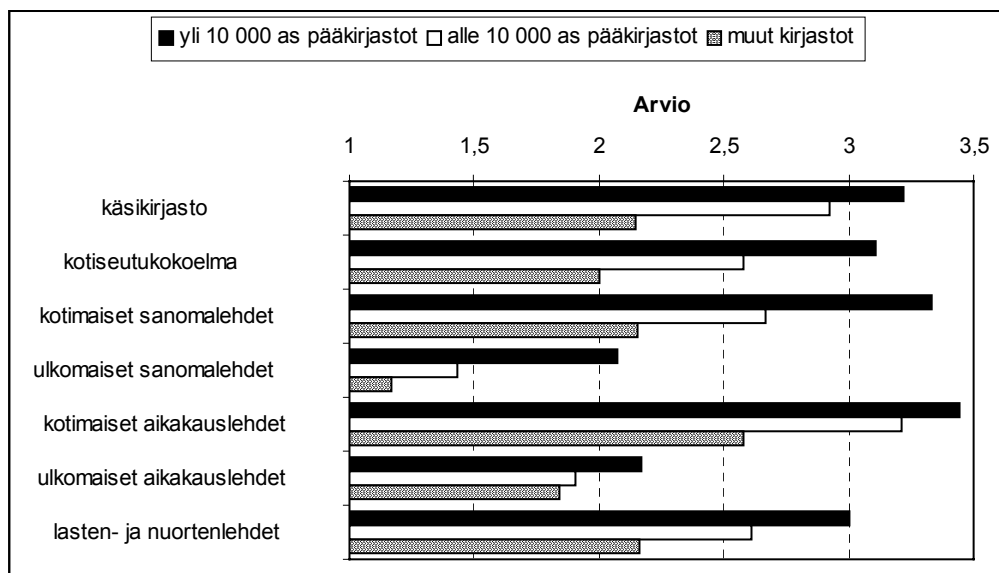
Viimeisenä kokoelma-aineistoryhmänä käsitellään sellaisia kokoelmia, jotka eivät normaalisti ole lainattavia. Tällaisia kokoelmia ovat käsikirjastot, kotiseutukokoelmat ja lukusalin lehdet, joita toki ainakin joissakin kirjastoissa voidaan myös lainata kunhan ne "vanhenevat" lukusalikäytössä.

Käsikirjasto löytyy miltei kaikista tutkimuskuntiemme kirjastoista (kuvio 12). Pääkirjastoista vain yhdestä puuttui käsikirjasto kokonaan ja lähikirjastoistakin vajaa 20% on ilman käsikirjastoa. Käsikirjastojen kokoelmat arvioitiin keskimäärin kohtuullisiksi (kuvio 13). Usein käsikirjastojen yhteydessä olevia kotiseutukokoelmia ylläpidetään pääasiassa pääkirjastoissa. Lähikirjastoissa ne ovat huomattavasti harvinaisempia. Kotiseutukokoelmien alueellisen palvelukyvyn vastaajat arvioivat samantasoiseksi kuin käsikirjastonkin, eli kohtalaiseksi.

Kuvio 12: Käsikirjastojen, kotiseutukokoelmien ja lehtien kuulumisen kirjastojen kokoelmiin kuntakoon ja kirjastotyypin mukaan tarkasteltuna (% kirjastoista)

Kirjastoon tulevien lehtien osalta ei kyselyssä ole tehty jakoa kielen, vaan sen mukaan toimitetaanko ne kotimaassa vai ulkomailla. Näin esimerkiksi ruotsinkielisiä lehtiä voi olla sekä kotimaisia että ulkomaisia. Muutoin lehdet jaoteltiin sanoma- aikakaus- sekä lasten- ja nuortenlehtiin. Yleishavaintona voidaan todeta, että kotimaisia lehtiä on luettavissa lähes kaikissa kirjastoissa. Ulkomaiset sanomalehdet ovat edelleen harvinaisia muissa kuin suurten kuntien pääkirjastoissa ja niistäkin entistä harvemmat sisällyttävät ulkomaiset sanomalehdet kokoelmiinsa. Ulkomaisia aikakauslehtiä sen sijaan on edelleen luettavissa useimmissa kirjastoissa. Nuorille ja lapsillekin on oma lehtivalikoimansa miltei kaikissa kirjastoissa. Lasten- ja nuortenlehtikokoelman alueellinen palvelukyky arvioitiin keskimäärin aavistuksen heikommaksi kuin muiden suomenkielisten lehtien. Lehtikokoelmien palvelukyvyssä olisi vastaajien mielestä vielä toivomisen varaa etenkin ulkomaisten lehtien osalta. Aikakauslehtivalikoiman alueellinen palvelukyky koettiin aavistuksen paremmaksi kuin sanomalehtien.

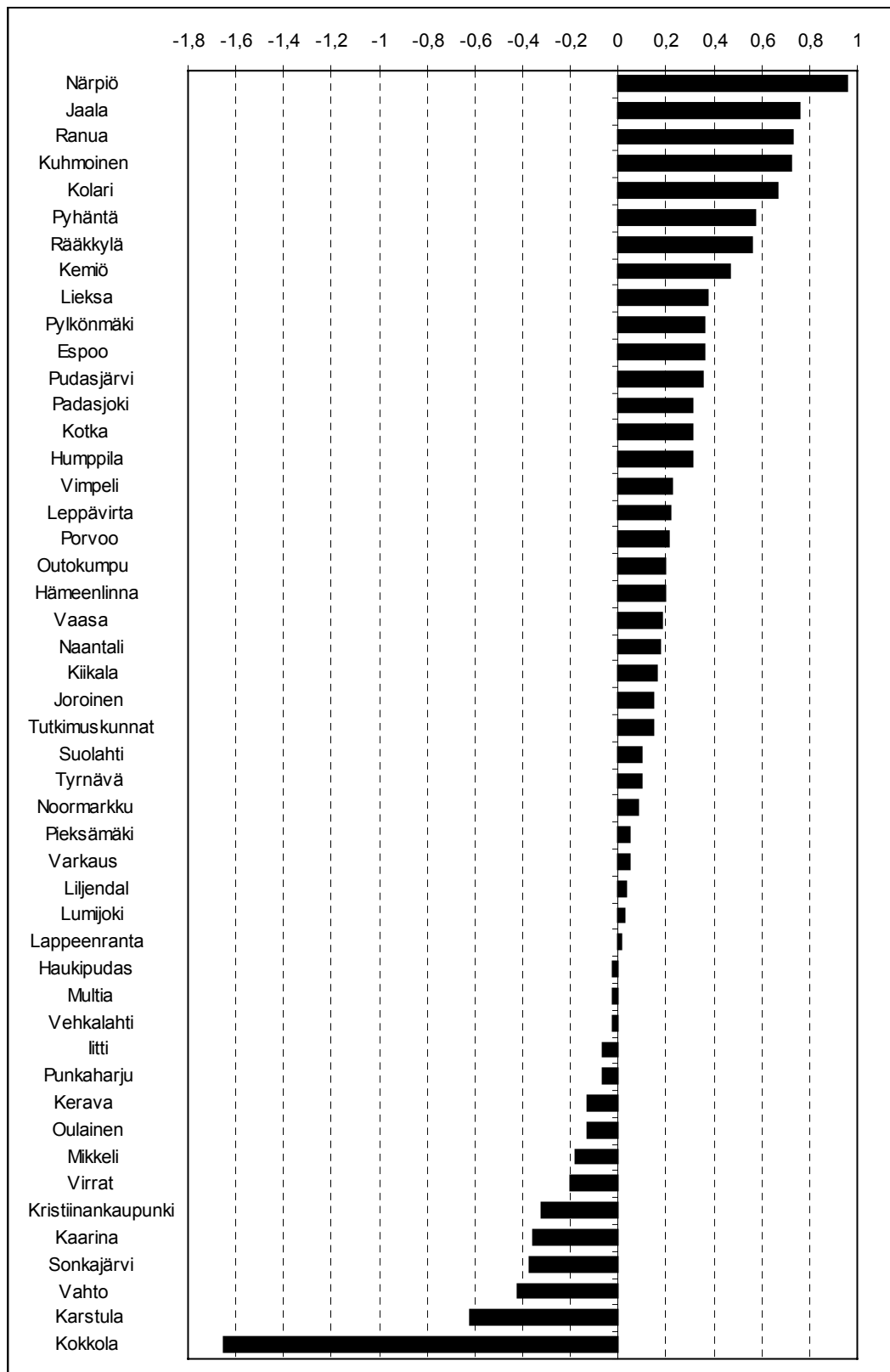
Kuvio 13: Vastaajien arviot käsikirjastojen, kotiseutukokoelmien ja lehtikokoelmien suuruudesta kirjaston alueellisen palvelukyvyyn kannalta tarkasteltuna kuntakoon ja kirjastotyypin mukaan. (Asteikko: 1 = erittäin pieni kokoelma – 3 = kohtalainen kokoelma – 5 = erittäin suuri kokoelma)

Kokoelmien kehittämisessä kirjastoväki on suhteellisen yksimielisiä siitä, että kirjastojen ei tulisi hankinnoissaan keskittyä yksinomaan suuren kysynnän omaavien menestysartikkeleiden hankintaan. Vain pari vastaaja olisi valmis jossain määrin luopumaan kirjastojen laajasta sivistyksellisestä tehtävästä ja jokaiselle jotakin –periaatteesta keskittymällä yksinomaan kysytyjen menestysartikkeleiden hankintaan.

3.3. Kunnissa suuriakin muutoksia palvelukyvyssä

Edellä kävi ilmi, että tarkasteltaessa yksittäisiä toimintoja tai erillisiä kokoelmia, keskimääräinen palveluiden toimivuus tai palvelukyky eivät olleet huomattavasti muuttuneet vuodesta 1995 vuoteen 1999. Tilanne muuttuu kuitenkin selvästi kiinnitettäessä huomio yksittäisiin tutkimuskuntiin. Näiden joukosta löytyy sellaisia, joiden kirjastojen toimivuus ja palvelukyky ovat parantuneet selvästi ja valitettavasti myös niitä, joissa kirjastojen toiminnot ovat heikentyneet huomattavasti kirjastoista vastaavien henkilöiden näkemyksen mukaan.

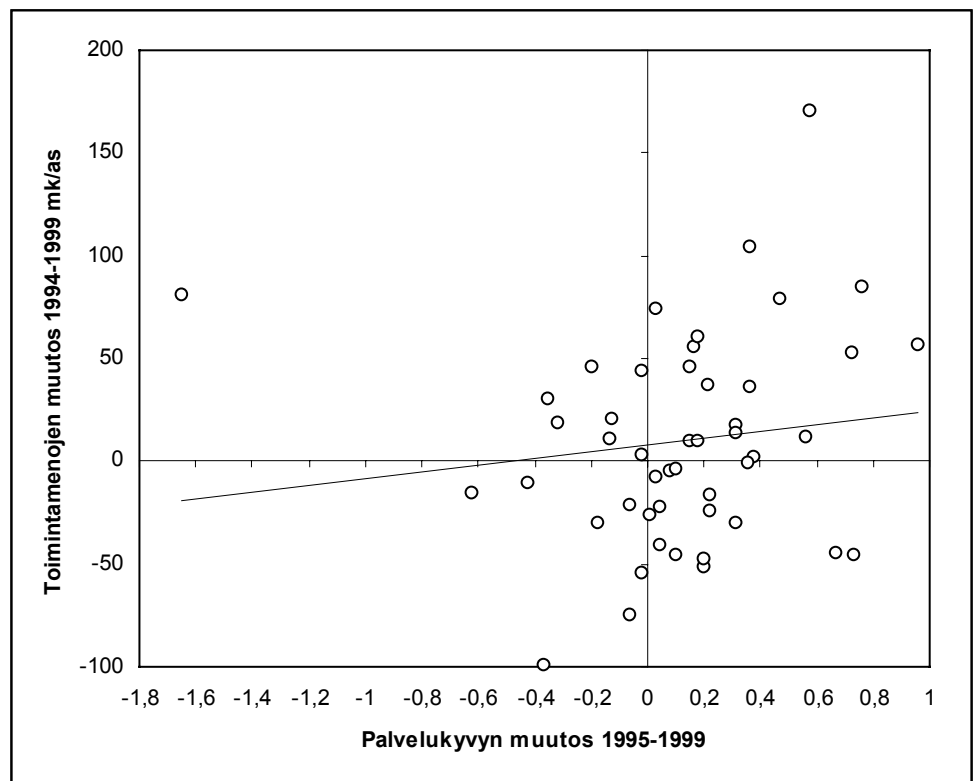
Kuviossa 14 on esitetty kunnittain pääkirjastojen palvelukyvyyn muutosindeksi, joka on rakennettu yhdistämällä 45 eri kirjastopalveluiden toimivuutta ja kokoelmien alueellista palvelukykyä arvioivan muuttujan keskimääräinen muutos vuodesta 1995 vuoteen 1999. Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli indeksin arvo on esimerkiksi 1, niin kunnan pääkirjaston palvelukyky on noussut viisiportaisessa asteikossa keskimäärin yhden pykälän paremmaksi kaikkien 45 muuttujan osalta ja muutosta voidaan näin pitää erittäin huomattavana.

Kuvio 14: Pääkirjastojen palvelukyvyyn muutosindeksi (1995–1999) kunnittain.

Tutkimuskuntien pääkirjastojen keskimääräinen palvelukyky on parantunut jonkin verran, mutta kunnittaiset erot ovat huomattavia. Todella myönteistä kehitystä on tapahtunut esimerkiksi Närpiössä, Jaalassa, Ranualla, Kuhmoisissa ja Kolarissa. Surullisempaa kehitystä ovat kokeneet pääkirjastojen johtajat Kokkolassa, Karstulassa, Vahdolla ja Sonkajärvellä. Erityisesti Kokkolassa palveluvyyn heikkeneminen on ollut todella rajua, eikä sitä voi edes selittää vastaajien mahdollisilla subjektiivisilla näkemyseroilla, sillä kummallakin kyselykerroilla oli sama vastaaja.

Helppo vastaus palveluvyyn heikkenemisen selitykseksi on valitella määrärahojen vähentymistä. Näyttää siltä, että toimintamenojen muutoksella onkin jonkinlainen yhteys palveluvyyn kehittymiseen (kuvio 15). Täysin lineaarista selitystä toimintamenojen muutos ei kuitenkaan palveluvyyn kehittymiselle tarjoa – siinä määrin poikkeuksiakin löytyy, kuten hajontakuviosta (15) huomataan.

Kuvio 15: KuntaSuomi -kuntien kirjastojen toimintamenojen muutoksen 1994–1999 suhde pääkirjastojen palveluvyyn muutokseen 1995–1999

Vaikka resurssien vähäisyys tuntuu vaivaavan kirjastoa kuin kirjastoa, niin kirjastojen vastuhenkilöt eivät keskimäärin ole valmiita tukemaan ajatusta, että kuntien kirjastopalvelut tulisi keskittää yhteen täyden palvelun toimipisteeseen resurssien vähäisyyden vuoksi. Tosin osa pääkirjastojen johtajista lämpenee jonkin verran keskittämisaajatukseksi, mutta pääosa kirjastoväestä tuntuu vastustavan keskittämisaatuksia. Erityisesti lähi- ja laituskirjastojen vastuhenkilöt luonnollisesti vastustavat yksimielisesti palveluiden keskittämistä yhteen toimipisteeseen.

3.4. Oheispalveluiden tuottamistapa, toimivuus ja kilpailutus

Vaikka kunnilla ei ole kirjastolain mukaan velvollisuutta itse ylläpitää yleistä kirjastoa itse, vaan kunnilla on myös mahdollisuus järjestää kirjastopalvelut asukkailleen muilla keinoilla, kaikki tutkimuskunnat ylläpitävät itse kirjastojaan. Mahdolliset ostopalvelut kohdistuvat tutkimuskuntien kirjastoissa vain joillekin kirjastopalveluiden järjestämisen osa-alueille.

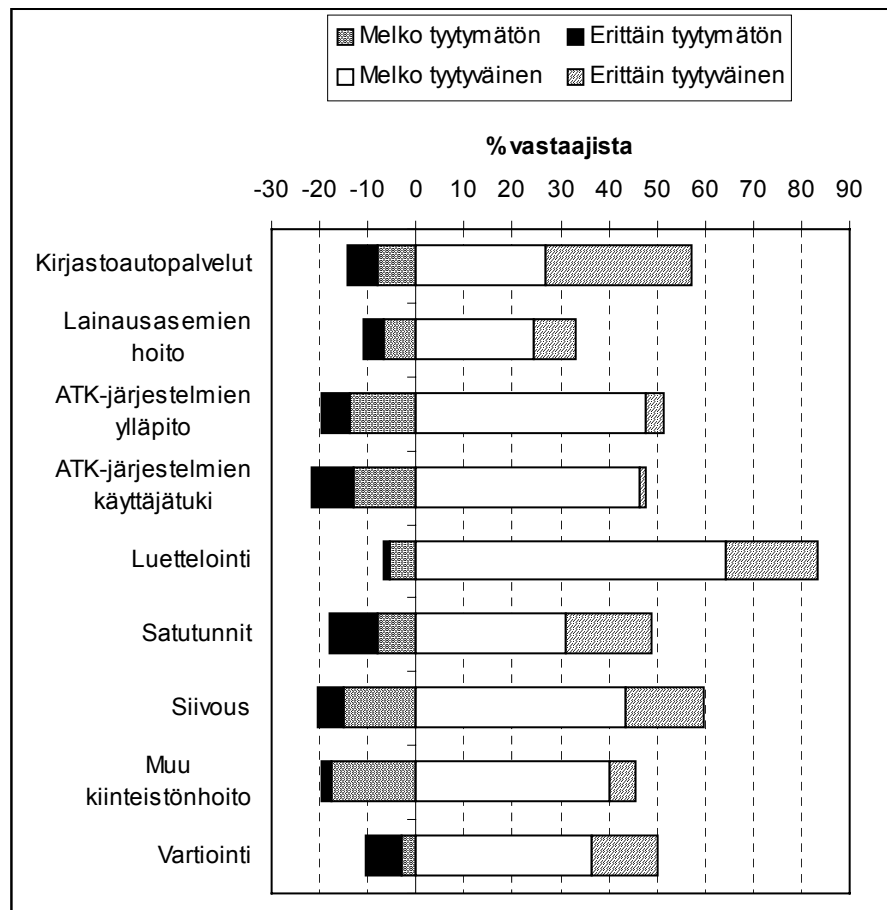
Taulukko 3: Palveluiden tuottamistapa eri palveluiden osalta vuonna 1999 – prosenttia kirjastoista.

Palvelu	Toimintoa ei ole	Yksikkö tuottaa itse	Kunta tuottaa keskitetysti	Ostetaan toiselta kunnalta	Ostetaan muulta tuottajalta
Lainausasemien hoito	63,7	30,8	4,4		1,1
ATK-järjestelmien ylläpito	18,3	14	31,2	2,2	34,4
ATK-järjestelmien käyttäjätuki	23,3	7,8	34,4	2,2	32,2
Luettelointi	16,3	27,2	25	1,1	30,4
Satutunnit	53,1	34,4	2,1		10,4
Siivous	2,2	20,4	75,3		2,2
Muu kiinteistöhoito	3,3	2,2	80,4		14,1
Vartiointi	41,8	4,4	24,2		29,7

Taulukossa 3 on esitetty kuinka yleisesti eri tyyppisissä kirjasto ja oheispalveluissa käytetään erilaisia tuottamistapoja. Kiinteistön ylläpitoon liittyvät oheispalvelut ovat pääasiassa kunnan keskitetysti tuottamia. Myös atk-järjestelmien ylläpidossa ja käyttäjätuessa kuntien omien tiedonhallintayksiköiden rooli on merkittävä ja se on ollut selvässä kasvussa vuodesta 1995.

Atk-palveluissa käytetään myös selvästi eniten ostopalveluita ulkopuolisilta palveluntuottajilta. Erityisesti luetteloinnin ostaminen ulkopuoliselta palveluntuottajalta on ollut kasvussa tutkimusperiodin (1995–1999) aikana. Vartiointi on järjestetty vain reilussa puolessa kirjastoyksiköitä, mutta kun se on järjestetty, vartiointi ostetaan useimmiten yksityiseltä palveluntuottajalta. Yksityiset siivouspalveluiden tuottajat ovat kadonneet vauhdilla kirjastoista ja tilat pidetään puhtaina pääosin kuntien omien siivojien voimin.

Kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt olivat keskimäärin varsin tyytyväisiä kyselyn kohteena olevien palveluiden toimivuuteen (kuvio 16). Useimmat vastaajat olivat selkeän tyytyväisiä etenkin luetteloinnin toimivuuteen sekä siivoukseen ja kirjastoautopalveluihin. Eniten kielteistä palautetta annettiin atk-järjestelmien käyttäjätuesta ja ylläpidosta sekä kiinteistöhoitosta. Vaikka enemmistö vastaajista olikin tyytyväinen siivoukseen, niin noin joka viides vastaaja ilmaisi myös tyytymättömyytensä siivoukseen. Eniten erittäin kielteistä palautetta saivat satutuntien ja atk-järjestelmien käyttäjätuen toimivuus.

Kuvio 16: Vastaajien tyytyväisyys eri palveluiden toimivuuteen.

Vertailtaessa vastaajien tyytyväisyyttä vuoden 1995 tilanteeseen, voidaan todeta, että tyytyväisyys on yleisesti hieman laskenut. Muutos on varsin pieni ja se koskee kaikkia palveluita, joten lievä tyytymättömyyden kasvu ei näytä kohdistuvan mihinkään yksittäiseen palveluun tai palveluryhmään.

Eri tuotantomuotojen vaikutus vastaajien tyytyväisyyteen on myös tasaantunut vuoden 1995 tilanteesta. Tuolloin kirjaston itse tuottamat palvelut koettiin selkeästi kaikkein toimivimmiksi. Nytkin omat palvelut arvioidaan kyllä yleensä hyvin toimiviksi, muttei kuitenkaan merkittävästi paremmiksi kuin esimerkiksi ostopalvelut. Lieneekö vaikutusta sillä, että esimerkiksi juuri siivouspalveluissa on ilmeisesti luovuttu epätydyttävistä ostopalvelusopimuksista. Tällä hetkellä kaikkein eniten kritiikkiä toimivuuden suhteen saivat kunnan keskitetysti tuottamat palvelut.

Vastaajien arvion mukaan ostopalveluita käytetään kirjastoissa sopivasti. Tätä mieltä oli yli 85 % vastaajista. Ostopalveluiden lisäämistä kannatti vajaa 15 prosenttia vastaajista eikä kukaan katsonut tarpeelliseksi vähentää ostopalveluiden käyttöä. Ostopalveluiden kilpailuttaminen ei ole vielä muodostunut aivan yleiseksi käytännöksi kirjastoissa. Vain vajaa viidennes kirjastoista kilpailuttaa kaikki ostopalvelunsa ja miltei sama osuus kirjastoista ei kilpailuta ostopalveluita lainkaan. Suurimmassa osassa kirjastoja jotkut palvelut kilpailutetaan ja toisia ei.

4 Kirjastojen ohjaus ja johtaminen

4.1 Kirjastojen luottamushenkilöhallinto

4.1.1 Luottamushenkilöelinten jäsenrakenteen ominaisuudet

Kirjastojen luottamushenkilöhallinto on kunnissa edelleen järjestetty hyvin monin tavoin. Varsinainen kirjastolautakunta on tutkimuskunnista vain Vaasassa kuten oli asian laita edellisenkin tutkimuskierroksen aikana. Yleisimmin kirjastotoimen asioita käsitellään sivistyslautakunnissa. Myös kulttuurilautakunnan esityslistalle kirjastoasiat kuuluvat monessa kunnassa. Muutamassa kunnassa kirjastotoimen asioita käsittelee koulutuslautakunta. Lisäksi jonkin verran kunnissa harrastetaan yhdistelmälautakuntia, joissa kirjastotoimi on joko lautakunnan nimessä mainittuna tai sulautettuna vaikkapa kulttuuritoimen osaksi. Osa tutkimuskunnista on perustanut laaja-alaisia vapaa-aikatoimen lautakuntia, joiden käsiteltäväksi myös kirjastoasiat kuuluvat (liite 3).

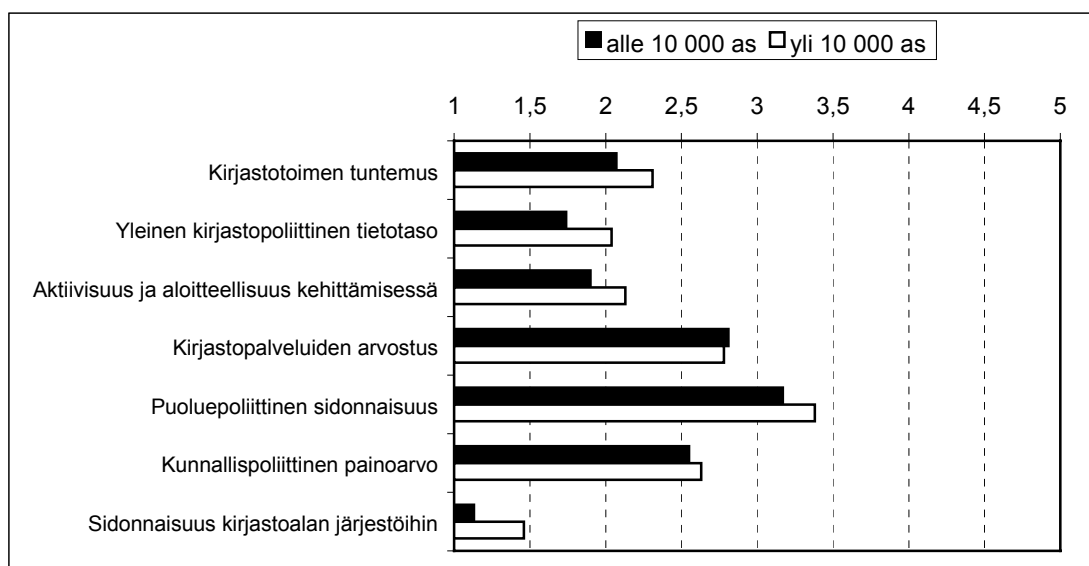
Vuoden 1999 kyselyssä pyydettiin, samoin kuin vuonna 1995:kin, vastaajia antamaan oma subjektiivinen arvionsa oman kunnan kirjastoasioista päättävän luottamushenkilöelimen eräistä ominaisuuksista. Luottamushenkilöelintä tuli arvioida siitä syntyneen kokonaiskuvan perusteella. Arvioitavaksi annettiin seitsemän erilaista ominaisuutta. Arvioitavia ominaisuuksia olivat: Jäsenten oman kunnan kirjastotoimen tuntemus, jäsenten yleinen kirjastopoliittinen tietotaso, jäsenten aktiivisuus ja aloitteellisuus kirjastotoimen kehittämisessä, jäsenten osoittama kirjastopalveluiden arvostus suhteessa kunnan muihin palveluihin, jäsenten puoluepoliittinen sidonnaisuus, jäsenten kunnallispoliittinen painoarvo sekä jäsenten sidonnaisuus eri kirjastoalan järjestöihin.

Vastauksista paljastuu, että luottamushenkilöelimissä koetaan olevan hyvin erilaisia ihmisiä ja kokonaisarvion antaminen on näin ollen kovin vaikeaa eikä anna oikeutta kaikille luottamushenkilöelimen toimintaan osallistuville. Lisäksi vastaajat ovat jonkin verran eriarvoisessa asemassa, sillä osa toimii esittelijänä lautakunnassa ja toiset eivät ole koskaan olleet kosketuksissa luottamuselimeen ja joutuivat näin tekemään arvionsa joillain muilla perusteilla (luottamushenkilöelimen tekemät päätökset, kuulopuheet, jne.).

Kuviossa 17 on esitetty alle ja yli 10 000 asukkaan kuntien kirjastojen vastuuhenkilöiden arviot oman kuntansa kirjastoasioista päättävien luottamushenkilöelinten ominaisuuksista. Kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt eivät yleisesti ottaen katso luottamushenkilöelinten omaavan kovinkaan vankkaa kirjastoalan tuntemusta. Oman kunnan kirjastotoimen tuntemus arvioidaan kuitenkin jonkin verran paremmaksi kuin yleinen kirjastopoliittinen tietotaso luottamushenkilöelinten jäsenten keskuudessa. Vastaajat pitävät luottamushenkilöelimiä myös varsin passiivisina toimijoina kun kyseessä on kirjastotoimen kehittäminen. Suurissa kunnissa vastaajien arviot luottamushenkilöelinten tietotasosta ja aktiivisuudesta olivat aavistuksen myönteisempiä kuin pienemmissä alle 10 000 asukkaan kunnissa.

Kirjastojen vastuuhenkilöt ovat selvästi myös huolissaan kirjastopalveluiden arvostuksesta jopa kirjastopalveluista päättävissä luottamushenkilöelimissä. Pienten kuntien lautakuntien jäsenet näyttävät korvaavan kirjastotiedolliset

puutteensa osoittamalla vastaajien mielestä jonkin verran suurempaa kirjastopalveluiden arvostusta kuin suurten kuntien lautakuntien virkaveljet ja sisaret.

Kuvio 17: Vastaajien arviot oman kuntansa kirjastoasioista päättävän luottamushenkilöelimen eri ominaisuuksista vuonna 1999 alle ja yli 10 000 asukkaan kunnissa. (Asteikko: 1 = Erittäin vähäinen – 5 = Erittäin suuri)

Puoluepoliittinen sidonnaisuus on ainoa ominaisuus, jonka vastaajat arvioivat suurehkoksi – tosin vain aavistuksen asteikon puolivälin ylittävillä keskiarvoilla. Puoluepoliittinen sidonnaisuuskaan ei kuitenkaan takaa kirjastopalveluista päättävien luottamushenkilöelinten jäsenten kunnallispoliittista painoarvoa, vaan sen vastaajat arvioivat kohtuullisen vähäiseksi.

Jäsenten sidonnaisuutta kirjastoalan järjestöihin vastaajien oli tietysti hieman vaikea arvioida, koska yksittäisten jäsenten sidokset eri järjestöihin eivät aina ole yleisessä tiedossa. Varsinkaan ne vastaajat, jotka eivät esimerkiksi toimi esittelijöinä lautakuntien kokouksissa, eivät voi tietää kaikkia jäsenten sidonnaisuuksia eri järjestöihin. Sidonnaisuuksien arvioitiin kuitenkin yleisesti olevan miltei olemattomia.

Luottamushenkilöelinten ominaisuuksissa ei siis ole kovinkaan suuria eroja havaittavissa pienten ja suurten kuntien välillä. Tarkasteltaessa vastaajien arvioita erilaisten lautakuntatyyppien välillä, erot ovatkin jo selkeämpiä. Vaasan kirjastolautakunta saa kaikkein parhaat arviot vastaajilta tietotasossa, aktiivisuudessa ja kirjastopalveluiden arvostamisessa, mutta yhden tapauksen perusteella ei voitane vielä mitään yleistystä tehdä. Kulttuurilautakunnat eivät muutoin näyttäisi poikkeavan keskimääräisistä arvioista kuin siinä, että kulttuurilautakuntien (6 kunnassa) jäsenten arvioitiin arvostavan muita lautakuntatyypejä (pois lukien kirjastolautakunta) enemmän kirjastopalveluita suhteessa muihin palveluihin. Yhdistelmälautakunnista vapaa-aikalautakunnat (päättää kirjastoasioista vain kahdessa kunnassa) kilpailevat ns. myönteisten ominaisuuksien suhteen tasaväkisimmin kirjastolautakunnan kanssa. Puoluepoliittisessa sidonnaisuudessa ja kunnallispoliittisessa painoarvossa vapaa-aikalautakunnat arvioitiin ykköseksi.

Lautakuntatyypeistä heikoimmat arvosanat oman kunnan kirjastotoimen tuntemuksesta, yleisestä kirjastopoliittisesta tietotasosta ja kirjastopalveluiden ar-

vostamisesta suhteessa kunnan muihin palveluihin saivat sivistyslautakunnat (20 kunnassa) ja kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunnat (3 kunnassa). Aktiivisuudessa ja aloitteellisuudessa kirjastopalveluiden kehittämisessäkin nämä kaksi lautakuntatyyppiä olivat häntäpäässä, mutta kunnanhallitukset (3 kunnassa) koettiin vieläkin passiivisemmiksi kirjastojen kehittämistyössä.

Verrattaessa vastaajien käsityksiä kirjastoasioista päättävien luottamushenkilöelinten jäsenrakenteen ominaisuuksista vuosina 1995 ja 1999, havaitaan, että arviot ovat valitettavasti muuttuneet pääosin negatiiviseen suuntaan. Luottamushenkilöelinten oman kunnan kirjastotoimen tuntemus on vähentynyt huomattavasti. Voimakkaimmin oman kirjaston tuntemus on vastaajien arvioiden perusteella laskenut pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa ja etenkin sivistyslautakuntien sekä kulttuuri- ja vapaa-aikalautakuntien jäsenten keskuudessa.

Lautakuntien yleinen kirjastopoliittinen tietotaso on laskenut vieläkin rajummin. Viisiportaisella asteikolla arvioitu keskimääräinen arvio oli vuonna 1999 reilut pari kymmenystä heikompi kuin vuonna 1995. Tietotason lasku on ollut pienissä kunnissa aavistuksen suuria kuntia voimakkaampaa. Lautakuntatyypeittäin tarkasteltuna eniten heikennystä arvioitiin tapahtuneen sivistyslautakuntien, kulttuuri- ja vapaa-aikalautakuntien ja koulutuslautakuntien jäsenrakenteessa. Selkeän poikkeuksen tekevät vapaa-aikalautakunnat joiden yleinen kirjastopoliittinen tietotaso on noussut merkittävästi.

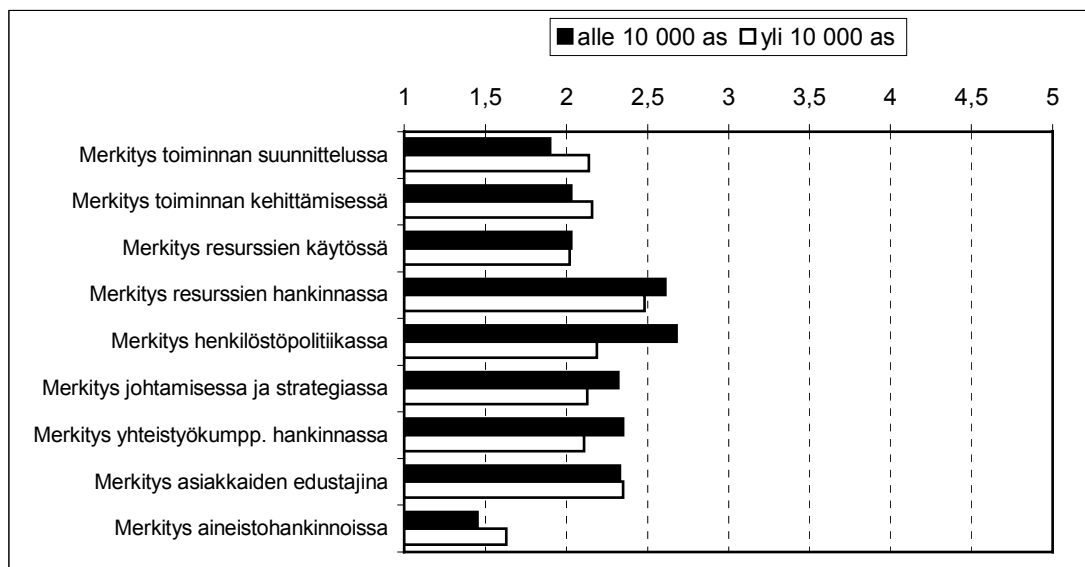
Jäsenten aktiivisuus ja aloitteellisuus kirjastotoimen kehittämisessä on pysynyt pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa kutakuinkin ennallaan, mutta suurissa kunnissa lautakuntien jäsenet ovat vastaajien arvion mukaan jonkin verran passivoituneet kehittämiskysymyksissä. Huomattavaa lisääntynyttä aktiivisuutta kehittämiskysymyksissä vastaajat arvioivat tapahtuneen taas vapaa-aikalautakunnissa ja jonkin verran myös kulttuurilautakunnissa. Passiivisuus on sen sijaan vastaajien mielestä syventynyt entisestään erityisesti kunnanhallituksissa, koulutuslautakunnissa sekä kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunnissa.

Kirjastoasioista päättävien lautakuntien jäsenten puoluepoliittinen sidonnaisuus on säilynyt lähes ennallaan pienissä kunnissa, mutta suurissa kunnissa sidonnaisuus puolueisiin on vastaajien mukaan ollut vähenemässä. Erityisen voimakkaasti on vähentynyt vapaa-aikalautakuntien jäsenten puoluepoliittinen sitoutuneisuus. Tämä ei ole kuitenkaan merkinnyt lautakuntien kunnallispoliittisen painoarvon vähentymistä, vaan päinvastoin sekin on lisääntynyt rajusti vuoden 1995 tilanteesta. Puoluepoliittinen sitoutuneisuus on vähentynyt kaikissa lautakuntatyypeissä, joskin sivistyslautakuntien ja koulutuslautakuntien jäsenet arvioitiin jokseenkin yhtä sitoutuneiksi puolueisiin kuin aiemminkin. Toisin kuin vapaa-aikalautakuntien kohdalla muissa lautakuntatyypeissä puoluepoliittisen sitoutuneisuuden vähentyminen on ilmeisesti heijastunut negatiivisesti myös lautakuntien jäsenten kunnallispoliittiseen painoarvoon, joka on laskenut kaikissa muissa lautakuntatyypeissä.

4.1.2 Luottamushenkilöelinten rooli kirjastotoimessa

Uutena kysymyspatterina vuoden 1999 kyselyssä tiedusteltiin kirjastojen vastuushenkilöiltä heidän käsityksiään kirjastoasioista päättävän luottamushenkilöelimen merkityksestä ja roolista erilaisten kirjastotoimen asioiden hoitamisessa. Mielenkiinnon kohteena olivat luottamushenkilöelinten merkitys/rooli toiminnan suunnittelussa, toiminnan kehittämisessä, resurssien käytössä kirjastotoimen sisällä, resurssien hankinnassa, henkilöstöpolitiikassa, johtamisessa ja strategisissa valinnoissa, yhteistyökumppaneiden hankkimisessa, kuntalaisten näkemysten esilletuonnissa sekä hankittavan aineiston valinnassa.

Yleisesti ottaen kirjastojen vastuuhenkilöt kokevat kirjastoasioista päättävän luottamushenkilöelimen merkityksen tai roolin varsin vähäiseksi kirjastojen toiminnan kannalta (kuvio 18). Kokonaisuudessaan luottamushenkilöelimellä nähdään olevan keskimäärin eniten merkitystä resurssien hankinnassa ja pienemmissä alle 10 000 asukkaan kunnissa myös kirjastojen henkilöstöpolitiikassa. Näissäkin merkitys kuitenkin arvioitiin suhteellisen vähäiseksi. Kirjastojen aineistohankinnassa luottamushenkilöelimillä ei ole juuri minkäänlaista roolia.

Kuvio 18: Kirjastoasioista päättävien luottamushenkilöelinten merkitys/rooli kirjasto-toimen asioiden hoitamisessa alle ja yli 10 000 asukkaan kunnissa vuonna 1999. (Asteikko: 1 = Erittäin vähäinen rooli/merkitys – 5 = Erittäin suuri rooli/merkitys)

Pienten alle 10 000 asukkaan kuntien ja suurten yli 10 000 asukkaan kuntien välillä näyttäisi olevan sellainen ero, että pienissä kunnissa luottamushenkilöelimillä on hieman suurempi rooli kirjastojen hallinnollisissa tehtävissä ja suurissa kunnissa puolestaan suunnittelussa ja kehittämisessä. Vaikuttaa myös siltä, että kirjastojen vastuuhenkilöiden mielestä maallikkojäsenistä koostuvat luottamushenkilöelimet eivät välttämättä toimi kovinkaan hyvin kuntalaisten ja kirjastojen asiakkaiden edustajina.

Taulukko 4: Kirjastoasioista päättävien luottamushenkilöelinten merkitys/rooli eräissä kirjastotoimen asioiden hoitamisessa luottamushenkilöelintyypeittäin vuonna 1999. (Asteikko: 1 = Erittäin vähäinen rooli/merkitys – 5 = Erittäin suuri rooli/merkitys)

	sivistys- ltk	kulttuuri- ltk	kulttuuri- ja kirjastoltk	koulutus- ltk	vapaa- aika- ltk	kulttuuri- ja vapaa- aikaltk	kunnan- hallitus	kirjasto- ltk
Toiminnan suunnittelu	1,8	2,0	2,6	1,4	3,3	1,6	1,3	3,2
Toiminnan kehittäminen	2,0	2,0	2,4	1,5	3,7	1,6	1,5	3,2
Resurssien käyttö	1,8	2,2	2,3	1,4	3,3	1,8	1,3	3,0
Resurssien hankinta	2,4	2,4	2,3	1,9	4,7	1,8	2,7	3,8
Henkilöstöpolitiikka	2,4	2,4	2,1	1,8	4,0	2,2	2,8	3,0
Johtaminen ja strategia	2,2	2,3	2,3	1,5	3,7	1,8	1,7	3,0
Yhteistyökumpp. hankinta	1,7	2,2	2,3	1,5	2,7	1,6	1,3	3,4
Asiakkaiden edustus	2,1	2,4	2,7	2,3	4,0	1,9	1,5	3,6
Aineistohankinnat	1,6	1,6	1,6	1,3	1,7	1,5	1,0	2,6

Luottamushenkilöelintyyppinä tarkastelu (taulukko 4) osoittaa, että erilais-
ten luottamuselintyyppien välillä on huomattavia eroja siinä kuinka vastaajat
arvioivat niiden merkityksen/roolin kirjaston toimintojen kannalta. On kuiten-
kin syytä muistaa, että osassa luottamushenkilöelintyyppien tapausten lukumää-
rää on melko alhainen, joten mitään pitkälle meneviä yleistyksiä tämän tarkas-
telun puitteissa ei voida tehdä. Tulokset ovat lähinnä viitteellisiä ja voivat toi-
mia keskustelun virittäjinä erilaisten luottamushenkilöelintyyppien toimivuu-
desta kirjastojen hallinnossa. Luottamushenkilöelintyyppien suurin rooli kir-
jaston toiminnan kannalta näyttäisi nyt saatujen tutkimusten perusteella olevan
vapaa-aikalautakunnilla ja erillisellä kirjastolautakunnalla. Muilla lautakunta-
tyypeillä ei voida sanoa olevan kovin väkevää roolia kirjastojen toiminnassa.

Kunnanhallituksilla on useimpien kirjastojen toimintojen kannalta lähes ole-
maton rooli. Vain resurssien hankinnassa ja henkilöstöpolitiikassa kunnanhal-
lituksilla tuntuu olevan jotain merkitystä kirjastojen toiminnassa. Miltei ole-
maton rooli on myös koulutuslautakunnilla sekä kulttuuri- ja vapaa-
aikalautakunnilla. Muiden lautakuntatyyppien merkitystä voitaneen sanoa vä-
häiseksi.

4.2 Eri tahojen vaikutus kirjastojen toimintaan

Sekä vuoden 1995 että vuoden 1999 kyselyissä vertailtiin myös monien eri-
laisten kirjastojen sisäisten ja ulkopuolisten tahojen vaikutusta kirjastoyksiköi-
den toimintaan. Vuoden 1999 kyselyssä pyydettiin vastaajia arvioimaan vii-
dentoista eri vaikuttajatahon merkitystä oman kirjastoüksikön toiminnan kan-
nalta (vuoden 1995 kyselyssä 13 vaikuttajatahoa – naapurikunnat ja Euroopan
Unionin uudet mukaan otetut vaikuttajatahot). Annettuja vaikuttajatahoja olivat
valtion viranomaiset, kunnan päättäjäelimet, henkilökunta ja asiakkaat, erilai-
set etujärjestöt sekä mahdolliset alueelliset vaikuttajat oppilaitoksista kyläyh-
distyksiin.

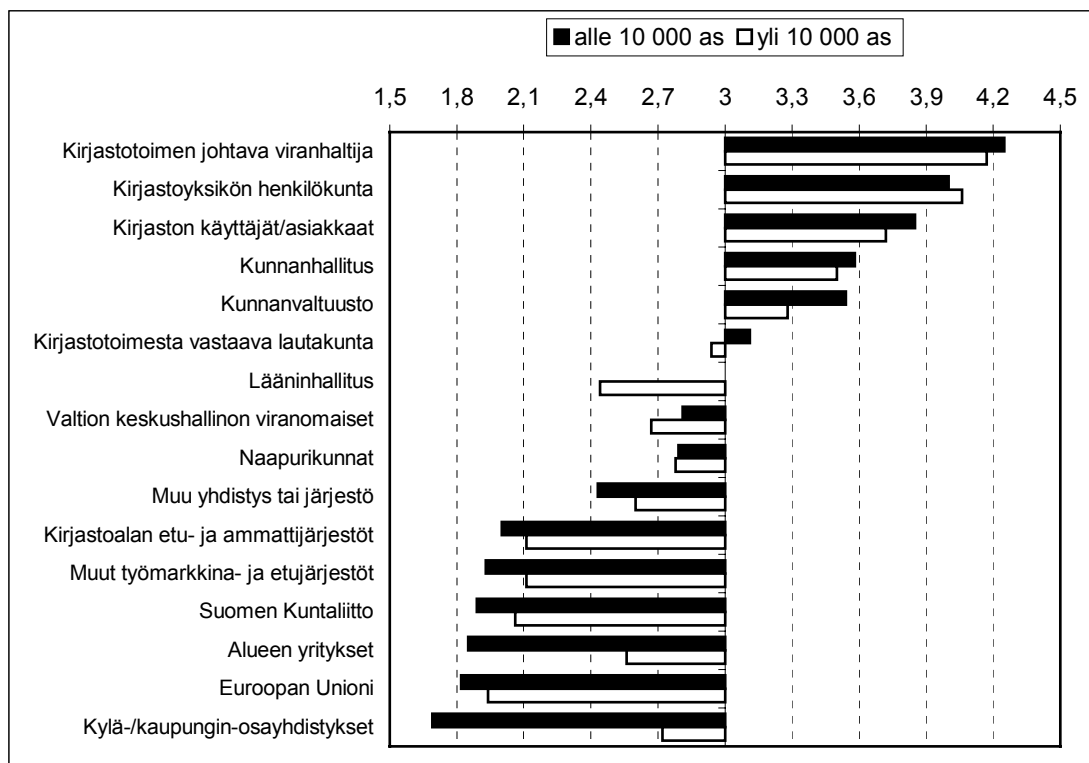
Vastaajien arviot eri tahojen vaikutuksesta alle ja yli 10 000 asukkaan kuntien
kirjastoissa vuonna 1999 on koottu kuvioon 19. Kuvioista havaitaan, että kir-
jastojen toiminnan kannalta keskeisiä vaikuttajia ovat sisäiset toimijat peräs-
sään kunnan ylimmät päätöksentekijät. Kirjastotoimesta vastaava viranhäl-
tija on keskeisimmin vaikuttava toimija. Voimakas vaikutus on myös henkilö-
kunnalla ja asiakkailla. Huomio kiinnittyy tietysti siihen varsin yleiseen il-
miöön, että kirjastoissa, kuten monissa muissakin julkisen sektorin palveluyk-
siköissä, henkilökunta koetaan edelleen asiakkaita merkittävämmäksi toimintaa
ohjaavaksi vaikuttajatahoksi.

Vastaajat kokivat kunnanvaltuuston ja -hallituksen kohtuullisen vaikuttaviksi
toimijoiksi, siten että pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa näiden vaikutus
oli aavistuksen suurempi kuin suuremmissa kunnissa. Vastaajien pessimistinen
näkemys kirjastoasioista vastaavien lautakuntien merkityksestä nousee esille
tässäkin tarkastelussa, sillä lautakuntien vaikuttavuus miellettiin keskimäärin
perin vähäiseksi suhteessa muihin kunnallisiin päätöksentekijöihin ja viranhäl-
tijoihin.

Valtion viranomaiset vaikuttavat selkeästi voimakkaammin pienten kuntien
kirjastojen toimintaan. Etenkin lääninhallitukset ovat pienten kuntien kannalta
huomattavasti merkittävämmässä asemassa kuin suurissa kunnissa. Merkittä-
väksi vaikuttajatahoksi valtion viranomaisia ei kuitenkaan voida noteerata kir-
jastojen toiminnan kannalta. Naapurikuntien vaikutusta kirjastojen toimintaan
ei vähätellä, muttei korostetakaan. Kuntakoolla ei vaikuttaisi olevan merkitystä
siihen kuinka naapurikuntien vaikutus keskimäärin koetaan.

Erilaisten etujärjestöjen vaikutusta kuntien kirjastojen toimintaan vastaajat pitivät varsin vähäisenä. Pienissä kunnissa niiden vaikuttavuus koettiin vieläpä hieman suurempia kuntia vähäisemmäksi. Henkilökunnan voimakas vaikutus toimintaan ei siis näyttäisi olevan seurausta ainakaan ammatillisesta etujärjestöpolitiikasta, vaan siihen vaikuttavat muut tekijät. Euroopan Unionilla ei ainakaan vielä nähdä olevan suurtakaan vaikutusta kirjastoyksiköiden toimintaan.

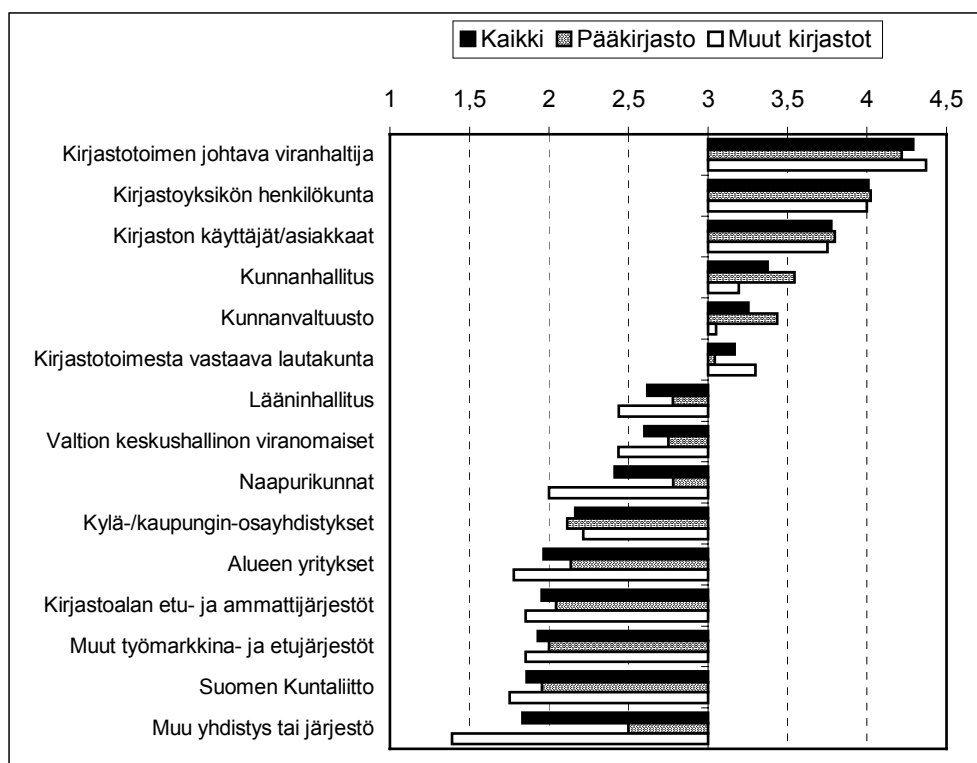
Selkeimmät kuntakokoon pohjautuvat eroavaisuudet eri tahojen vaikuttavuudesta kirjastojen toimintaan nousevat esille tarkasteltaessa kirjastojen oman toimintaympäristön vaikutusta toimintaan. Alueen yrityksillä ja kylä-/kaupunginosayhdistyksillä on pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa huomattavasti vähäisempi merkitys kirjastojen kannalta kuin suuremmissa kunnissa. Kyläyhdistysten vaikuttavuuden vähäisyys pienissä kunnissa on ehkä hieman yllättävää, mutta selitys saattaa löytyä siitä, että juuri pikkukunnissa toimii enää hyvin vähän pääkirjaston ulkopuolisia yksiköitä, jotka kokosivat kylätoiminnan tärkeiksi toiminnalleen.

Kuvio 19: Vastaajien arviot eri tahojen vaikutuksesta kirjastoyksiköiden toimintaan alle ja yli 10 000 asukkaan kunnissa vuonna 1999. (Asteikko: 1 = ei vaikuta lainkaan – 5 = vaikuttaa erittäin paljon)

Kirjastotyypittäisessä tarkastelussa (kuvio 20) huomataan, että merkittävimmät kirjastotyypistä juontuvat erot tulevat esiin valtion viranomaisten ja naapurikuntien vaikuttavuudessa sekä arvioissa kunnallisten päätöksentekielimien vaikutuksesta kirjastoyksiköiden toimintaan. Valtion viranomaiset ovat tärkeimpiä vaikuttajatahoja pääkirjastoille kuin muille kirjastoyksiköille. Samoin naapurikuntien vaikutus kohdistuu juuri pääkirjastojen toimintaan. Kuntien yhteistoiminta ja mahdolliset naapurikuntien asiakasvirrat keskittyvät pääkirjastoihin eikä alueellisiin palveluyksiköihin. Vastaajat arvioivat myös, että

kunnanvaltuustojen ja -hallitusten päätöksillä on enemmän suoraa vaikutusta pääkirjastojen kuin muiden kirjastoyksiköiden toimintaan. Lähikirjastoista vastaavien mielestä kirjastoasioista päättävien lautakuntien toimet sen sijaan vaikuttavat enemmän kuin pääkirjastojen virkaveljet ja –sisaret ovat kokeneet tapahtuneen.

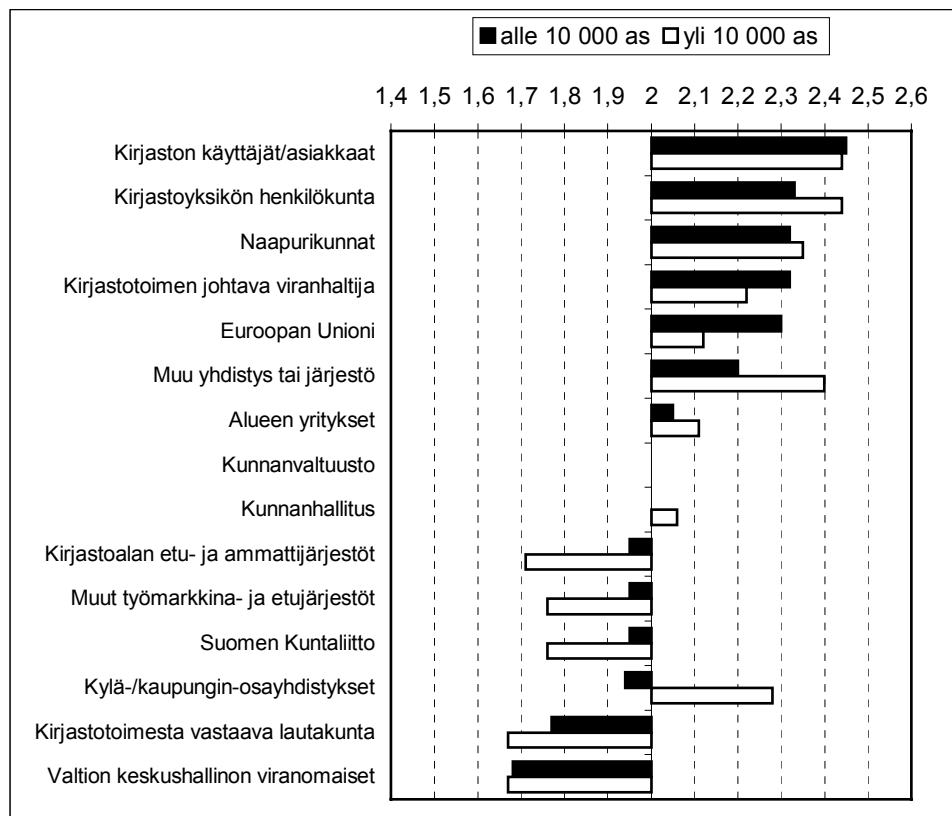

Kuvio 20: Vastaajien arviot eri tahojen vaikutuksesta kirjastoysiköiden toimintaan vuonna 1999 kirjastotyypeittäin. (Asteikko: 1 = ei vaikuta lainkaan – 5 = vaikuttaa erittäin paljon)

Verrattaessa vuoden 1999 tuloksia aiempaan vuoden 1995 kyselyn tuloksiin, niin havaitaan, että eri vaikuttajatahojen väliset suhteet ovat pysyneet kutakuinkin samanlaisina ja vaikuttavuusarviotkin ennallaan. Uudessa kyselyssä kuitenkin tiedusteltiin vastaajilta myös heidän tuntojaan siitä, onko eri vaikuttajatahojen vaikuttavuus viime vuosina vähentynyt, pysynyt ennallaan vai lisääntynyt. Tulokset ovat varsin mielenkiintoisia (kuviot 21).

Vastaajat kokivat, että valtion viranomaisten vaikutus on keskimäärin vähentynyt reippaasti entisestäänkin. Varsinkin suurten yli 10 000 asukkaan kuntien kirjastojen vastaajat olivat yleisesti tätä mieltä. Useimmat vastaajat sen sijaan näkivät, että naapurikuntien vaikutus on lisääntynyt. Etujärjestöjen vaikuttavuus on supistunut eteenkin suurten kuntien kirjastojen toiminnassa yleisesti. Varsin uutena vaikuttajana Euroopan Unionin merkitys kirjastojen toiminnalle on luonnollisesti ollut kasvavaa, etenkin pienissä kunnissa.

Ylimpien kunnallisten päätöksentekuelinten vaikuttavuus on pysynyt keskimäärin ennallaan, mutta kirjastoasioista päättävien lautakuntien vaikutus toimintaan on useiden vastaajien mielestä ollut vähenemässä entisestään.

Kuvio 21. Eri tahojen vaikutuksen muutos kirjastoyksikköjen toimintaan viime vuosina kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden arvioiden mukaan. Kuntakoon mukainen tarkastelu. (Asteikko: 1 = vähentynyt – 2 = pysynyt ennallaan – 3 = lisääntynyt)

Jo ennestään vaikuttavimpien tahojen (johtava viranhaltija, henkilökunta ja asiakkaat) vaikuttavuus on useimpien vastaajien mielestä lisääntynyt edelleen. Merkille pantavaa kuitenkin on, että juuri asiakkaiden vaikuttavuus on kasvanut useammin kuin esimerkiksi johtavan viranhaltijan tai henkilöstön. Suurissa yli 10 000 asukkaan kunnissa tosin henkilökunnan ja asiakkaiden vaikutuksen kasvu on ollut yhtä yleistä. Toinen havainto on, että pienissä kunnissa johtavan viranhaltijan vaikutus on lisääntynyt yleisemmin kuin suurissa kunnissa ja vastaavasti suurissa kunnissa henkilökunnan rooli on vahvistunut useammin kuin pienissä kunnissa.

Alueen yritysten vaikuttavuus on ollut keskimäärin lievästi lisääntymässä. Pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa kylä- ja kaupunginosayhdistysten vaikutus on ollut hiipumaan päin kun taas suurissa yli 10 000 asukkaan kunnissa niiden vaikutus on reippaassa kasvussa.

Kirjastotyypittäisessä tarkastelussa nousee esiin pari huomionarvoista seikkaa. Naapurikuntien vaikutuksen kasvu on keskittynyt lähes yksinomaan pääkirjastojen toimintaan. Samoin henkilökunnan ja asiakkaiden vaikuttavuuden kasvu on keskittynyt lähinnä pääkirjastoihin, vaikka niiden vaikuttavuus on toki lisääntynyt myös muissa kirjastotyypeissä. Pääkirjastojen vastuuhenkilöt ovat havainneet keskimäärin pientä lisääntymistä alueen yritysten vaikutuksessa kirjaston toimintaan, kun muiden kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt ovat tehneet päinvastaisen havainnon, eli kokevat yritysten vaikuttavuuden keskimäärin hieman vähentyneen.

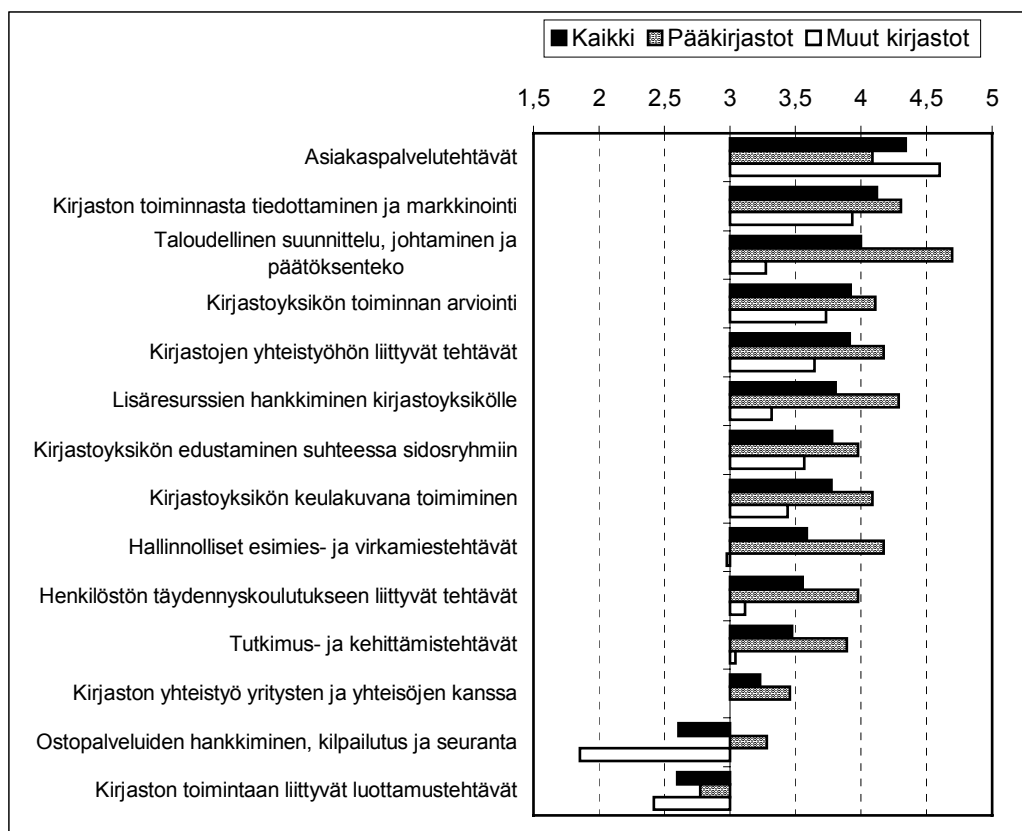
4.3 Johtajaroolit kirjastoissa

Kyselyssä tiedusteltiin vastaajien, eli kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden, arvioita erilaisten tehtäväkokonaisuuksien ja johtajaroolien tärkeydestä heidän oman työnsä kannalta ja kuinka ne ovat muuttuneet viime vuosina. Tarkastelussa oli mukana kaikkiaan 14 erilaista tehtäväkokonaisuutta, joiden tärkeyttä vastaajat arvioivat viisiportaisella asteikolla (1 = ei lainkaan tärkeää – 5 = erittäin tärkeää).

Mikäli katsotaan kaikkien vastaajien arvioita, niin huomataan, että asiakaspalvelutehtävät ovat edelleen kaikkein tärkein tehtäväkokonaisuus ja heti seuraavana tulee kirjaston toiminnasta tiedottaminen ja markkinointi (kuvio 22). Vähiten tärkeitä tehtäväkokonaisuuksia ovat kirjaston toimintaan liittyvien luottamustehtävien hoitaminen sekä ostopalveluiden hankkiminen, kilpailutus ja seuranta. Vastaajajoukko ei ollut kuitenkaan kovinkaan heterogeeninen, vaan selkeitä eroja tehtäväkokonaisuuksien tärkeydessä esiintyy esimerkiksi pääkirjastojen ja muiden kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden välillä.

Taloudellinen suunnittelu, johtaminen ja päätöksenteko on pääkirjastojen johtajien kaikkein tärkein tehtäväkenttä, kun taas muissa kirjastoyksiköissä korostuvat voimakkaasti asiakaspalvelutehtävät. Pääkirjastojen vastuuhenkilöiden tehtäväkentässä tärkeitä tehtäväkokonaisuuksia ovat myös lisäresurssien hankkiminen kirjastoyksiköille, tiedottaminen ja markkinointi, hallinnolliset esimies- ja virkamiestehtävät, sekä kirjastojen yhteistyöhön liittyvät tehtävät. Muiden kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden tärkeimpiä tehtäviä ovat asiakaspalvelutehtävien lisäksi tiedottaminen ja markkinointi, kirjastoyksikön toiminnan arviointi, kirjastojen yhteistyö sekä kirjastoyksikön edustaminen suhteessa sidosryhmiin.

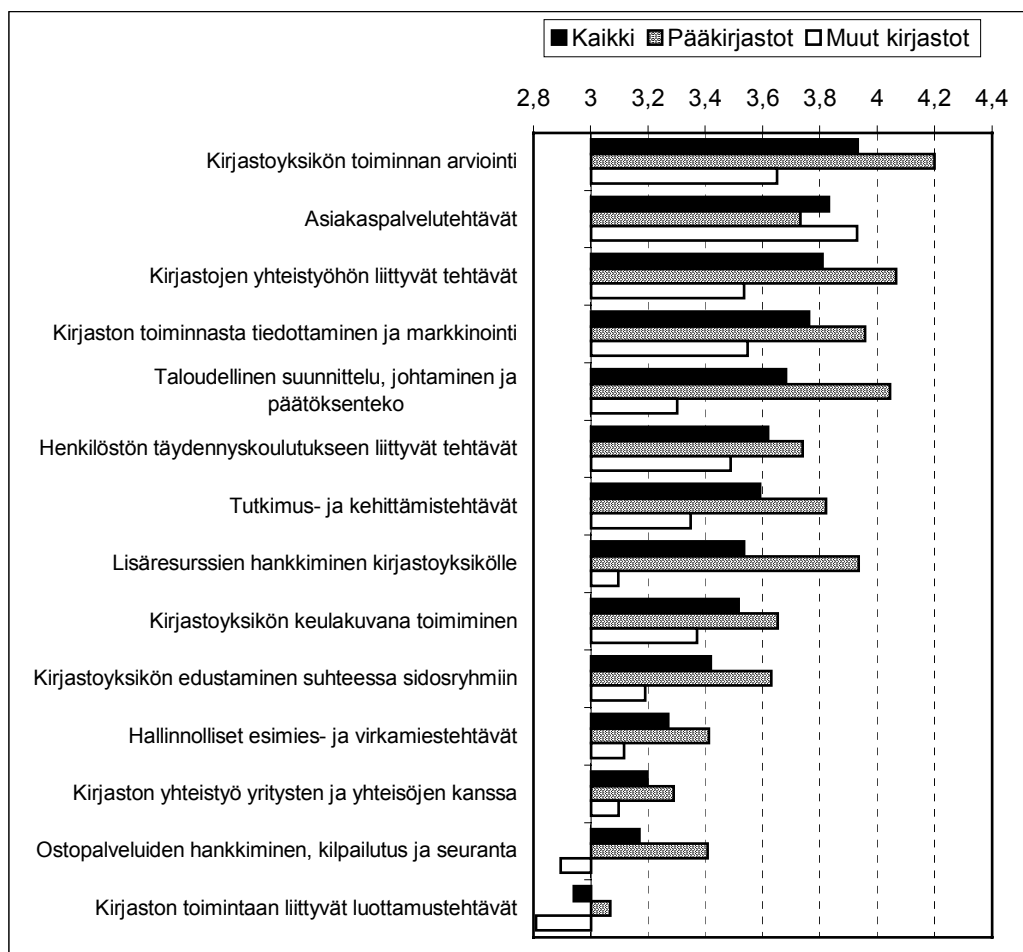
Suurimmat erot pääkirjastojen ja muiden kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden tehtäväkokonaisuuksien tärkeydessä ilmenivät talousjohtamisessa ja hallinnollisissa tehtävissä. Tämä on tietysti ymmärrettävää, kun otetaan huomioon, että pääkirjastojen vastuuhenkilöt ovat usein vastuussa koko kunnan kirjastotoimen hallinnosta ja pienempien kirjastoyksiköiden vetäjien työ painottuu vahvasti asiakaspalvelutehtäviin ainakin pienemmissä lähi- ja laitoskirjastoissa. Samanlaista tehtäväpainotusten eroa on havaittavissa myös kun tarkastellaan pienten alle 10 000 asukkaan kuntien ja suurten yli 10 000 asukkaan kuntien pääkirjastojen vastuuhenkilöiden arvioita. Suurten kuntien pääkirjastoissa hallinnolliset tehtävät, niin taloudenpitoon kuin muuhunkin hallintoon liittyvät, ovat selvästi tärkeämmässä asemassa kuin pienemmissä kunnissa. Pienten kuntien pääkirjastojenkin johtajilla asiakaspalvelutehtävät ovat edelleen yhtä tärkeitä kuin talousjohtaminenkin. Suurempien kuntien pääkirjastojen johtajien tehtävissä asiakaspalvelulla ei puolestaan ole enää juuri mainittavaa roolia, vaan se kuuluu kolmen vähiten tärkeän tehtäväkokonaisuuden joukkoon yhdessä luottamustehtävien ja ostopalveluiden hankkimisen, kilpailuttamisen ja seurannan kanssa.

Kuvio 22: Erilaisten tehtäväkokonaisuuksien ja johtamisroolien tärkeys kirjastoyksiköiden vastuhenkilöiden omassa työssä kirjastotyypeittäin vuonna 1999. (Asteikko: 1 = ei lainkaan tärkeä - 5 = erittäin tärkeä)

Kuinka sitten erilaisten tehtäväkokonaisuuksien tärkeys on muuttunut viime vuosina kirjastoyksiköiden vastuhenkilöiden työssä? Keskimäärin miltei kaikkien tehtäväkenttien tärkeys on lisääntynyt lukuun ottamatta kirjaston toimintaan liittyviä luottamustehtäviä, jotka ovat aavistuksen menettäneet tärkeyttään (kuvio 23). Mikäli taas aluksi tarkastellaan kaikkien vastaajien keskimääräisiä arvioita, niin havaitaan, että tehtävistä kirjastoyksikön toiminnan arviointi, asiakaspalvelutehtävät, kirjastojen yhteistyöhön liittyvät tehtävät sekä tiedotus- ja markkinointitehtävät ovat lisänneet tärkeyttään eniten.

Toiminnan arvioinnin merkitys on kasvanut etenkin pääkirjastojen johtajien työssä merkittävästi, kuten myös talousjohtamisen ja kirjastojen yhteistyöhön liittyvien tehtävien hoidon tärkeys. Pääkirjastoissa on lisäksi merkitystään varsin selkeästi kasvattanut tiedottamiseen ja markkinointiin, lisäresurssien hankkimiseen sekä tutkimukseen ja kehittämiseen liittyvien tehtävien hoito. Muissa kirjastoyksiköissä asiakaspalvelutehtävien merkitys on kasvanut entisestään viime vuosina kirjastojen vastuhenkilöidenkin tehtäväkentässä. Yleensä ottaen muiden kirjastoyksiköiden kuin pääkirjastojen vastuhenkilöiden tehtäväkenttä on pysynyt jonkin verran muuttumattomampana erilaisten tehtävien merkityksen suhteen. Eniten merkitystään vastuhenkilöiden työn kannalta lähi- ja laitoskirjastoissa ovat lisänneet asiakaspalvelutehtävien ohella samat tehtäväalueet kuin pääkirjastoissakin, eli toiminnan arviointi, tiedotus ja markkinointi sekä kirjastojen yhteistyöhön liittyvät tehtävät.

Kuvio 23: Erilaisten tehtäväkokonaisuuksien ja johtamisroolien tärkeyden muutos viime vuosina kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden omassa työssä kirjastotyyppittäin. (As-teikko: 1 = merkitys vähentynyt paljon – 3 = merkitys on pysynyt ennallaan - 5 = merkitys on kasvanut paljon)

Tehtäväkentän muutos on ollut pääkirjastoissa kauttaaltaan keskimäärin voimakkaampaa kuin muissa kirjastoyksiköissä, joissa vain asiakaspalvelutehtävien merkitys on kasvanut enemmän kuin pääkirjastoissa.

Tarkasteltaessa pienten ja suurten kuntien pääkirjastojen vastuuhenkilöiden työtehtävien merkityksessä tapahtuneita muutoksia, nähdään niissäkin varsin selkeitä eroja. Pienissä kunnissa asiakaspalvelutehtävien merkitys on kasvanut huomattavasti kun suurissa kunnissa asiakaspalvelutehtävien merkitys on pysynyt ennallaan. Vastaavasti suurten kuntien pääkirjastoissa johtajien tehtävät ovat pieniä kuntia selkeästi voimakkaammin painottuneet viime vuosina taloushallintoon ja lisäresurssien hankintaan. Selkeä ero pienten ja suurten kuntien pääkirjastojen vastuuhenkilöiden tehtäväkentän muutosten voimakkuudessa on myös siinä, että pienissä kunnissa henkilöstön täydennyskoulutukseen liittyvien tehtävien merkitys on lisääntynyt huomattavasti enemmän kuin suurissa kunnissa.

Kaikille pääkirjastojen johtajille on yhteistä, että toiminnan arviointiin sekä kirjastojen yhteistoimintaan liittyvät tehtävät ovat kasvattaneet merkitystään voimakkaasti. Myös tutkimus- ja kehittämistehtävien merkitys on lisääntynyt varsin paljon kaikkien pääkirjastojen vastuuhenkilöiden tehtävissä.

Yhteenvedonomaaisesti voitaneen todeta, että pienissä kunnissa pääkirjastojen vastuuhenkilöiden johtajarooli ei ole juurikaan muuttunut viime vuosien aikana, sillä asiakaspalvelutehtävien merkitys on kasvanut yhtä jalkaa, ellei voimakkaamminkin kuin talous ja hallinnolliset tehtävät. Edustukselliset tehtävät ovat tässä kehityksessä ehkä jääneet hieman vähemmälle. Suurissa kunnissa pääkirjastojen johtajien työn painopiste näyttäisi siirtyneen entistä voimakkaammin hallinnollisen johtajuuden suuntaan.

Vastaajilta kysyttiin myös väitteiden avulla heidän omaa näkemystään siitä, painottuuko johtajan työ liikaa taloudellisten tai hallinnollisten asioiden käsittelyyn. Kirjastojen johtajat eivät olleet varauksettomasti valmiita taipumaan kummankaan näkemyksen kannalle. Pääkirjastojen johtajat epäilivät voimakkaammin töidensä liiallista suuntautumista taloudellisiin ja hallinnollisiin tehtäviin. Muiden kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt sen sijaan olivat jossain määrin valmiita allekirjoittamaan annetut väitteet työn liiallisesta painottumisesta talous- ja hallintoasioihin. Ja vaikka toiminnan arvioinnin merkitys on viime vuosina kasvanut kaikkein eniten, niin vastaajat eivät vielä keskimäärin olleet valmiit yhtymään väitteeseen ”Arviointia korostetaan kirjastotoimessa nykyään aivan liikaa”.

5 Kirjastojen kehittäminen

Kirjastojen kehittämislinjojen tarkastelu perustuu kirjastojen vastuuhenkilöiden kolmivaiheiseen arviointiin. Arvioitavana ovat kirjastoissa vuoden 1994 jälkeen tapahtuneet muutokset, kirjastojen nykytila sekä näkemykset siitä mihin kirjastojen kehittämisen tulisi kohdistua lähivuosina.

5.1. Kirjastojen muutostendenssit

Kirjastoissa vuoden 1994 jälkeen tapahtuneet muutokset on koottu yhteen kuviossa 24. Kuvioista voidaan lukea kuinka suuressa osassa kirjastoja erilaisia muutoksia on tapahtunut. Useimpien muutoskohteiden kohdalla kirjastojen yleinen suuntaus näkyy varsin selvästi. Vain muutamien osa-alueiden kohdalla muutoksia on tapahtunut miltei samantasoisesti molempiin suuntiin.

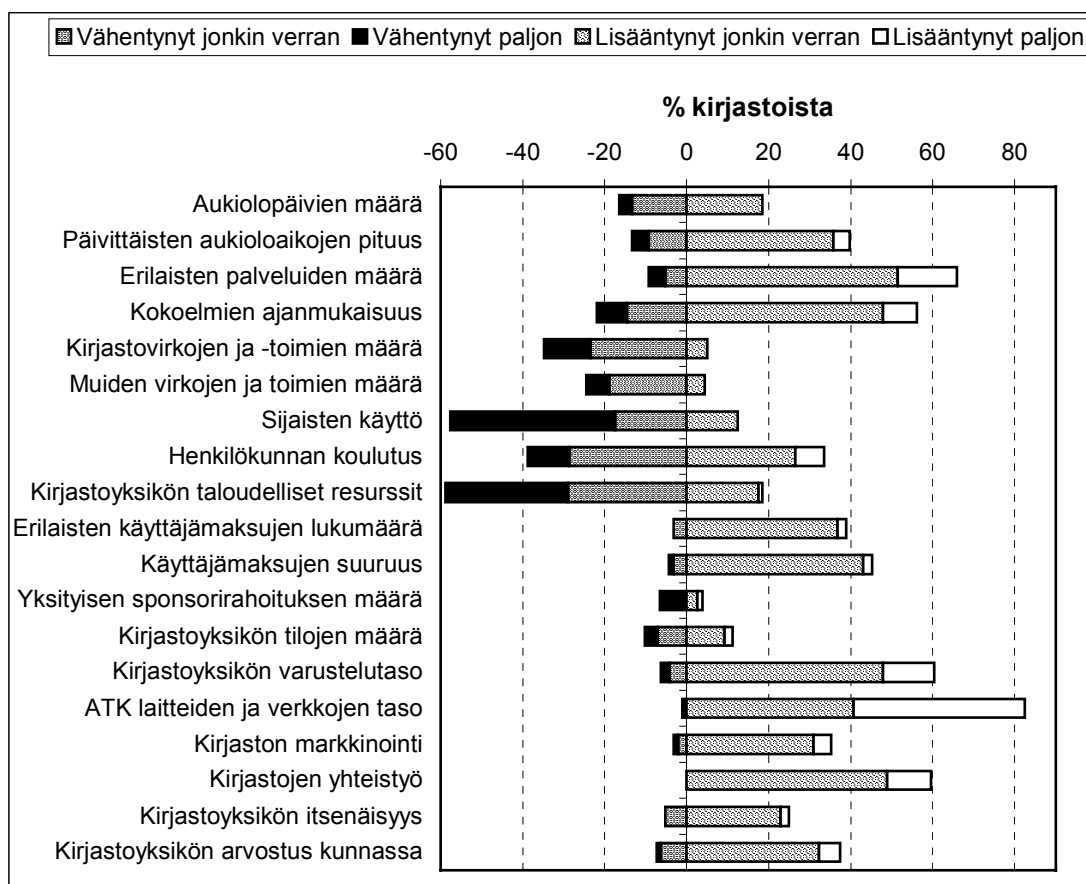
5.1.1 Palveluiden järjestämisessä toteutetut muutokset

Palveluiden järjestämiseen liittyvät muutokset koskevat kirjastojen aukioloa, palveluita, kokoelmia, käyttäjämaksuja ja ATK-laitteistojen ja tietoverkkojen tasoa. Aukiolopäivien määrää on vähennetty miltei yhtä usein kuin lisättykin. Kovin yleistä aukiolopäivien lisääminen tai vähentäminen ei kirjastokentässä ole kuitenkaan ollut. Selvästi yleisempää on sen sijaan ollut päivittäisten aukioloaikojen pidentäminen, joka on toteutettu 40 prosentissa tutkimuskuntien kirjastoyksiköitä. Aukioloaikojen lyhentämisiin on päädytty puolestaan noin 13 prosentissa kirjastoja. Vaikuttaa siltä, joskaan ei kovin selvästi, että kirjastoissa on ollut pyrkimys pikemminkin pidentää kuin lyhentää aukioloaikoja tutkimusjakson aikana. On kuitenkin huomattava, että aukioloaikojen laajentaminen on pääasiassa kohdistunut pääkirjastojen toimintaan, kun samalla muiden kirjastoyksiköiden palveluaikoja on aavistuksen verran supistettu.

Asiakkaiden kannalta on varmasti ollut myönteistä kehitystä se, että erilaisten kirjastopalveluiden määrä on lisääntynyt kirjastoissa varsin yleisesti ja kokoelmien ajanmukaisuuskin on ollut pääsääntöisesti paranemaan päin. Erityisesti ATK-laitteistojen ja tietoverkkojen taso on kohonnut lähes kaikissa kirjastoissa. Vaikka sekä palveluiden määrä että kokoelmien ajantasaisuus on parantunut erityisesti pääkirjastoissa, niin muutkin kirjastoyksiköt ovat pääsääntöisesti päässeet tähän myönteiseen kehitykseen mukaan. Poikkeuksiakin toki on, sillä noin joka kymmenes kirjastoyksikkö on joutunut supistamaan palveluvalikoimaansa ja kokoelmiensa ajantasaisuuden kanssa on kamppailut tappiollisesti peräti reilusti joka viides kirjastoyksikkö. Osalla ongelmat ovat olleet peräti suuriakin. ATK-ympäristössä useimmat näistä ongelmakirjastoistakin ovat pärjänneet kohtalaisesti ilman palvelutason laskua.

Asiakkaiden kannalta negatiivista kehitystä sen sijaan on tapahtunut kirjastojen käyttäjämaksuissa. Noin 40 prosenttia kirjastoista on ottanut käyttöön uusia käyttäjämaksuja tai korottanut käyttäjämaksujen suuruutta. Vastakkaista kehitystä on tapahtunut vain muutamissa kirjastoyksiköissä. Kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden arvioiden mukaan käyttäjämaksujen lisäykset ja korotukset ovat olleet kuitenkin melko maltillisia, sillä ainoastaan muutamit vastaajat mielsivät korotukset suuriksi. Vaikka käyttäjämaksut ovat olleet jonkin verran yleistymässä ja kohoamassa, niin on syytä kuitenkin muistaa, että valtaosassa kirjastoja ei käyttäjämaksuissa ole tapahtunut muutosta, joten mitään radikaalia

päätelmää esimerkiksi kirjastojen maksuttomuudesta luopumisesta ei ole syytä tehdä.

Kuvio 24: Kirjastoyksiköissä tapahtuneet muutokset vuoden 1994 jälkeen.

5.1.2 Resursseissa tapahtuneet muutokset

Vaikka aukioloajat ovat keskimäärin lisääntyneet, niin se ei ole näkynyt henkilöstöresurssien lisääntymisenä kuin muutamassa kirjastossa. Pääsääntöisesti henkilöstöresurssit ovat pysyneet ennallaan, mutta varsin monessa kirjastossa ne ovat jopa vähentyneet. Erityisesti kirjastovirkojen määrä on vuoden 1994 jälkeen vähentynyt 35 prosentissa kirjastoyksiköitä. Kirjastovirkojen ja -toimien osalta kehitys on ollut samanlaista sekä pää- että lähikirjastoissa. Muiden kuin kirjastovirkojen kohdalla vähennyksiä on kokenut miltei neljännes kirjastoyksiköistä ja lisääntymistä on ollut vielä harvemmassa kirjastossa kuin kirjastovirkojen kohdalla.

Mahdollisuus sijaisten käyttöön vakituisten henkilökunnan poissaollessa on vähentynyt entisestään useissa kirjastoissa, vaikka jo aiemmissa selvityksissä juuri sijaisten käytön vaikeus on todettu ongelmalliseksi (esim. Mäkelä 1997: 130–133). Lähes 60 prosentissa kirjastoyksiköistä sijaisten käyttöä on vähennetty – 40 prosentissa kirjastoja jopa reippaasti. Erityisesti muiden kirjastoyksiköiden kuin pääkirjastojen vastuuhenkilöt totesivat sijaisten käytön romahtaneen selkeästi. Sijaisten käytön vähentyminen ei ole kuitenkaan koskenut aivan kaikkia kirjastoja, vaan reilulla 12 prosentissa kirjastoja sijaisten käyttömahdollisuudet ovat parantuneet tutkimusjakson aikana.

Henkilökunnan koulutuksessa kehitys on ollut kaksijakoista. Lähes 40 prosentissa kirjastoja henkilöstön koulutus on vähentynyt, yli joka kymmenessä kirjastossa jopa reippaasti. Vastaavasti kirjastoyksiköistä noin joka kolmannessa henkilöstön koulutusta on lisätty, osassa paljonkin. Henkilökuntakoulutus on keskimäärin aavistuksen lisääntynyt pääkirjastoissa kun taas muiden kirjastoyksiköiden henkilökunnan koulutus on vähentynyt tutkimusjakson aikana.

Sijaisten käytön jälkeen keskimäärin negatiivisinta kehitystä on tapahtunut vastaajien mielestä kirjastoyksiköiden taloudellisissa resursseissa. Lähes 60 % kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöistä koki oman yksikkönsä taloudellisten resurssien vähentyneen. Miltei kolmasosa tästä joukosta arvioi taloudellisten resurssien vähenemisen olleen merkittävää. Vajaa viidesosa vastaajista arvioi vastaavasti oman yksikkönsä taloudellisten resurssien lisääntyneen hieman. Tässäkin kohtaa vaikuttaa siltä, että pääkirjastot ovat pärjänneet paremmin taistelussa taloudellisista resursseista ja muut kirjastoyksiköt ovat olleet selvemmin menettäjiä.

Jos tähänastiset tulokset kirjastojen resurssikehityksestä ovat olleet negatiivisia, niin siirryttäessä tarkastelemaan kirjastojen varustetason kehitystä tuloksetkin ovat kirjastojen kannalta huomattavasti positiivisempia. Kirjastojen tilojen osalta tilanne on tutkimusjakson aikana pysynyt lähes ennallaan. Noin joka kymmenes kirjasto on kokenut tilojen määrässä heikennyksiä, mutta vastaavasti saman verran kirjastoja on saanut nauttia tilojen lisääntymisestä. Tilojen kohentuminen on kohdistunut pääasiassa pääkirjastoihin ja toimitilojen heikennyksistä ovat kärsineet lähinnä muut kirjastoyksiköt.

Kirjastojen varustelutason nousu on sen sijaan melko kiistatonta. Vain muutamia yksittäisiä kirjastoyksiköitä ovat kokeneet varustelutason heikentymistä. Valtaosa kirjastoista on tutkimusjakson aikana pystynyt parantamaan varustelutasoaan. Noin 60 prosentissa kirjastoja on tapahtunut varustelutason parantamista. Reilussa kymmenessä prosentissa kirjastoja varustelutason parantuminen on ollut huomattavaa. Jälleen kerran reippaimmat varustelutason parannukset on toteutettu pääkirjastoissa muiden kirjastojen jäädessä keskimäärin vähemmälle, mutta myös muiden kuin pääkirjastojen kohdalla varustelutason parantuminen on ollut keskimäärin varsin selvää. Varmasti osa varustelutason kohentumisesta on yhdistettävissä atk-laitteistojen ja tietoverkkojen tason parantumiseen, joka kuten aiemmin kävi ilmi, on ollut kirjastoissa ehkä selkein muutos tutkimusjakson aikana.

5.1.3 Muut muutokset

Kirjastojen välinen yhteistyö on joko pysynyt ennallaan tai lisääntynyt. Yksikään vastaaja ei nähnyt kirjastojen keskinäisen yhteistyön vähentyneen, mutta lisääntymistä oli havainnut noin puolet kirjastoyksiköistä. Yhteistyö on lisääntynyt erityisesti muissa kirjastoissa kuin pääkirjastoissa. Myös kirjastojen markkinointiponnistelut ovat lisääntyneet, noin joka kolmas kirjasto on lisännyt omaa markkinointiaan ja vain muutama vastaaja koki markkinointityön vähentyneen. Markkinoinnin lisäämisen suhteen puolestaan pääkirjastot ovat olleet etulinjassa.

Noin joka neljäs kirjastoyksikön vastuuhenkilö arvioi oman kirjastoyksikkönsä itsenäisyyden lisääntyneen tutkimusjakson aikana. Päinvastaisia näkemyksiä oli vain noin viidellä prosentilla vastaajista. Itsenäisyyden lisääntyminen on ollut yhtäläistä niin pääkirjastoissa kuin muissakin kirjastoyksiköissä.

Kirjastojen olemassaolon ja menestymisen kannalta on tietysti tärkeää se, millaista arvostusta kirjastoyksiköt nauttivat omassa kunnassaan. Arvostuksen tason palataan seuraavassa jaksossa, mutta arvostuksen kehitys vaikuttaisi olleen tutkimusjakson aikana kirjastojen kannalta perin suopeaa. Yli kolmannes kirjastoyksiköistä on kokenut arvostuksen lisääntymistä ja vain muutama kirjastoyksikkö on kärsinyt arvostuksen laskusta. Pääkirjastojen vastaajat ovat tunteneet arvostuksen nousun jonkin verran selkeämmin kuin muiden kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt.

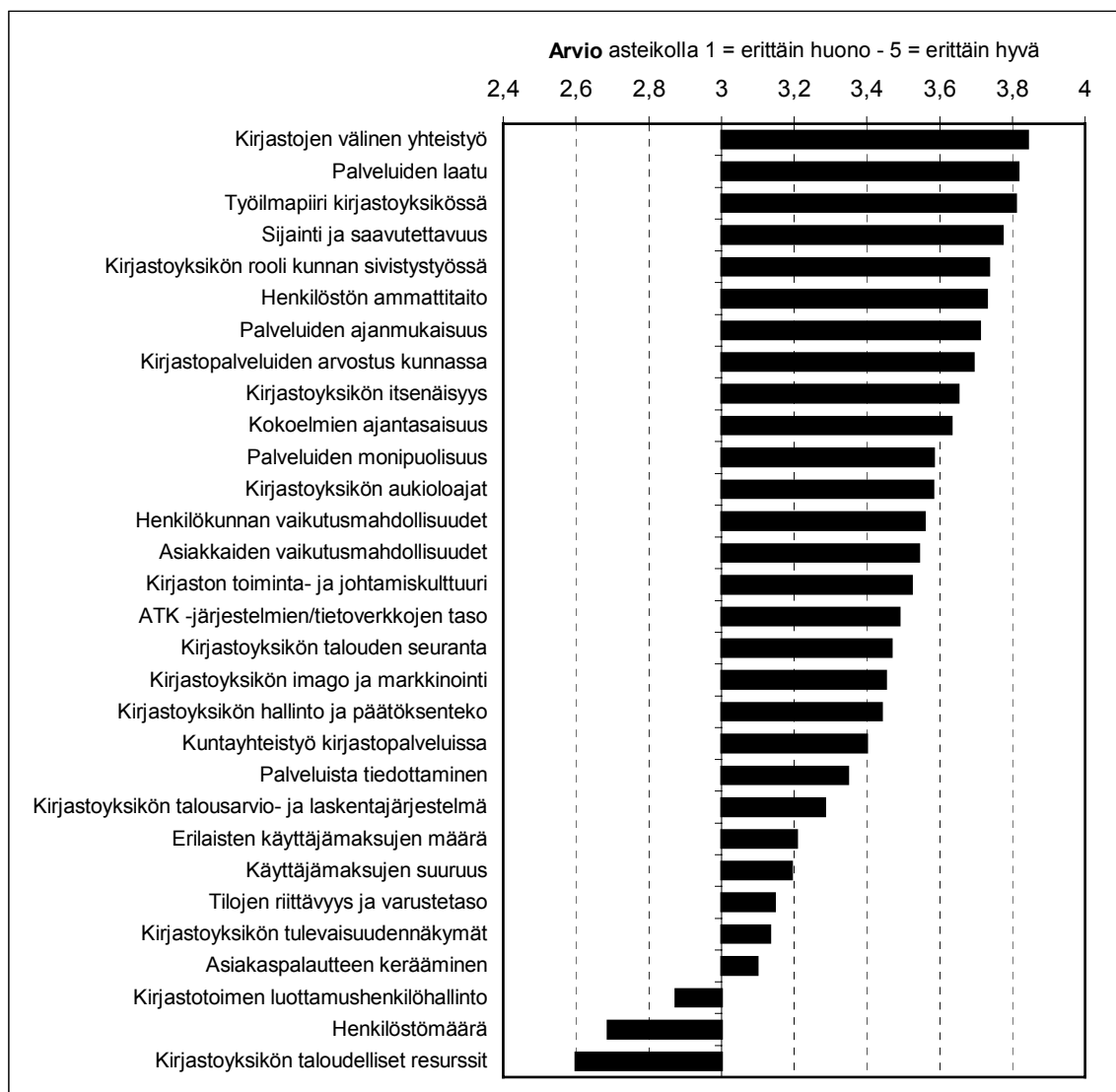
5.2. Kirjastojen nykytila

Kirjastojen nykytilaa vastaajat arvioivat 30 kirjastoyksikön toimintaan liittyvän tekijän kautta. Mukana oli palvelutoimintaan, hallintoon ja resursseihin liittyviä tekijöitä. Lisäksi nykytilaa kartoitettiin vastaajien arvioilla kirjastojen tulevaisuudennäkymistä, kirjastopalveluiden arvostuksella, yhteistyökuvioilla sekä kirjastojen imagon arvioinnilla.

Aiemmin havaittiin, että kirjastojen arvostus kunnissa on ollut nousemassa. Arvostuksen tason nykytilankin vastaajat näkivät kohtalaisen hyväksi. Verrattuna muihin 29 arvioitavaan tekijään kirjastoyksiköiden arvostus kunnissa sijoittuu kymmenen parhaalla tolalla olevan kirjastoyksiköiden toimintaan vaikuttavan tekijän joukkoon (kuviokuva 25). Yksikään vastaaja ei ollut täysin epätoivoinen oman kirjastoyksikkönsä saaman arvostuksen suhteen, mutta noin kymmenen prosenttia vastaajista koki kirjastonsa saavan erittäin paljon arvostusta (kuviokuva 26). Muiden kuin pääkirjastojen vastaajat kokivat oman yksikkönsä saaman arvostuksen jonkin verran paremmaksi kuin pääkirjastojen vastaajat. Tältä pohjalta voisi olettaa, että kirjastoyksiköillä on peräti hyvät asemat kunnissa.

Kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden huoli kirjastojen tulevaisuudennäkymistä kuitenkin viestii jotain muuta. Pääkirjastojen tulevaisuus näyttää vastaajien arvioiden perusteella kohtalaisen turvatuilta, ei kuitenkaan mitenkään erityisen hyviltä, mutta muiden kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt ovat keskimäärin varsin huolissaan yksiköidensä tulevaisuudesta. Vaikka pääkirjastojen vastaajat arvioivat tulevaisuudennäkymät kohtuullisiksi, niin muiden kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden negatiiviset odotukset pudottavat kirjastojen tulevaisuudennäkymät koko aineistossakin viiden heikoimmassa jamassa olevan tekijän joukkoon (taulukko 5).

Yli neljännes vastaajista katsoo, että oman kirjastoyksikön tulevaisuudennäkymät ovat joko erittäin tai ainakin melko huonot. Tosin hieman suurempi joukko näkee kirjastonsa tulevaisuuden hyvänä, mutta joka tapauksessa melkoisen suuri joukko etenkin lähi- ja laitoskirjastoja kokee olevansa jollakin tavalla uhattuina. Koska kirjastojen arvostus on kunnissa korkea ja palvelutoiminta ja hallintokin pääosin tuntuu sujuvan, kuten jatkossa voimme havaita, niin suurimmat uhkakuvat kirjastojen tulevaisuudessa näyttää liittyvän resursseihin.

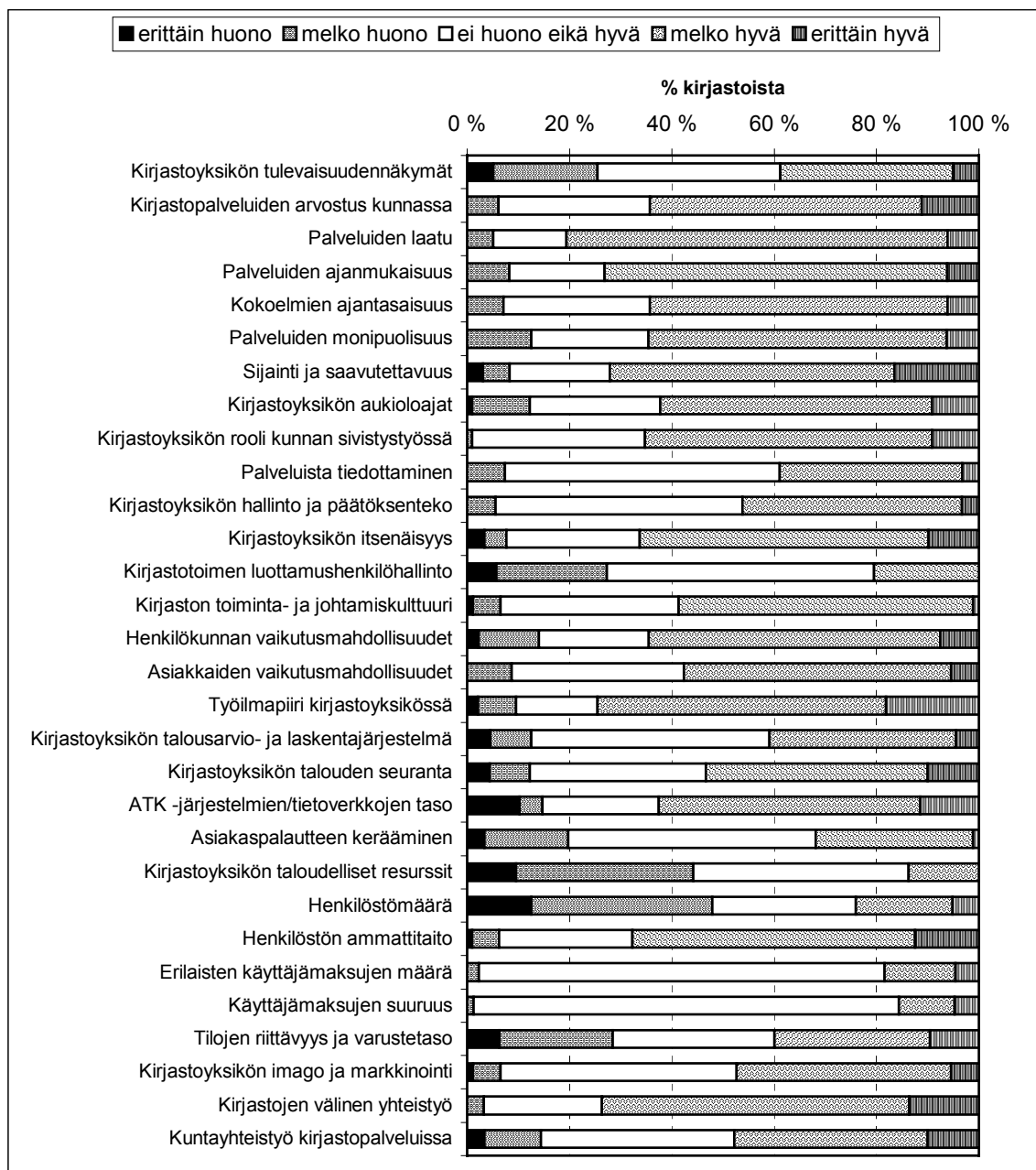
Kuvio 25: Kirjastojen toimintaan liittyvien tekijöiden nykytila kirjastojen vastuuhenkilöiden arvioiden mukaan 1999 tekijöiden tilan paremmuusjärjestyksessä. (Asteikko 1 = erittäin huono – 3 = ei huono eikä hyvä – 5 = erittäin hyvä)

Liekö syynä joidenkin kirjastojen epävarmuus tulevaisuudesta johtanut myös siihen, että yli neljännes vastaajista on sitä mieltä, että kuntien toimintaa kirjastopalveluiden tuottajana tulisi ohjata nykyistä tiukemmin. Etenkin pienten kuntien pääkirjastojen johtajat ovat eniten taipuvaisia lisäämään kuntiin kohdistuvaa ohjausta. Kirjastojen oman toiminnan sääntelyn lisäämistä sen sijaan eivät kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt kaipaa paria poikkeusta lukuun ottamatta.

5.2.1 Palvelutoiminnan nykytila

Kirjastojen palvelutoiminnan nykytilan kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt arvioivat melko hyväksi. Kaikki palvelutoimintaan liitettävien tekijöiden nykytilan vastaajat mielsivät keskimäärin hyväksi. Erityisesti kirjastopalveluiden laatua pidettiin oikein hyvänä. Vain muutama kirjastoyksikkö äityi epäilemään omien palveluidensa nykylaatua. Samansuuntaisia arvioita saivat, vaikkakaan ei aivan yhtä voimakkaina, myös palveluiden ajanmukaisuus ja monipuolisuus sekä kokoelmien ajantasaisuus. Palveluiden monipuolisuuden suhteen muissa

kuin pääkirjastoissa esiintyi hitusen enemmän pessimismiä, mutta kaiken kaikkiaan tilanne nähtiin kuitenkin keskimäärin hyvänä.

Kuvio 26. Kirjastojen toimintaan liittyvien tekijöiden nykytila kirjastojen vastuuhenkilöiden arvioiden mukaan 1999.

Kirjastoyksiköiden sijainnin ja saavutettavuuden sekä aukioloaikojen tilannekin on vastaajien mielestä keskimäärin varsin hyvä, vaikka joillakin yksittäisillä kirjastoilla onkin vakavia ongelmia saavutettavuuden kanssa. Palveluista tiedottamisen nykytilaa ei nähty aivan yhtä onnistuneena toimintona, mutta varsin harvoin se suoranaisia moitteitakaan sai. Tiedottamisen suhteen tilanne vaikuttaisi olevan paremmalla tolalla pääkirjastoissa kuin muissa kirjastoyksiköissä.

Taulukko 5. Viisi parhaalla ja huonoimmalla tasolla olevaa tekijää kirjastojen toiminnan kannalta kuntien pääkirjastoissa ja muissa kirjastoyksiköissä vuonna 1999.

Kirjastoüksiköiden toimintaan liittyvistä tekijöistä viisi parhaalla tasolla olevaa	
Pääkirjastot	Muut kirjastoüksiköt
1. Atk-järjestelmien ja tietoverkkojen taso (4,00)	1. Työilmapiiri kirjastoüksikössä (3,83)
2. Kirjastoüksikön sijainti ja saavutettavuus (3,96)	2. Kirjastojen välinen yhteistyö (3,82)
3. Kirjastoüksikön itsenäisyys (3,94)	3. Kirjastopalveluiden arvostus kunnassa (3,79)
4. Palveluiden laatu (3,91)	4. Palveluiden laatu (3,73)
5. Palveluiden ajanmukaisuus (3,89)	5. Kirjastoüksikön rooli kunnan sivistyksellisessä kasvatustyössä (3,71)
Kirjastoüksiköiden toimintaan liittyvistä tekijöistä viisi huonoimmalla tasolla olevaa	
Pääkirjastot	Muut kirjastoüksiköt
26. Käyttäjämaksujen suuruus (3,23)	26. Atk-järjestelmien/tietoverkkojen taso (2,95)
27. Asiakaspalautteen kerääminen (3,17)	27. Kirjastoüksikön tulevaisuudennäkymät (2,81)
28. Kirjastotoimen luottamushenkilöhallinto (2,96)	28. Kirjastotoimen luottamushenkilöhallinto (2,79)
29. Taloudelliset resurssit (2,89)	29. Henkilöstömäärä (2,56)
30. Henkilöstömäärä (2,83)	30. Taloudelliset resurssit (2,33)

Vastaajat saivat arvioida myös kirjastoüksikön roolia kunnan sivistyksellisessä kasvatustyössä. Tämä rooli nähtiin yleisesti melko hyvänä sekä pää- että lähi-kirjastoissa. Kaikkien tekijöiden vertailussa rooli sivistyksellisen kasvatustehävän toteuttamisessa riitti nostamaan sen viiden parhaiten onnistuneen tekijän joukkoon.

5.2.2 Kirjastoüksiköiden hallinto

Vaikka vastaajat olivat pääasiassa omien kirjastoüksiköidensä hallinnosta vastaavia henkilöitä, niin suoranaista suitsutusta he eivät anna esimerkiksi kirjastoüksiköiden hallinnon ja päätöksenteon tasosta. Kirjastojen toiminta- ja johtajakulttuuria vastaajat sen sijaan pitivät varsin hyvänä. Hallinnon kannalta kaikkein ongelmallisimmaksi koettiin kuitenkin kirjastotoimen luottamushenkilöhallinto, joka arvioitiin keskimäärin melko heikoksi. Vain taloudellisten resursien ja henkilöstömäärän nykytila rankattiin huonommalle tasolle kuin luottamushenkilöhallinnon toimivuus. Tästähän saatiin jo viitteitä aiemmin kun vastaajat arvioivat luottamushenkilöelinten tietotaitotasoa ja roolia kirjastojen toiminnassa.

Kirjastoüksiköiden itsenäisyys on ollut keskimäärin kasvussa tutkimusjakson aikana ja itsenäisyyden nykytilaa vastaajat pitivätkin melko hyvänä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Pääkirjastojen itsenäisyys on korkealla tasolla, mutta muissa kirjastoüksiköissä esiintyy enemmän tyytymättömiä kirjastojen itsenäisyyden tasoon.

Sekä henkilökunnan, että asiakkaiden vaikutusmahdollisuuksien tasoa pidetään keskimäärin melko hyvinä. Henkilökunnan vaikutusmahdollisuuksien taso on aavistuksen asiakkaita parempi. Aikaisemminhan jo todettiin, että henkilökunnan vaikuttavuus kirjaston toimintaan on asiakkaita parempi, joten vaikutusmahdollisuuksien pieni ero on tässä valossa kyllä varsin ymmärrettävä. Vaikka erot eivät ole suuret, niin kannattanee tuoda esiin, että pääkirjastojen vastaajat

näkevät henkilökunnan vaikutusmahdollisuudet paremmiksi kuin asiakkaiden, mutta muissa kirjastoyksiköissä tilanne oli päinvastainen, eli asiakkaiden vaikutusmahdollisuudet nähtiin parempina kuin kirjastojen henkilökunnan.

Asiakkaiden vaikutusmahdollisuuksien toteutumiseen saattaa vaikuttaa myös se, että asiakaspalautteen keräämisen ei nähdä nykyisellään toimivan kirjastoissa kovinkaan hyvin. Se on yksi heikoimmista toimivista toiminnan osa-alueista, joka jää vaille ylenpalttisia kehuja niin pää- kuin muidenkin kirjastojen vastaajien arvioissa.

Sen sijaan kirjastoyksiköiden työilmapiirin vastaajat kokivat erittäin hyväksi muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Muissa kirjastoyksiköissä kuin pääkirjastoissa työilmapiiri rankattiin annetuista vaihtoehdoista kaikkein parhaalla tolalla olevaksi tekijäksi. Tietysti on syytä muistaa, että arvio työilmapiiristä kussakin kirjastossa pohjautuu vain yhden vastaajan, joka useimmiten vielä on vastuussa henkilöstöhallinnosta, subjektiiviseen näkemykseen. Lisäksi on syytä muistaa, että vastaajien joukossa on koko joukko niitä, jotka ovat kirjastoyksikönsä ainoita työntekijöitä. Tuskin nämä seikat kuitenkaan muuttaa radikaalisti yleiskuvan luotettavuutta siitä, että kirjastojen työilmapiiri on keskimäärin varsin hyvä.

Kirjastoyksiköiden taloushallinnon välineet eivät saa läheskään kaikilta vastaajilta kovin hyvää arvosanaa. Erityisesti muiden kuin pääkirjastojen vastaajien mielestä kirjastoyksiköiden talousarvio- ja laskentajärjestelmien taso on keskimäärin heikko. Tällä on varmasti vaikutusta myös kirjastoyksikön talouden seurantaan, joka myös takkuilee erityisesti lähi- ja laitospääkirjastoissa. Ero pääkirjastojen ja muiden kirjastoyksiköiden välillä taloushallinnon toimivuudessa on selkeä, sillä pääkirjastojen vastaajien mielestä taloushallinnon työkalujen ja talouden seurannan taso on kohtalaisen hyvässä jamassa.

5.2.3 Kirjastoyksiköiden resurssien nykytila

Kirjastojen taloudellisten resurssien taso ja henkilöstömäärän vähyys ovat kirjastoihmisten mielestä selkeästi kirjastojen pahimmat ongelmat. Tilanne koetaan miltei yhtä heikoksi sekä pää- että muissakin kirjastoissa. Käyttäjämaksujen määrään ja suuruuteen kirjastoihmisten tuntuu olevan hieman vaikea ottaa kantaa. Selvän enemmistön mielestä maksujen määrä ja taso eivät ole huonolla tai hyvällä mallilla. Mitä ilmeisimmin kyse on siitä, että kirjastoväki hieman karsastaa kaikkia kirjastojen toimintaan liitettyjä maksuja, koska esimerkiksi seuraavassa luvussa paljastuu, etteivät vastaajat olleet mitenkään innokkaita ainakaan lisäämään kirjastoissa perittäviä maksuja saati korottamaan niiden markkamäärää. Myös tilojen riittävyys ja varustetaso koetaan ongelmalliseksi erityisesti muissa kirjastoyksiköissä kuin pääkirjastoissa, vaikka eivät pääkirjastotkaan keskimäärin hirmuisen tyytyväisiä nykytilanteeseensa ole.

Atk-järjestelmien ja tietoverkkojen tasoonkaan kirjastojen vastuuhenkilöt eivät ole vielä täysin tyytyväisiä, vaikka huimaa kehitystä onkin tapahtunut kuten aiemmin totesimme. Pääkirjastojen johtajat pitävät tilannetta keskimäärin melko hyvänä, mutta muiden kirjastoyksiköiden vastaajien mielestä tilanne on keskimäärin edelleen pikemminkin huono kuin hyvä.

Kirjastojen parhaassa kunnossa oleva resurssi on kirjastojen vastuuhenkilöiden mielestä henkilöstön ammattitaito. Se noteerataan yhtä korkealle niin pää- kuin lähikirjastoissakin. Liekö henkilökunnan hyvä ammattitaito myös selityksenä sille, että niukoiksi arvioiduista resursseista huolimatta esimerkiksi palveluiden

laatu on vastaajien oman arvion mukaan pystytty pitämään kirjastoissa korkeana.

Kirjastojen välinen yhteistyö toimii hyvin, mutta kirjastopalveluiden kuntayhteistyössä on vielä jonkin verran parantamisen varaa. Vastaajat arvioivat kirjastojen välisen yhteistyön keskimäärin kaikkein parhaalla tasolla olevaksi kirjastopalveluiden toimintaan liittyväksi tekijäksi. Kuntayhteistyötäkään ei koettu huonoksi kuin muutamien vastaajien mielestä, mutta aivan yhtä hyvin kuntien välinen yhteistyö ei tunnu toimivan kuin kirjastojen välinen. Kuntayhteistyö taakeltelee enimmäkseen muiden kuin pääkirjastojen vastuuhenkilöiden mielestä. Kirjastoyksiköiden imagoa ja markkinointia pidettiin pääsääntöisesti melko hyvänä tai ainakin siedettävänä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.

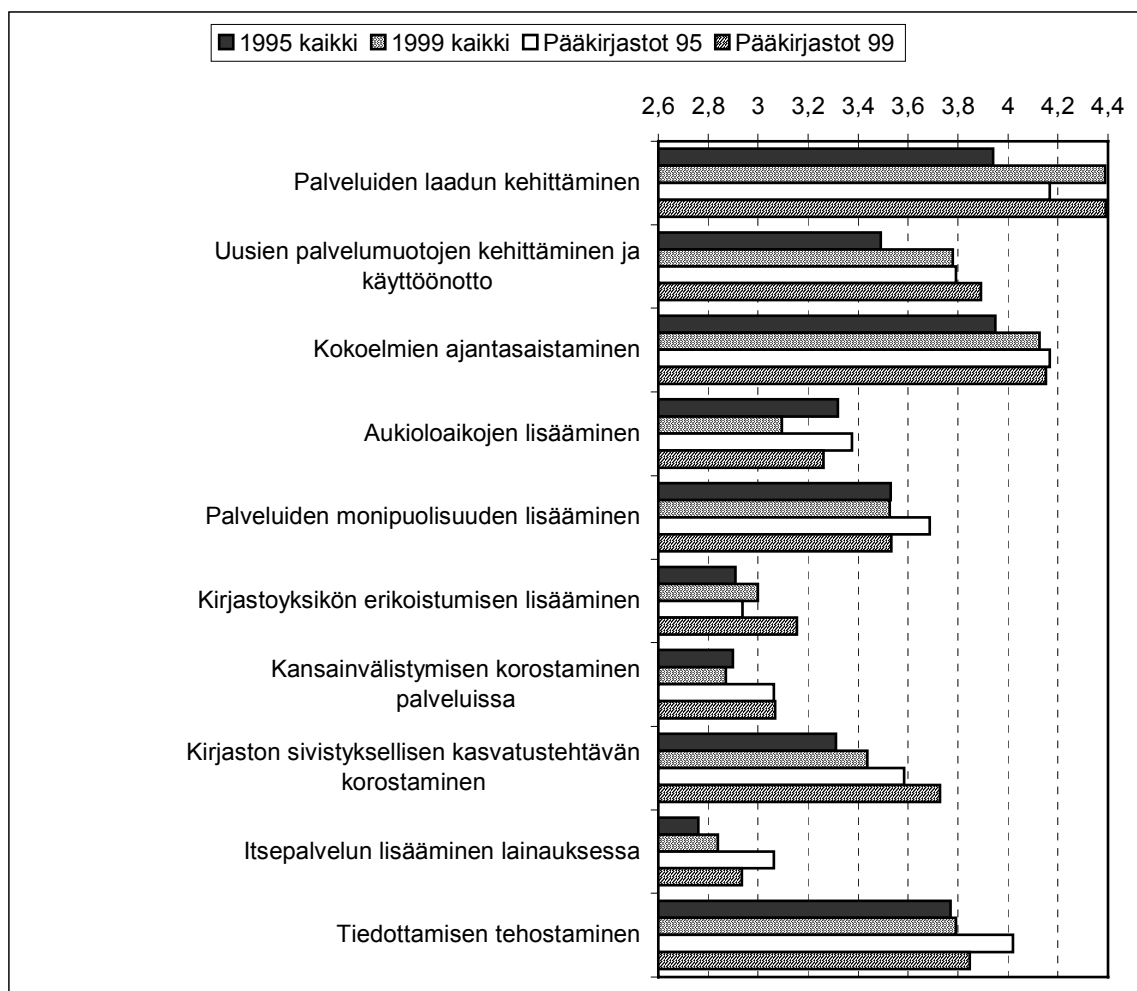
5.3 Kirjastojen kehittämistarpeet

Sen lisäksi, että kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt arvioivat kirjastoyksiköissään tapahtuneita muutoksia ja eri tekijöiden nykytilaa, he saivat myös esittää käsityksensä siitä, millaisiin asioihin heidän kirjastoyksiköidensä kehittämisen tulisi kohdistua lähivuosina. Tulosten tarkastelussa kehittämiskohteiden tärkeyttä suhteutetaan jo aiemmin läpikäytyihin muutoksiin ja nykytilanteeseen niiltä osin kuin se on mahdollista. Koska vuoden 1995 kyselyssä oli mukana vastaava kysymyspatteri, voidaan tässä yhteydessä suorittaa myös vertailua erilaisten kehittämiskohteiden tärkeydessä tapahtuneissa muutoksissa.

Tuloksia tarkastellaan sekä kaikkien vastaajien osalta että pääkirjastojen kohdalta erikseen. Erilaisia muutos/kehittämiskohteita, joiden tärkeyttä vastaajat saivat arvioida, oli kaikkiaan 33 kappaletta, jotka on jaettu neljään ryhmään: palvelutoiminnan kehittäminen, hallinnon kehittäminen, resurssien kehittäminen ja yleinen kehittäminen. Tarkastelun lopuksi tehdään vielä kokoava vertailu eri kehittämiskohteiden tärkeysjärjestyksestä.

5.3.1 Palvelutoiminnan kehittäminen

Palvelutoiminnan kehittämistä arvioitiin kymmenen eri kehittämiskohteen kautta. Tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi nousi vuoden 1995 tapaan palveluiden laadun kehittäminen edelleen, vaikka palveluiden laadun nykytila arvioitiinkin varsin hyväksi (kuvio 27). Palvelutoimintaan kohdistuvista kehittämiskohteista seuraavaksi tärkeimmiksi nousivat kokoelmien ajantasaistaminen ja tiedottamisen tehostaminen. Vaikka kokoelmien ajanmukaisuus koettiin kohtuullisen hyväksi, niin on syytä muistaa, että yli joka viidennessä kirjastossa se oli heikentynyt tutkimusjakson aikana. Yhdistettynä kirjastoväen yleiseen ammattiylpeyteen pitää aineistot ajanmukaisina, nämä tekijät varmasti selittävät kokoelmien kehittämisen tärkeyttä. Palveluista tiedottamisen puolestaan vastaajat arvioivat nykyisellään jääneen hieman puolitiehen, joten ilmeistä kehittämisen tarvetta kirjastoissa on.

Kuvio 27: Kirjastojen palvelutoimintaan liittyvien kehittämiskohteiden tärkeys vuosina 1995 ja 1999 kaikissa kirjastoyksiköissä ja pääkirjastoissa. (Asteikko: 1 = ei lainkaan tärkeä – 5 = erittäin tärkeä)

Vähemmän tärkeiksi kehittämiskohteiksi palvelutuotannossa vastaajat näkivät itsepalvelun lisäämisen lainauksessa, kansainvälistymisen korostamisen, erikoistumisen lisäämisen sekä aukioloaikojen lisäämisen. Selkeästi henkilöstöpulasta huolimatta kirjastoissa ei siis ole keskimäärin suurta halua lisätä asiakkaiden itsepalvelua edes rutiininomaisessa lainaustoiminnassa. Halu itsepalvelun lisäämiseen on jopa hieman vähentynyt aiemmasta, joka saattaa tietysti johtua siitä, että itsepalveluautomaatit ovat tutkimusjakson aikana jonkin verran lisääntyneet varsinkin suurempien kaupunkien kirjastoissa. Pääkirjastoissa ollaan huomattavasti muita kirjastoja innokkaampia lisäämään itsepalvelua.

Yleinen globalisaatiokehitys ei kirjastoväen mielestä aseta suuria paineita ainakaan yleisten kirjastojen palvelutoiminnalle. Kansainvälisyyden korostamista ei koeta kovin merkittäväksi kehittämiskohteeksi ainakaan suhteessa muiden palveluiden kehittämistarpeeseen. Yleisten kirjastojen strategiaan linjauksiin ei selvästikään kuulu kirjastoyksiköiden erikoistumisen lisääminen, vaan perinteinen yleisten kirjastojen kaikkia kuntalaisia palveleva malli on yhä voimissaan. Pääkirjastoissa erikoistumisen lisääminen herättää jonkin verran aiempaa enemmän kiinnostusta.

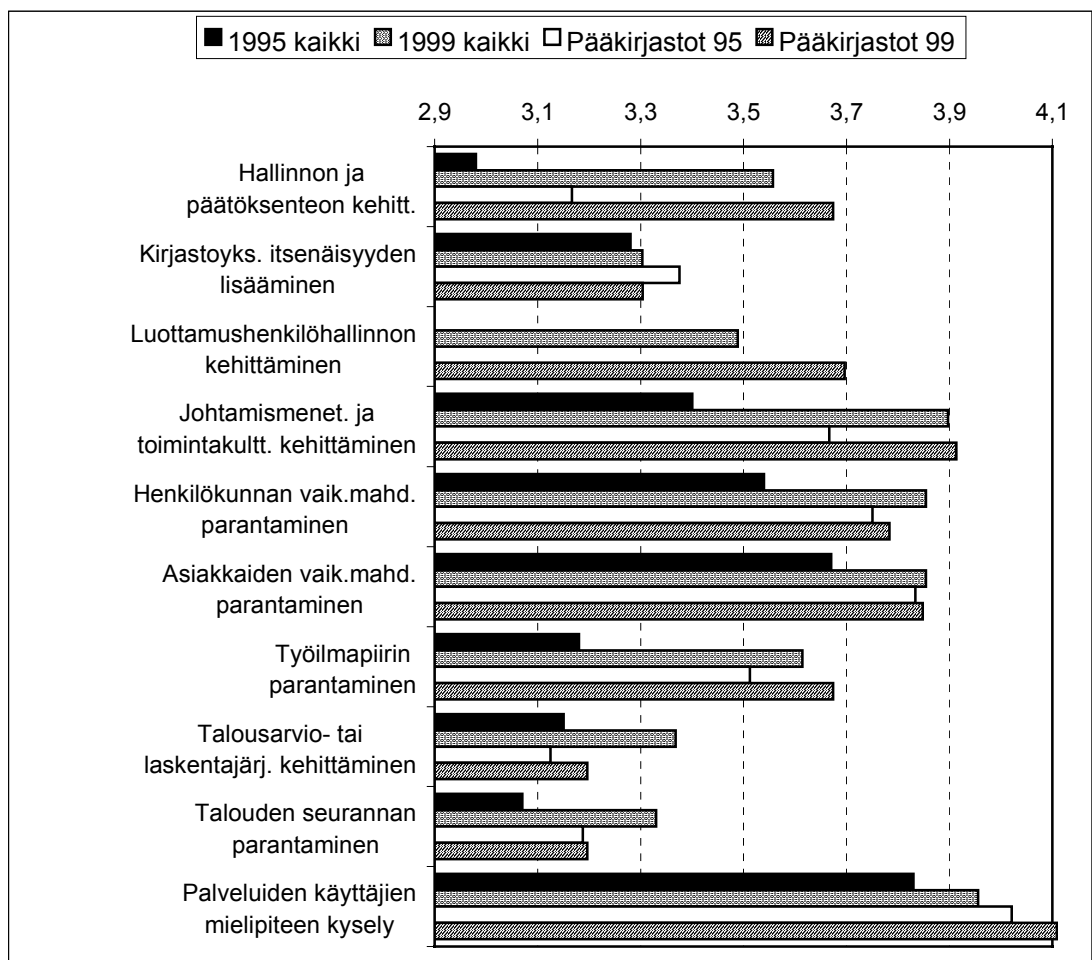
Vaikka erilaisten palveluiden määrä on ollut selvässä kasvussa kirjastoissa, niin edelleen kirjastojen vastuuhenkilöt ovat valmiita kehittämään ja ottamaan käyttöön uusia palvelumuotoja ja lisäämään palveluiden monipuolisuutta. Ja vaikka kirjastoilla nähdään olevan jo nyt varsin merkittävä rooli kuntien sivistyksellisessä kasvatuksessa, niin sitä ollaan edelleen valmiita kehittämään jonkin verran hanakammin kuin aikaisemmin.

5.3.2 Hallinnon kehittäminen

Myös hallinnon kehittämistarvetta arvioitiin kymmenen eri kehittämiskohteen kautta. Näistä luottamushenkilöhallinnon kehittäminen ei ollut mukana vuoden 1995 kyselyssä. Asiakaspalautteen kerääminen nähtiin yhdeksi huonoimmin toimivaksi kirjastotoimen osa-alueeksi kirjastoyksiköissä, joten onkin varsin luonnollista, että hallinnon kehittämisessä palveluiden käyttäjien mielipiteen kysely koettiin tärkeäksi kaikissa kirjastoissa (kuvio 28). Luottamushenkilöhallinnon kehittämistä, vaikka sen koettiin toimivan vielä asiakaspalautteen keräämistäkin huonommin, ei pidetty aivan yhtä tärkeänä.

Luottamushenkilöhallinnon kehittämistä tärkeämmiksi vastaajat arvioivat johtamismenetelmien ja toimintakulttuurien kehittämisen, henkilökunnan ja asiakkaiden vaikutusmahdollisuuksien parantamisen ja työilmapiirin parantamisen entisestäänkin. Varsin vähän kiinnostusta kohdistui talousarvio- ja laskentajärjestelmien sekä talouden seurannan kehittämiseen, vaikka niiden nykytilaa jonkin verran arvosteltiin. Kirjastoyksiköiden itsenäisyyskin lienee saavuttanut vastaajien mielestä jo varsin riittävän tason.

Mitään suuria preferointieroja hallinnon kehittämisen suhteen ei ole pääkirjastojen ja muiden kirjastojen välillä, eikä eri kehittämiskohteiden suhteellinen tärkeyskään ole yhtä poikkeusta lukuun ottamatta juurikaan muuttunut vuodesta 1995. Kirjaston yleisen hallinnon ja päätöksenteon kehittämisen tärkeys on kasvanut roimasti tutkimusjakson aikana.

Kuvio 28: Kirjastojen hallintoon liittyvien kehittämiskohteiden tärkeys vuosina 1995 ja 1999 kaikissa kirjastoyksiköissä ja pääkirjastoissa. (Asteikko: 1 = ei lainkaan tärkeä – 5 = erittäin tärkeä)

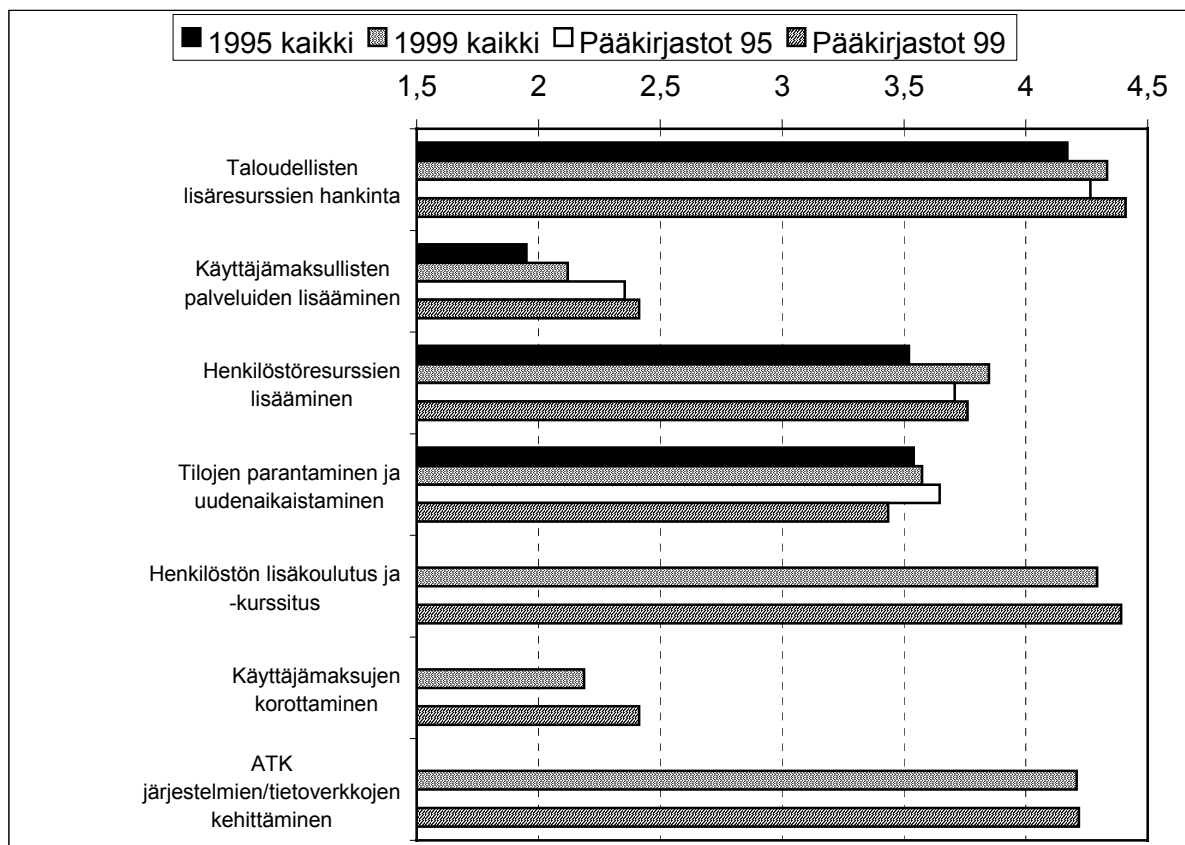
5.3.3 Resursseihin liittyvä kehittäminen

Resurssien kehittämisestä vallitsee kirjastoväen mielissä suuri yksimielisyys eri kohteiden tärkeydestä jota eivät edes vuodet muuta. Ylivoimaisesti tärkeimmät kehittämiskohteet ovat taloudellisten lisäresurssien hankinta, henkilöstön lisäkoulutus ja -kurssitus sekä atk-järjestelmien ja tietoverkkojen kehittäminen (kuvio 29). Henkilöstöresurssien lisääminenkin koettiin tärkeäksi, mutta sen tärkeys jäi kuitenkin koulutustarpeen taakse.

Näistä taloudellisten resurssien taso ja henkilöstömäärään todettiin aiemmin jo kirjastojen toiminnan kannalta ongelmallisimmiksi asioiksi. Atk-järjestelmien ja tietoverkkojen taso on jo kirjastoissa kohtuullinen, mutta ilmeisesti paine näiden kehittämiselle on edelleen kova. Myös henkilöstön koulutuspainet ovat edelleen kovat, vaikka henkilöstön ammattitaito noteerattiinkin korkealle. Henkilöstökoulutuksen määrän kuitenkin todettiin vähentyneen noin 40 prosentissa kirjastoja, joten tätä kautta koulutustarve on säilynyt suurena, vaikka vastaavasti noin kolmanneksessa kirjastoyksiköitä koulutusta olikin lisätty tutkimusjakson aikana.

Tilojen riittävyys ja varustetaso oli yksi kirjastojen keskeisimmistä ongelmista nykytilan arvioinnissa. Tilojen parantaminen ja uudenaikaistaminen kuului myös vastaajien mielestä tärkeisiin kehittämiskohteisiin, muttei sitä koettu kuitenkaan aivan yhtä tärkeäksi kuin edellä mainitut muut kehittämiskohteet.

Käyttäjämaksuja lisäämällä ja korottamalla kirjastoihmiset eivät halua taloudellisia lisäresursseja haalia. Pääkirjastoissa ilmenee hieman enemmän valmiutta käyttäjämaksuperustan laajentamiseen, mutta niissäkään käyttäjämaksuihin kohdistuvaa kehittämistä ei pidetä tärkeänä.

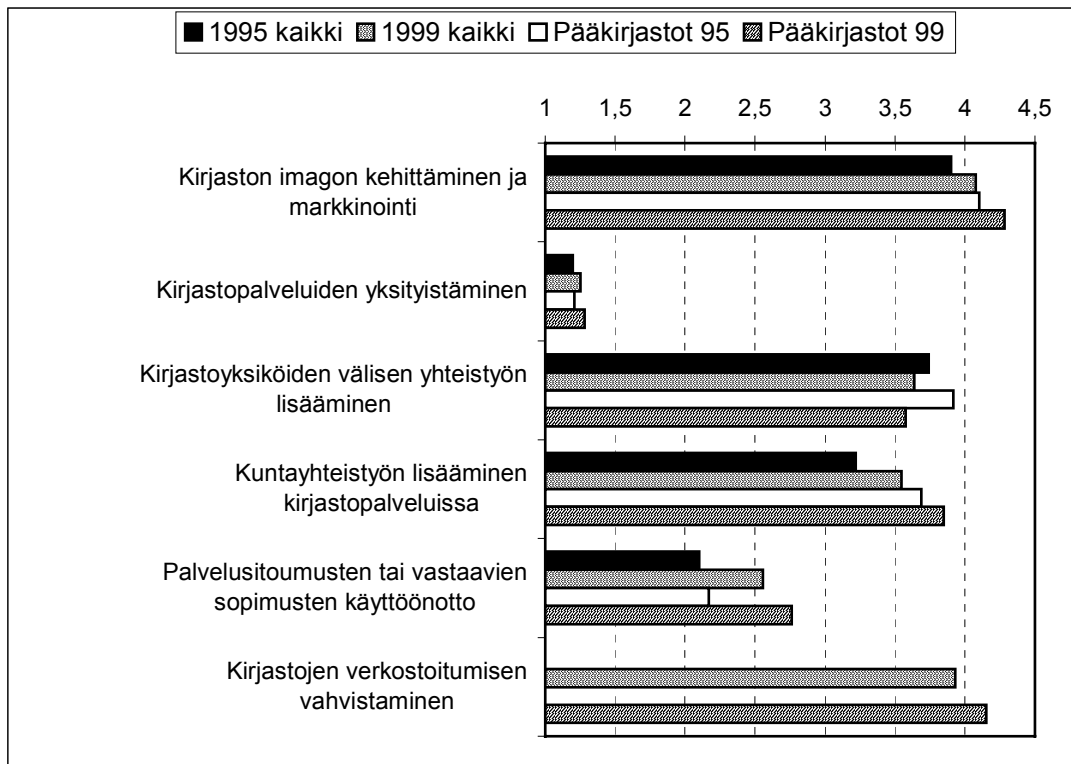
Kuvio 29: Kirjastojen resursseihin liittyvien kehittämiskohteiden tärkeys vuosina 1995 ja 1999 kaikissa kirjastoyksiköissä ja pääkirjastoissa. (Asteikko: 1 = ei lainkaan tärkeä – 5 = erittäin tärkeä)

5.3.4 Muiden kehittämis- ja muutoskohteiden tärkeys

Yhtä lailla kun tiedottamisen kehittäminen koettiin tärkeäksi, niin myös kirjastojen imagon kehittäminen ja markkinointi nähdään erittäin tärkeäksi kehittämiskohteeksi – vielä palveluista tiedottamisen kehittämistäkin tärkeämmäksi (kuviot 30). Näin oli jo vuonna 1995 ja saavutuksena voitaneen pitää kirjastopalveluiden arvostuksen nousua kunnissa ja sitä, että kirjastojen imagon ja markkinoinnin tason arveltiin olevan tällä hetkellä jo kohtuullisella tasolla. Tarve imagon parantamiseen ja markkinointiin vaikuttaa kuitenkin olevan edelleen kova.

Kirjastojen verkostoitumisen kehittämisen tärkeyttä ei mitattu vuoden 1995 kyselyssä, mutta nyt se oli mukana ja tärkeäksi koettu samoin kuin kaikenlaisen yhteistyön lisääminen. Pienoinen muutos aikaisempaan on ollut se, että kun-

tayhteistyön kehittäminen on noussut tärkeydessä vähintään samalle tasolle kuin kirjastojen välisenkin yhteistyön kehittäminen. Kuntayhteistyöhän oli huomattavasti heikommalla tasolla kuin kirjastojen keskinäinen yhteistyö. Hyvästä tilanteestaan ja suotuisasta kehityksestään huolimatta kirjastojen välisen yhteistyön kehittäminen koetaan kuitenkin edelleen tärkeäksi.

Kuvio 30: Kirjastojen yleiseen kehittämiseen liittyvien kehittämiskohteiden tärkeys vuosina 1995 ja 1999 kaikissa kirjastoyksiköissä ja pääkirjastoissa. (Asteikko: 1 = ei lainkaan tärkeä – 5 = erittäin tärkeä)

Vuosikymmenen lopun kuntien talousvaikeudet ja jatkuva kamppailu niukoista resursseista eivät saaneet kirjastoväkeä haikailemaan kirjastojen maksullisuuden lisäämistä – eivätkä ainakaan yksityistämistä. Kirjastopalveluiden yksityistäminen tyrmätään kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöiden toimesta samanlaisella vankalla yksimielisyydellä kuin vuosikymmenen puolivälissäkin. Palvelusitoumusten tai vastaavien sopimusten käyttöönotolle kirjastojen johtajat ovat sen sijaan aavistuksen lämmentyneet tutkimusjakson aikana, vaikka palvelusitoumusten käyttöönoton suhteellinen asema kehittämiskohteiden priorisoinneissa ei olekaan noussut. Palvelusitoumusten käyttö ei ole juurikaan yleistynyt tutkimusjakson aikana.

5.3.5 Eri kehittämiskohteiden yhteisvertailu

Kuten edellä havaittiin erilaisten kehittämiskohteiden suhteellisessa priorisoinnissa tai edes tärkeyden tason arvioinnissa ei ole tapahtunut tutkimusjakson aikana kovinkaan suuria muutoksia. Ehkä merkittävin muutos verrattuna vuoden 1995 priorisointeihin on johtamismenetelmien ja toimintakulttuurien kehittämisen tärkeyden nousu. Taulukossa 6 on asetettu järjestykseen vastaajien arvioiden mukaan kymmenen tärkeintä ja viisi vähiten tärkeätä kehittämiskohdetta. Vertailun vuoksi taulukkoon on lisätty myös eri kehittämiskohteiden sijoittu-

minen vuoden 1995 priorisointivertailussa ja tärkeys pisteet molempina mittauskertoina.

Taulukko 6: Kaikkien vastaajien arviointien keskiarvot kehittämis-/muutoskohteiden tärkeydestä lähivuosina. Kymmenen tärkeintä ja viisi vähiten tärkeää kehittämis-/muutoskohdetta vuonna 1999.

Sijaluku	Kehittämis-/muutoskohde (Suluissa vuoden 1995 sijaluku)	Tärkeys pisteet (Suluissa 1995 pisteet)
1	Palveluiden laadun kehittäminen (3)	4,39 (3,94)
2	Taloudellisten lisäresurssien hankinta (1)	4,33 (4,17)
3	Henkilöstön lisäkoulutus ja -kurssitus (-)	4,29 (-)
4	Atk-järjestelmien/tietoverkkojen kehittäminen (-)	4,21 (-)
5	Kokoelmien ajantasaistaminen (2)	4,13 (3,95)
6	Kirjaston imagon kehittäminen ja markkinointi (4)	4,08 (3,90)
7	Käyttäjien mielipiteen kysely (5)	3,96 (3,83)
8	Kirjastojen verkostoitumisen vahvistaminen (-)	3,93 (-)
9	Johtamismenetelmien ja toimintakulttuurien kehittäminen (16)	3,90 (3,40)
10	Henkilökunnan vaikutusmahdollisuuksien parantaminen (9)	3,85 (3,54)
* *	* *	* *
* *	* *	* *
29	Itsepalvelun lisääminen lainauksessa (28)	2,84 (2,76)
30	Palvelusitoumusten tai vastaavien sopimusten käyttöönotto (29)	2,56 (2,10)
31	Käyttäjämaksujen korottaminen (-)	2,19 (-)
32	Käyttäjämaksujen lisääminen palveluissa (31)	2,12 (1,95)
33	Kirjastopalveluiden yksityistäminen (33)	1,25 (1,20)

Sen verran muutoksia priorisoinneissa on tapahtunut, että palveluiden laadun kehittäminen on noussut tärkeimmäksi taloudellisten lisäresurssien hankinnan pudotessa vasta toiselle sijalle vaikka keräsi korkeammat tärkeys pisteet kuin ensimmäisessä mittauksessa. Uudemmassa mittauksessa tärkeys pisteiden taso oli kauttaaltaan hieman korkeampi kuin ensimmäisessä mittauksessa.

Huomionarvoista on myös, että kokoelmien ajantasaistaminen on priorisoinnissa pudonnut kakkosluokalta viidenneksi ja edelle kiilasi mm. sellainen uutena mukaan tullut kehittämissuositus kuin atk-järjestelmien ja tietoverkkojen kehittäminen. Tämä voisi viitata jollakin lailla kirjastojen kehittämisen painopisteen kohdistumiseen uusiin palveluihin, mutta toisaalta näiden kahden kohteen kehittämistä pidetään siinä määrin yhtä tärkeänä, ettei moinen johtopäätös ole täysin perusteltu. Yleisenä havaintona voidaan kuitenkin sanoa, että palveluiden laadun kehittämistä lukuun ottamatta kärkiviisikkoon kaikki muut kehittämissuositukset liittyvät lisäresurssien tarpeeseen.

6 Yhteenvedo

Kuntien yleisten kirjastojen toiminnalle oli 90-luvun jälkipuoliskolla leimallista kamppailu laman jälkeisten resurssiongelmien kanssa samaan aikaan kun kirjastojen palvelutarjonta laajeni voimakkaasti. Uudet atk-pohjaiset palvelut ryntäsivät pääkirjastojen lisäksi myös pienempiin palvelupisteisiin.

Kirjastopalvelut keskittymässä?

Suomessa on 90-luvun puolivälin jälkeen harvennettu kirjastoverkkoa kohtuullisen kovalla kädellä. Pieniä palvelupisteitä on lakkautettu ja palveluita on keskitetty pääkirjastoihin. Palveluiden keskittäminen on ollut kunnissa seurausta joko strategisista valinnoista tai kirjastopalveluihin kohdistuneista säästötoimista. Tutkimuskunnissa kirjastoverkkoon kohdistuneet supistukset olivat kuitenkin kaiken kaikkiaan varsin vähäisiä. Osassa kuntia kirjastojen palvelupisteitä jopa lisättiin tutkimusjakson aikana.

Kirjastojen palvelukyky parantunut

Tarkasteltaessa tutkimuskuntien kirjastojen yksittäisiä toimintoja tai kokonaisuuksia, keskimääräinen palveluiden toimivuus tai palvelukyky eivät olleet juurikaan muuttuneet vuodesta 1995 vuoteen 1999. Yksittäisten kuntien kohdalla muutokset olivat kuitenkin selkeämpiä. Suurimmassa osassa tutkimuskuntia kirjastoyksiköiden vastuuhenkilöt arvioivat kirjastojensa palvelukykyyn parantuneen vuodesta 1995. Tutkimuskuntien joukosta löytyi myös reilun tusinan verran kuntia, joissa kirjastojen keskimääräinen palvelukyky oli heikentynyt – osassa reilustikin. Kuntien väliset erot olivat varsin suuria etenkin verrattaessa palvelukykyyn kehityksen suhteen parhaita ja heikoimpia kuntia.

Tukipalveluiden kilpailuttaminen ei ole yleistä

Kaikki kunnat tuottavat pääosin itse omat kirjastopalvelunsa, mutta kirjastopalveluiden tuottamiseen liittyvien tukipalveluiden hankinnassa käytetään laajemmalla mitalla myös ostopalveluita. Yksityisiä palvelutuottajia kirjastot hyödyntävät etenkin atk-palveluiden hankinnassa ja kirjastojen vartioinnin järjestämisessä. Siivouspalveluista sen sijaan yksityiset palvelutuottajat ovat vähentyneet tarkastelujakson aikana selvästi.

Vaikka tukipalveluiden tuotannossa käytetään kohtuullisen monipuolisesti erilaisia tuotantotapoja, palvelutuottajien kilpailuttaminen ei kuitenkaan ole muotoutunut kovinkaan yleiseksi tavaksi. Edes kaikkia ostopalveluita ei kilpailuteta. Vain vajaa viidennes kirjastoista kilpailuttaa kaikki ostopalvelunsa. Muissa kirjastoissa ostopalveluita kilpailutetaan satunnaisesti tai ei lainkaan.

Kirjastojen vastuuhenkilöt eivät halunneet vähentää ostopalveluiden käyttöä kirjastotoimen tukipalveluiden järjestämisessä, mutta toisaalta perin harvat halusivat ostopalveluiden käyttöä lisättävänsä.

Kirjastojen luottamushenkilöhallinto kriisissä?

Kirjastojen vastuuhenkilöt eivät anna kuntiensä kirjastotoimen luottamushenkilöille kovinkaan korkeata arvosanaa. He epäilevät luottamushenkilöiden jäsenten kirjastotoimen tuntemusta sekä yleistä kirjastopoliittista tietotasoa. Jäsenten aktiivisuus ja aloitteellisuus kirjastotoimen kehittämisessä ei ole vakuuttanut kirjastojen johtajia. Varsin usein kirjastojen vastuuhenkilöt olivat pettäneitä myös luottamushenkilöiden jäsenten osoittamaan kirjastopalveluiden arvostukseen. Luottamushenkilöiden tietotaitotaso ja aktiivisuus on kir-

jastojen vastuuhenkilöiden mielestä muuttunut negatiiviseen suuntaan verrattuna vuoden 1995 tilanteeseen. Kirjastojen johtajat näkivät myös, että luottamushenkilöelimillä on kaiken kaikkiaan kovin vähäinen rooli kirjastojen toiminnan kannalta ja vaikutus on selkeästi vähentynyt vuoden 1995 jälkeen.

Valtion viranomaisten vaikutus vähentynyt

Kuntien suurempi riippumattomuus valtion ohjauksesta näkyy myös kirjastopalveluiden järjestämisessä. Kirjastojen vastuuhenkilöiden arvioiden mukaan valtion keskushallinnon viranomaisilla tai lääninhallituksilla on nykyisellään enää varsin vähäinen vaikutus kirjastojen toimintaan. Vaikutus on myös selkeästi vähentynyt viime vuosina. Keskeisimmät kirjastojen toimintaan vaikuttavat tahot ovat kirjastotoimen johtavat viranhaltijat, kirjastojen henkilökunta sekä asiakkaat. Asiakkaiden vaikutus on edelleen huomattavasti pienempi kuin henkilökuntaryhmien, vaikka asiakkaiden vaikuttavuus onkin lisääntynyt aavistuksen voimakkaammin kuin kirjastojen henkilöstön. Myös naapurikuntien vaikutus kirjastoyksiköiden toimintaan on lisääntynyt voimakkaasti tutkimusjakson aikana.

Toiminnan arviointi lisääntynyt voimakkaasti

Toiminnan arviointi, kirjastojen yhteistyöhön liittyvät tehtävät sekä asiakaspalvelutehtävät ovat viime vuosina kasvattaneet eniten merkitystään kirjastojen johtajien työssä. Pääkirjastoissa myös taloushallinnollisten tehtävien painoarvo on kasvanut roimasti.

Vaikka kirjastojen toiminnan arviointi onkin noussut kirjastonjohtajien työssä selvästi entistä merkittävämmäksi, se ei kuitenkaan ole johtajien mielestä vielä saanut liian korostettua asemaa heidän työssään, kuten eivät yleishallinnolliset tai taloushallinnolliset tehtävätkään. Hallinnollisten tehtävien rinnalla on vastapainona johtajien työssä myös asiakaspalvelutehtävät muuttuneet aiempaa tärkeämmiksi.

Kirjastojen materiaaliset olosuhteet parantuneet

– henkilöstöressurit vähentyneet

Vuoden 1994 jälkeen kirjastoyksiköissä ovat selkeimmin parantuneet kirjastojen varustustasoon liittyvät tekijät, kuten atk-laitteiden ja verkkojen taso, varustustaso kokonaisuudessaan ja kokoelmien ajanmukaisuus. Myös erilaisten palveluiden määrä sekä kirjastojen välinen yhteistyö on kasvanut yli puolessa tutkimuskuntien kirjastoyksiköistä. Negatiivisinta kehitystä kirjastoissa sen sijaan on tapahtunut henkilöstöressurssien kehityksessä ja taloudellisten resurssien kohdalla ylipäätään. Virkojen ja toimien määrä, sijaisten käyttö ja henkilöstön koulutus ovat vähentyneet varsin yleisesti kirjastoissa.

Vaikka kirjastojen varustustaso onkin parantunut yleisesti, eivät kirjastojen vastuuhenkilöt edelleenkään ole täysin tyytyväisiä kirjastojen varustustasoon, vaan siinä nähdään edelleen toivomisen varaa. Vuonna 1999 kirjaston johtajien arvioiden mukaan keskimäärin parhaalla tolalla kirjastojen kannalta olivat kirjastojen välinen yhteistyö, palveluiden laatu, työilmapiiri kirjastoyksiköissä, kirjastoyksiköiden sijainti ja saavutettavuus sekä kirjastoyksikön rooli kunnan sivistystyössä. Heikoimmilla kantimilla kirjastoissa nähtiin olevan taloudelliset resurssit, henkilöstömäärä, kirjastotoimen luottamushenkilöhallinto, asiakaspalautteen kerääminen sekä kirjastoyksiköiden tulevaisuudennäkymät.

Palveluiden laatua halutaan kehittää

Lähivuosien tärkeimpänä kehittämiskohteena kirjastoissa johtajat pitivät kirjastopalveluiden laadun kehittämistä. Myös taloudellisten lisäresurssien hankintaa ja henkilöstön lisäkoulutusta ja -kurssitusta pidettiin yleisesti tärkeimpi-

nä tulevaisuuden kehittämiskohteina. Kirjastojen erilaisten kehittämiskohteiden priorisoinnissa ei ole tapahtunut suurtakaan muutosta vuodesta 1995. Varsinkin yleisten kirjastojen perusideologiaan ja keskeisiin rakenteisiin kirjastoväki ei ole edelleenkään valmis puuttumaan. Palveluiden yksityistämistä ei haluta ja kirjastopalveluiden maksuttomuudesta pidetään kiinni.

Liite 1. Kyselylomake

KIRJASTOTOIMEN KYSELY 1999

1. *Kunta* _____
2. *Kirjastoyksikkö* _____

PERUSTIETOA KIRJASTOYKSIKÖSTÄ

3. *Mikä oli kirjastohenkilöstön ja muun henkilöstön kokonaismäärä kirjastoüksikössänne 31.12.1998?*

- 1 Kirjastohenkilöstöä yhteensä _____ hlöä, joista työllistämismäärä palkattuja oli _____ hlöä
- 2 Muuhun henkilökuntaan kuului _____ hlöä, joista työllistämismäärä palkattuja oli _____ hlöä

4. *Kuinka monta työllistämismäärä palkattua henkilöä kaikkiaan työskenteli kirjastoüksikössänne vuonna 1998?*

Kirjastoüksikössä työskenteli vuonna 1998 yhteensä _____ työllistämismäärä palkattua työntekijää

5. *Mitä palveluita kirjastoüksikönnne tarjoaa asiakkaille tavallisten paikallislainapalveluiden lisäksi? Arvioikaa näiden palveluiden toimivuutta?*

	Kirjasto yksikössä ei palvelua	Toimii erittäin huonosti	Toimii melko huonosti	Ei hyvin eikä huonosti	Toimii melko hyvin	Toimii erittäin hyvin	
1	Kaukolainauspalvelu	0	1	2	3	4	5
2	Lainamateriaalin varaupalvelu	0	1	2	3	4	5
3	Neuvontapalvelut	0	1	2	3	4	5
4	Kirjaston käytön opetus	0	1	2	3	4	5
5	Kirjaston kotipalvelu	0	1	2	3	4	5
6	Asiakaskuljetukset kirjastoon	0	1	2	3	4	5
7	Musiikin kuuntelu	0	1	2	3	4	5
8	Videoiden katselu	0	1	2	3	4	5
9	Internetin käyttö	0	1	2	3	4	5
10	Sähköpostin käyttö	0	1	2	3	4	5
11	Tietokoneen hyötyohjelmien käyttö	0	1	2	3	4	5
12	Tietokone-/videopelien pelaaminen	0	1	2	3	4	5
13	Kunnan tietopalvelu	0	1	2	3	4	5
14	Eurotietopalvelu	0	1	2	3	4	5
15	Lasten satutunnit	0	1	2	3	4	5
16	Kirjaesittelyt ja -näyttelyt	0	1	2	3	4	5
17	Muu palvelu, mikä?	0	1	2	3	4	5

6. **Mitä erilaisia aineistoja kuuluu kirjastoyksikköenne kokoelmiin? Arvioikaa kokoelman suuruutta kirjastoyksikköenne alueellisen palvelukyvyn kannalta.**

		Kuuluuko kokoelmiin?		Kokoelman suuruus				
		Ei	Kyllä	erittäin pieni	melko pieni	kohtalainen	melko suuri	erittäin suuri
1	Suomenkielinen tietokirjallisuus	1	2	1	2	3	4	5
2	Ruotsinkielinen tietokirjallisuus	1	2	1	2	3	4	5
3	Vieraskielinen tietokirjallisuus	1	2	1	2	3	4	5
4	Suomenkielinen kaunokirjallisuus	1	2	1	2	3	4	5
5	Ruotsinkielinen kaunokirjallisuus	1	2	1	2	3	4	5
6	Vieraskielinen kaunokirjallisuus	1	2	1	2	3	4	5
7	Suomenkieliset nuortenkirjat	1	2	1	2	3	4	5
8	Ruotsinkieliset nuortenkirjat	1	2	1	2	3	4	5
9	Vieraskieliset nuortenkirjat	1	2	1	2	3	4	5
10	Suomenkieliset lastenkirjat	1	2	1	2	3	4	5
11	Ruotsinkieliset lastenkirjat	1	2	1	2	3	4	5
12	Vieraskieliset lastenkirjat	1	2	1	2	3	4	5
13	Sarjakuvat	1	2	1	2	3	4	5
14	Isotekstiset kirjat	1	2	1	2	3	4	5
15	Äänikirjat	1	2	1	2	3	4	5
16	Elektroniset kirjat (CD-ROM)	1	2	1	2	3	4	5
17	Lasten äänitteet	1	2	1	2	3	4	5
18	Klassinen musiikki	1	2	1	2	3	4	5
19	Viihdemusiikki	1	2	1	2	3	4	5
20	Pop- ja rockmusiikki	1	2	1	2	3	4	5
21	Kielikurssit	1	2	1	2	3	4	5
22	Opetus- ja dokumenttivideot	1	2	1	2	3	4	5
23	Videoelokuvat	1	2	1	2	3	4	5
24	Tietokoneohjelmat ja -pelit	1	2	1	2	3	4	5
25	Käsikirjasto	1	2	1	2	3	4	5
26	Kotiseutukokoelma	1	2	1	2	3	4	5
27	Kotimaiset sanomalehdet	1	2	1	2	3	4	5
28	Ulkomaiset sanomalehdet	1	2	1	2	3	4	5
29	Kotimaiset aikakauslehdet	1	2	1	2	3	4	5
30	Ulkomaiset aikakauslehdet	1	2	1	2	3	4	5
31	Lasten- ja nuortenlehdet	1	2	1	2	3	4	5

7. **Onko kirjastoyksikössäenne meneillään palvelutoimintaan liittyviä kokeiluja tai uudistuksia tällä hetkellä?**

1 Ei 2 Kyllä

Kokeilujen kohde ja luonne lyhyesti:

8. Kuinka seuraavat palvelut on järjestetty kirjastoyksiköissänne?

	Toimintoa ei ole lainkaan itse	Kirjasto-yksikkö tuottaa tetysti	Kunta tuottaa keski-kunnalta	Palvelu ostetaan toiselta tuottaja	Palvelu ostetaan muulta	
1	Kirjastoautopalvelu	0	1	2	3	4
2	Lainausasemien hoito	0	1	2	3	4
3	ATK-järjestelmien ylläpito	0	1	2	3	4
4	ATK-järjestelmien käyttäjätuki	0	1	2	3	4
5	Luettelointi	0	1	2	3	4
6	Kirjastoaineiston hankinta	0	1	2	3	4
7	Asiakaskuljetuksen kirjastoon	0	1	2	3	4
8	Kirjaston kotipalvelut	0	1	2	3	4
9	Satutunnit	0	1	2	3	4
10	Kalusto- ja materiaalihankinnat	0	1	2	3	4
11	Siivous	0	1	2	3	4
12	Muu kiinteistönhuolto	0	1	2	3	4
13	Vartiointi	0	1	2	3	4
14	Muu oheis- tai tukipalvelu, mikä?	0	1	2	3	4

9. Kuinka tyytyväinen olette palveluiden nykyiseen toimivuuteen?

	erittäin tyytymätön	melko tyytymätön	en tyyty-mätön enkä tyytyväinen	melko tyytyväinen	erittäin tyytyväinen	
1	Kirjastoautopalvelu	1	2	3	4	5
2	Lainausasemien hoito	1	2	3	4	5
3	Atk-järjestelmien ylläpito	1	2	3	4	5
4	Atk-järjestelmien käyttäjätuki	1	2	3	4	5
5	Luettelointi	1	2	3	4	5
6	Kirjastoaineiston hankinta	1	2	3	4	5
7	Asiakaskuljetuksen kirjastoon	1	2	3	4	5
8	Kirjaston kotipalvelut	1	2	3	4	5
9	Satutunnit	1	2	3	4	5
10	Kalusto- ja materiaalihankinnat	1	2	3	4	5
11	Siivous	1	2	3	4	5
12	Muu kiinteistönhuolto	1	2	3	4	5
13	Vartiointi	1	2	3	4	5

10. Mikäli palveluiden järjestämisessä käytetään ostopalveluita, kilpailutetaanko palveluiden tuottajia keskenään ennen ostopäätöstä?

- 1 Ei kilpailuteta
- 2 Kyllä, osa ostopalveluista kilpailutetaan
- 3 Kyllä, kaikki ostopalvelut kilpailutetaan

11. Mikäli palveluiden järjestämisessä käytetään ostopalveluita, mikä taho tekee päätöksen a) siirtymisestä ostopalveluiden käyttöön (mikäli päätösvalta on riippuvainen päätöksen kustannusvaikutuksista, merkitkää myös markkamääräinen yläraja) ja b) siitä milta tuottajalta ne ostetaan?

a) Päätöksen ostopalveluiden käyttämisestä tekee:

1	Kirjastoyksikkö itse	_____ Mk
2	Kunnan kirjastotoimen johtava viranhaltija	_____ Mk
3	Kirjastotoimesta vastaava lautakunta	_____ Mk
4	Kunnanvaltuusto tai -hallitus	
5	Muu taho, mikä?	
-

b) Päätöksen ostopalveluiden tuottajasta tekee:

1	Kirjastoyksikkö itse	_____ Mk
2	Kunnan kirjastotoimen johtava viranhaltija	_____ Mk
3	Kirjastotoimesta vastaava lautakunta	_____ Mk
4	Kunnanvaltuusto tai -hallitus	
5	Muu taho, mikä?	
-

12. Pitäisikö mielestänne kirjastoysikkönne lisätä tai vähentää ostopalveluiden käyttöä?

1	Vähentää
2	Lisätä
3	Nykyinen ostopalveluiden määrä on sopiva

KIRJASTOTOIMEN OHJAUS JA JOHTAMINEN

13. Mikä luottamushenkilöelin pääasiassa käsittelee kunnassanne kirjastoja koskevia asioita?

- 1 Sivistyslautakunta
- 2 Kulttuurilautakunta
- 3 Kulttuuri- ja kirjastolautakunta
- 4 Koulutuslautakunta
- 5 Vapaa-aikalautakunta
- 6 Kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunta
- 7 Kunnanvaltuusto tai -hallitus
- 8 Kirjastolautakunta
- 9 Muu, mikä? _____

14. Minkälaiseksi arvioisitte edellä mainitun luottamushenkilöelimen merkityksen ja roolin seuraavien kirjastotoimen asioiden hoitamisessa?

		Erittäin vähäinen				Erittäin suuri
1	merkitys/rooli toiminnan suunnittelussa	1	2	3	4	5
2	merkitys toiminnan kehittämisessä	1	2	3	4	5
3	merkitys resurssien käyttöön liittyvissä asioissa kirjastotoimen sisällä	1	2	3	4	5
4	merkitys resurssien hankinnassa	1	2	3	4	5
5	merkitys kirjastotoimen henkilöstöpolitiikassa	1	2	3	4	5
6	merkitys kirjastotoimen johtamisessa ja strategisissa valinnoissa	1	2	3	4	5
7	merkitys yhteistyökumppaneiden hankkimisessa	1	2	3	4	5
8	merkitys kuntalaisten/asiakkaiden näkemysten esilletuojana	1	2	3	4	5
9	merkitys hankittavan aineiston valinnassa	1	2	3	4	5

15. Arvioikaa seuraavia edellä mainitun luottamushenkilöelimen jäsenrakenteeseen liittyviä ominaisuuksia. Tehkää arvionne luottamushenkilöelimestä saamanne kokonaiskuvan perusteella.

		Erittäin vähäinen				Erittäin suuri
1	Jäsenten oman kunnan kirjastotoimen tuntemus	1	2	3	4	5
2	Jäsenten yleinen kirjastopoliittinen tietotaso	1	2	3	4	5
3	Jäsenten aktiivisuus ja aloitteellisuus kirjastotoimen kehittämisessä	1	2	3	4	5
4	Jäsenten osoittama kirjastopalveluiden arvostus suhteessa kunnan muihin palveluihin	1	2	3	4	5
5	Jäsenten puoluepoliittinen sidonnaisuus	1	2	3	4	5
6	Jäsenten kunnallispoliittinen painoarvo	1	2	3	4	5
7	Jäsenten sidonnaisuus eri kirjastoalan järjestöihin	1	2	3	4	5

16. Minkä tahon päätösvaltaan pääasiassa kuuluvat seuraavat kirjastoyksikköenne koskevat asiat?

	Kunnan valtuusto/ hallitus	Kirjasto- toimesta vastaava ltk	Kirjastotoi- men johtava viranhaltija	Kirjasto- yksikön johtaja
1 Vakituisen henkilökunnan valinta	1	2	3	4
2 Viransijaisten ja tilapäisen työvoiman valinta	1	2	3	4
3 Virkojen jakaminen yksiköiden kesken	1	2	3	4
4 Muun työvoiman jakaminen osastojen kesken	1	2	3	4
5 Henkilöstön työnjaosta päättäminen	1	2	3	4
6 Aukioloajoista päättäminen	1	2	3	4
7 Hankittavan kokoelma-aineiston valinta	1	2	3	4
8 Laite- ja kalustohankinnoista ym. päättäminen, kun hankintahinta on				
a) vähäinen, esim. alle 10 000 mk	1	2	3	4
b) suurempi, esim. yli 10 000 mk	1	2	3	4
9 Määrärahojen kohdentaminen kirjastoyksikössä	1	2	3	4
10 Taloudellisten motivointi- ja palkitsemiskeinojen käyttö	1	2	3	4
11 Erilaisista yhteistyömuodoista päättäminen	1	2	3	4
12 Uusien toimintakäytäntöjen tai työskentelymenetelmien käyttöönotto ja kehittäminen (esim. uudet atk-sovellukset tai uudet palvelumuodot)	1	2	3	4

17. a) Onko kirjastoyksikössäsi toteutettu asiakkaille suunnattuja kyselyitä tai haastatteluja palveluiden arvioimiseksi ja/tai kehittämiseksi? b) Mikäli on, toteutetaanko niitä säännöllisesti?

a) Onko toteutettu asiakaskyselyitä?	b) Toteutetaanko säännöllisesti?	
1 Ei		
2 Kyllä, kyselyn on toteuttanut kirjastoyksikkö itse	1 Ei	2 Kyllä
3 Kyllä, kyselyn on toteuttanut jokin muu taho, mikä? _____	1 Ei	2 Kyllä

18. a) Miten arvioisitte seuraavien tahojen vaikutusta kirjastoyksikköenne toimintaan tällä hetkellä?
b) Onko vaikutus viime vuosina vähentynyt vai lisääntynyt?

	a) Eri tahojen vaikutus					b) Onko vaikutus:		Li- sään- tynyt
	Ei vaikuta lainkaan		Vaikuttaa erittäin paljon			Vähent- ynyt	Ennal- laan	
Kunnan ulkopuoliset vaikuttajat								
1 Valtion keskushallinnon viranomaiset	1	2	3	4	5	1	2	3
2 Lääninhallitus	1	2	3	4	5	1	2	3
3 Naapurikunnat	1	2	3	4	5	1	2	3
4 Kirjastoalan etu- ja ammattijärjestöt	1	2	3	4	5	1	2	3
5 Muut työmarkkina- ja etujärjestöt	1	2	3	4	5	1	2	3
6 Suomen Kuntaliitto	1	2	3	4	5	1	2	3
7 Euroopan unioni	1	2	3	4	5	1	2	3
Kunnan viranomaiset								
8 Kunnanvaltuusto	1	2	3	4	5	1	2	3
9 Kunnanhallitus	1	2	3	4	5	1	2	3

10	Kirjastotoimesta vastaava lautakunta	1	2	3	4	5	1	2	3
11	Kirjastotoimen johtava viranhaltija	1	2	3	4	5	1	2	3
12	Kirjastoyksikön henkilökunta	1	2	3	4	5	1	2	3
Kirjastonasiakkaat ja yhteistyötahot									
13	Kirjaston käyttäjät/asiakkaat	1	2	3	4	5	1	2	3
14	Alueen yritykset	1	2	3	4	5	1	2	3
15	Kylä- ja kaupunginosayhdistykset	1	2	3	4	5	1	2	3
16	Muu yhdistys ja järjestö, mikä?	1	2	3	4	5	1	2	3

19. Arvioikaa seuraavien tehtäväkokonaisuuksien ja johtamisroolien tärkeyttä omassa työssänne kirjastoyksikön vastuuhenkilönä.

		Ei lainkaan tärkeä				Erittäin tärkeä
1	Taloudellinen suunnittelu, johtaminen ja päätöksenteko	1	2	3	4	5
2	Hallinnolliset esimies- ja virkamiestehtävät	1	2	3	4	5
3	Tutkimus- ja kehittämistehtävät	1	2	3	4	5
4	Kirjastoyksikön toiminnan arviointi	1	2	3	4	5
5	Kirjastojen yhteistyöhön liittyvät tehtävät	1	2	3	4	5
6	Lisäresurssien hankkiminen kirjastoyksikölle	1	2	3	4	5
7	Kirjastoyksikön edustaminen suhteessa sidosryhmiin	1	2	3	4	5
8	Asiakaspalvelutehtävät	1	2	3	4	5
9	Kirjaston toiminnasta tiedottaminen ja markkinointi	1	2	3	4	5
10	Henkilöstön täydennyskoulutukseen liittyvät tehtävät	1	2	3	4	5
11	Kirjaston toimintaan liittyvät luottamustehtävät	1	2	3	4	5
12	Kirjastoyksikön keulakuvana toimiminen	1	2	3	4	5
13	Ostopalveluiden hankkiminen, kilpailutus ja seuranta	1	2	3	4	5
14	Kirjaston yhteistyö yritysten ja yhteisöjen kanssa	1	2	3	4	5

20. Arvioikaa kuinka edellä mainittujen tehtäväkokonaisuuksien ja johtajaroolien merkitys on muuttunut viime vuosina.

		Merkitys vähentynyt		Merkitys pysynyt ennallaan	Merkitys kasvanut	
		paljon	vähän		vähän	paljon
1	Taloudellinen suunnittelu, johtaminen ja päätöksenteko	1	2	3	4	5
2	Hallinnolliset esimies- ja virkamiestehtävät	1	2	3	4	5
3	Tutkimus- ja kehittämistehtävät	1	2	3	4	5
4	Kirjastoyksikön toiminnan arviointi	1	2	3	4	5
5	Kirjastojen yhteistyöhön liittyvät tehtävät	1	2	3	4	5
6	Lisäresurssien hankkiminen kirjastoyksikölle	1	2	3	4	5
7	Kirjastoyksikön edustaminen suhteessa sidosryhmiin	1	2	3	4	5
8	Asiakaspalvelutehtävät	1	2	3	4	5
9	Kirjaston toiminnasta tiedottaminen ja markkinointi	1	2	3	4	5
10	Henkilöstön täydennyskoulutukseen liittyvät tehtävät	1	2	3	4	5
11	Kirjaston toimintaan liittyvät luottamustehtävät	1	2	3	4	5
12	Kirjastoyksikön keulakuvana toimiminen	1	2	3	4	5

13	Ostopalveluiden hankkiminen, kilpailutus ja seuranta	1	2	3	4	5
14	Kirjaston yhteistyö yritysten ja yhteisöjen kanssa	1	2	3	4	5

KEHITTÄMISPOLITIikka

21. Onko kirjastoyksiköissä tapahtunut muutoksia seuraavilla osa-alueilla vuoden 1994 jälkeen?

		vähentynyt paljon	vähentynyt jonkin verran	ei muutosta	lisääntynyt jonkin verran	lisääntynyt paljon
1	Aukiolopäivien määrä	1	2	3	4	5
2	Päivittäisten aukioloaikojen pituus	1	2	3	4	5
3	Erilaisten palveluiden määrä	1	2	3	4	5
4	Kokoelmien ajanmukaisuus	1	2	3	4	5
5	Kirjastovirkojen ja -toimien määrä	1	2	3	4	5
6	Muiden virkojen jatoimien määrä	1	2	3	4	5
7	Sijaisten käyttö vakinaisen henkilöstön poissaolon aikana	1	2	3	4	5
8	Henkilökunnan koulutus ja kurssitus	1	2	3	4	5
9	Kirjastoyksikön taloudelliset resurssit	1	2	3	4	5
10	Erilaisten käyttäjämaksujen lukumäärä	1	2	3	4	5
11	Käyttäjämaksujen suuruus (mk)	1	2	3	4	5
12	Yksityisen sponsorirahoituksen määrä	1	2	3	4	5
13	Kirjastoyksikön tilojen määrä	1	2	3	4	5
14	Kirjastoyksikön varustelutaso	1	2	3	4	5
15	ATK-laitteistojen ja tietoverkkojen taso	1	2	3	4	5
16	Kirjaston markkinointi	1	2	3	4	5
17	Kirjastoyksiköiden välinen yhteistyö	1	2	3	4	5
18	Kirjastoyksikön itsenäisyys	1	2	3	4	5
19	Kirjastoyksikön arvostus kunnassa	1	2	3	4	5

22. Minkälaiseksi arvioitte seuraavien kirjastoyksikön toimintaan liittyvien tekijöiden nykytilan?

		erittäin huono	melko huono	ei huono eikä hyvä	melko hyvä	erittäin hyvä
1	Kirjastoyksikön tulevaisuudennäkymät	1	2	3	4	5
2	Kirjastopalveluiden arvostus kunnassa	1	2	3	4	5

PALVELUTOIMINTA

3	Palveluiden laatu	1	2	3	4	5
4	Palveluiden ajanmukaisuus	1	2	3	4	5
5	Kokoelmien ajantasaisuus	1	2	3	4	5
6	Palveluiden monipuolisuus	1	2	3	4	5
7	Kirjastoyksikön sijainti ja saavutettavuus (mm. kulkuyhteydet)	1	2	3	4	5
8	Kirjastoyksikön aukioloajat	1	2	3	4	5
9	Kirjastoyksikön rooli kunnan sivistyksellisessä kasvatustyössä	1	2	3	4	5
10	Palveluista tiedottaminen	1	2	3	4	5

HALLINTO JA TALOUS

11	Kirjastoyksikön hallinto ja päätöksenteko	1	2	3	4	5
12	Kirjastoyksikön itsenäisyys	1	2	3	4	5
13	Kirjastotoimen luottamushenkilöhallinto	1	2	3	4	5
14	Kirjaston toiminta- ja johtamiskulttuuri	1	2	3	4	5
15	Henkilökunnan vaikutusmahdollisuudet	1	2	3	4	5
16	Asiakkaiden vaikutusmahdollisuudet	1	2	3	4	5
17	Työilmapiiri kirjastoyksikössä	1	2	3	4	5
18	Kirjastoyksikön talousarvio- tai laskentajärjestelmä	1	2	3	4	5
19	Kirjastoyksikön talouden seuranta	1	2	3	4	5
20	ATK järjestelmien/tietoverkkojen taso	1	2	3	4	5
21	Asiakaspalautteen kerääminen	1	2	3	4	5

RESURSSIT

22	Kirjastoyksikön taloudelliset resurssit	1	2	3	4	5
23	Henkilöstömäärä	1	2	3	4	5
24	Henkilöstön ammattitaito	1	2	3	4	5
25	Erilaisten käyttäjämaksujen määrä	1	2	3	4	5
26	Käyttäjämaksujen suuruus	1	2	3	4	5
27	Tilojen riittävyys ja varustetaso	1	2	3	4	5

MUUT OMINAISUUDET

28	Kirjastoyksikön imago ja markkinointi	1	2	3	4	5
29	Kirjastojen välinen yhteistyö	1	2	3	4	5
30	Kuntayhteistyö kirjastopalveluissa	1	2	3	4	5

23. Esittäkää käsityksenne siitä, millaisiin asioihin kirjastoyksikkönne kehittämisen tulisi kohdistua lähivuosina.

Ei lainkaan tärkeä

Erittäin tärkeä

PALVELUTOIMINTA

1	Palveluiden laadun kehittäminen	1	2	3	4	5
2	Uusien palvelumuotojen kehittäminen ja käyttöönotto	1	2	3	4	5
3	Kokoelmien ajantasaistaminen	1	2	3	4	5
4	Aukioloaikojen lisääminen	1	2	3	4	5
5	Palveluiden monipuolisuuden lisääminen	1	2	3	4	5
6	Kirjastoyksikön erikoistumisen lisääminen	1	2	3	4	5
7	Kansainvälistymisen korostaminen palveluissa	1	2	3	4	5
8	Kirjaston sivistyksellisen kasvatustehtävän korostaminen	1	2	3	4	5
9	Itsepalvelun lisääminen lainauksessa	1	2	3	4	5
10	Tiedottamisen tehostaminen	1	2	3	4	5

HALLINTO JA TALOUS

11	Kirjastoyksikön hallinnon ja päätöksenteon kehittäminen	1	2	3	4	5
12	Kirjastoyksikön itsenäisyyden lisääminen	1	2	3	4	5
13	Luottamushenkilöhallinnon kehittäminen	1	2	3	4	5
14	Johtamismenetelmien ja toimintakulttuurien kehittäminen	1	2	3	4	5
15	Henkilökunnan vaikutusmahdollisuuksien parantaminen	1	2	3	4	5
16	Asiakkaiden vaikutusmahdollisuuksien parantaminen	1	2	3	4	5
17	Työilmapiirin parantaminen	1	2	3	4	5
18	Talousarvio- tai laskentajärjestelmän kehittäminen	1	2	3	4	5
19	Talouden seurannan parantaminen	1	2	3	4	5

20	ATK-järjestelmien/tietoverkkojen kehittäminen	1	2	3	4	5
21	Palveluiden käyttäjien mielipiteen kysely	1	2	3	4	5

RESURSSIT

22	Taloudellisten lisäresurssien hankinta	1	2	3	4	5
23	Käyttäjämaksujen lisääminen palveluissa	1	2	3	4	5
24	Käyttäjämaksujen korottaminen	1	2	3	4	5
25	Henkilöstöresurssien lisääminen	1	2	3	4	5
26	Henkilöstön lisäkoulutus ja -kurssitus	1	2	3	4	5
27	Tilojen parantaminen ja uudenaikaistaminen	1	2	3	4	5

YLEINEN KEHITTÄMINEN

28	Kirjaston imagon kehittäminen ja markkinointi	1	2	3	4	5
29	Kirjastopalveluiden yksityistäminen	1	2	3	4	5
30	Kirjastoyksiköiden välisen yhteistyön lisääminen	1	2	3	4	5
31	Kuntayhteistyön lisääminen kirjastopalveluissa	1	2	3	4	5
32	Kirjastojen verkostoitumisen vahvistaminen	1	2	3	4	5
33	Palvelusitoumusten tai vastaavien sopimusten käyttöönotto	1	2	3	4	5

24. Seuraavassa on esitetty joukko kirjastotointa koskevia väitteitä. Ottakaa niihin kantaa asteikolla 1 (täysin eri mieltä) - 5 (täysin samaa mieltä).

		Täysin eri mieltä			Täysin samaa mieltä	
1	Kirjastopalveluiden järjestämisvastuuta tulisi siirtää kunnilta erilaisille järjestöille.	1	2	3	4	5
2	Kunnassamme kirjastopalvelut nähdään tärkeinä peruspalveluina.	1	2	3	4	5
3	Resurssien vähäisyyden vuoksi kunnan kirjastopalvelut tulisi keskittää yhteen täyden palvelun toimipisteeseen sen sijaan että resursseja hajautettaisiin ylläpitämällä useita sivutoimipisteitä	1	2	3	4	5
4	Kirjastoyksikköni kehittämisessä keskeisenä tavoitteena on saada uusia asiakkaita.	1	2	3	4	5
5	Kirjastoyksikköni kehittämisessä keskeisenä tavoitteena on palvella entistä paremmin nykyisiä asiakkaita.	1	2	3	4	5
6	Uusien palvelumuotojen mm. tietotekniikkaan ja tietoverkkoihin liittyvien palveluiden tulo kirjastoihin on pysäyttänyt perinteisten palveluiden ja kokoelmien kehittämisen.	1	2	3	4	5
7	Kuntien yleisten kirjastojen tulisi keskittyä hankinnoissaan yksinomaan menestysartikkeleihin, jolla on suuri kysyntä ja jättää pientä asiakaskuntaa kiinnostavan aineiston hankinta/lainaus kaukolainapalvelun varaan.	1	2	3	4	5
8	Kuntalaiset käyttävät paljon naapurikuntien/-kaupunkien kirjastopalveluita, koska omalla kunnallamme ei ole tarjota riittävästi palveluita.	1	2	3	4	5
9	Hyvät kirjastopalvelut houkuttelevat asukkaita kuntaan.	1	2	3	4	5
10	Kun kunnassamme tehdään säästöpäätöksiä, ne kohdistuvat aina ensimmäisenä kirjastotoimeen.	1	2	3	4	5

11	Henkilöstön rekrytointi on aiempaa tärkeämpää palveluiden laadun kannalta	1	2	3	4	5
12	Kirjastojen toimintaan kohdistuvaa sääntelyä tulisi tiukentaa	1	2	3	4	5
13	Kirjaston johtajan työ on painottunut aivan liikaa taloudellisten asioiden käsittelyyn	1	2	3	4	5
14	Kirjaston johtajan työ on painottunut aivan liikaa hallinnollisten asioiden käsittelyyn	1	2	3	4	5
15	Arviointia korostetaan kirjastotoimessa nykyään aivan liikaa	1	2	3	4	5
16	Kuntien toimintaa kirjastopalveluiden tuottajana tulisi ohjata nykyistä tiukemmin	1	2	3	4	5

VASTAAJAN TAUSTATIEDOT

25. *Mikä on syntymävuotenne?* Syntymävuoteni on 19_____

26. *Kuuluuko vastuualueeseen kirjastotoimen lisäksi muita toimialoja?*

- 1 Ei
- 2 Kyllä, seuraavat toimialat
- 3 Kulttuuritoimi
- 4 Liikuntatoimi
- 5 Nuorisotoimi
- 6 Kansalaisopisto
- 7 Muu, mikä? _____

27. *Minkälainen työkokemus teillä on kirjastoalan työtehtävissä?*

- 1 Kirjastoalan eri työtehtävissä olen toiminut yhteensä _____ vuotta
- 2 Nykyisessä tehtävässäni olen toiminut _____ vuotta

28. *Mikä on koulutustasonne?* (Nykyisen koulutusrakenteen mukaan ylin tutkintonne)

- 1 Ei peruskoulun jälkeistä tutkintoa
- 2 Toisen asteen ammatillinen perustutkinto. (= vanha kouluaste)
- 3 Ylioppilas
- 4 Korkea-asteen ammatillinen tutkinto (= vanha opistoaste)
- 5 Alempi tiedekorkeakoulututkinto
- 6 Ylempi tiedekorkeakoulututkinto

KIITOS VASTAUKSISTANNE JA VAIVANNÄÖSTÄNNE!

Takasivulla olevaan tilaan voitte vielä vapaasti esittää mielipiteitänne kirjasto-toimeen liittyvistä asioista.

Liite 2. Vastaajien vapaat kommentit

Kirjastopalveluiden tuottamiseen ei ole suunnattu lisäresursseja käyttötaloudenpuolelle, vaikka kirjastot tuottavat nykyisin myös ilmaisia verkkopalveluja (=internet-yhteydet) kuntalaisille.

Toivoisin "korvamerkintää" valtionosuuksiin tai edes jotain valvontaa, esim. meillä valtio maksaa 1,2 milj. enemmän kuin kirjaston budjetti on.

Kirjastolla kunnassa menee hyvin vain silloin, kun on yleinen talouden väljyys.

Yleisen kirjaston toiminta on niin uniikkia, että nykyinen kustannus-hyöty- lisäarvo- ajattelu ei kerta kaikkiaan sovi siihen.

Pitäisi rinnastaa informaatioyhteiskunnan perusrakenteena toimimiseen. Mutta siihen ei vielä olla kypsää. Kirjasto on yhtä tärkeä perusrakenne kuin tiestö, vesi- ja viemärit ym.

Uusi kirjastolaki 1.1.1999 tukee toiminnan kehittämistä ja antaa nostetta kirjastoille tärkeinä palvelupaikkoina.

Toiveita ja mielipiteitä

- Esimieskoulutusta myös ns. keskijohdolle ja muuta tukea lähiesimiehille

- Päättäjät liian kaukana kirjastontyöntekijöistä

- Kannustavaa palkkausta lisättävä

- Kuntien kirjastoyhteistyöstä voisi keskustella

- Isohkojen lähikirjastojen esimiesten työtehtävissä kuluu liikaa aikaa kaiken maailman huoneistoasioihin (vuotavat putket, ovien lukot, repsottavat lattiapäällysteet jne.) koska mitään vahtimestaria ei ole

- Työyhteisön ilmapiiriin ja työssä jaksamiseen kiinnitettävä huomiota, mutta meille tarjotaan vain "hyppykeppijumppaa" ja sauvakävelyä, henkinen puoli retuperällä ja muutenkin koko TYKY- ym. projektit liian liikuntapainotteisia ja harrastajatasolla esim. työyhteisöpsykologia ei ole saatavana. Siis ko. ammattikunnan palvelua ja fysioterapeutit tuppavaat neuvomaan työntekijöitä sellaisissakin työyhteisö asioissa joissa heillä ei ole tietopohjaa. Samoin ns. työyhteisön tilan ilmapiirikartoituksia tekevät henkilöt, joilla ei ole psykolog. opintoja eikä kunnan tietopohjaa. (=korkeakoulututkintoa?!) Jotta asia hoituisi parhaalla mahdollisella tavalla ja "diskreetisti".

Kirjaston vakinainen viranhaltijan korvaa puolen vuoden välein vaihtuva henkilö, jonka koulutus ei enimmäkseen ole millään tavoin kirjastotyöhön liittyvä.

Sivukirjastojen lopetusbuumi olisi saatava pysähtymään. Auto ei voi korvata koskaan kiinteää kirjastoa!!!

Suomen lakien mukaan ja sellaisten kansainvälisten sopimusten mukaan, jotka Suomi on allekirjoittanut, sairaiden ja vanhusten tulisi saada samantasoinen kirjastopalvelu, minkä muutkin kansalaiset saavat. Nyt on monin paikoin heiltä poistettu laittomasti kaikki palvelut. Vaikka ei olisi kallista, kun ottaa huomioon miten kallista monet nykyajan vaatimat (ATK) palvelut ovat. Tavallinen potilaiden palvelu on sen rinnalla pieni kustannus, mutta juuri siitä on vähennetty. Meidänkin viimeinen jäljellä oleva laitoskirjasto toimii jatkuvan lakkautusuhan alla, kaksi laitoskirjastoa on jo lakkautettu.

Tulevaisuuden potilaat ovat tottuneita käyttämään kirjastoa ja laitteita ja nyt monella on mukanaan nauhuri, jopa videolaitteita. On outoa, että netti palveluja poistetaan tällaisessa vaiheessa kun tarve lisääntyy. Joissain koulutuspäivillä valtion edustajat lupasivat puuttua laitoskirjastojen hädänalaiseen tilanteeseen antamalla edes tilapäisesti lisävaltionapua niille, mutta ei ole mitään seurannut siitä lupauksesta. Ehkä Helsingissä on asia hoidettu, eivät huomaa sitten muuta suomea.

Lama on iskenyt tänne. Johtajan työaika menee asiakaspalveluun. Kehittämiseen ja hallintoon ei jää aikaa. Entinen korvamerkitty valtionsysteemi oli parempi, koska kirjastoa ei perinteisesti avusteta muualla kuin juhlapuheissa.

Kun kirjastotoimikunta lakkautettiin ja asiat siirrettiin XXXXlautakunnalle, niin joutui lapsipuolen asemaan. Harvat XXXXlautakunnan jäsenet käyttävät kirjastoa. Eivät edes pyydettyä tule tutustumaan kirjaston toimintaan. Säästöt ja saneeraukset tai niiden uhka vie työajasta entistä enemmän aikaa. Varsinainen kirjastotyö kärsii. Säästökohteitakin etsitään mitä kummallisempia asioita esim. ilta-aukioloaikojen lopettaminen: säästöt muutama tuhat markkaa.

Valtakunnallisesti on varsinkin syrjäseudun kirjastopalvelut taloudellisesti tehty erittäin vaikeaksi. Pienet kirjastot ja sen lähialueella asuvat kansalaiset ei saa tasapuolista palvelua johtuen rahasta (valtion avusta sekä pääkirjastosta jonka alaisuudessa toimimme). Niukat varat tahtoo jäädä pääkirjastoon.

Osa kuntalaisista käyttää naapurikunnan kirjastoa, koska asuvat sen rajalla ja se on työssäkävynien matkan varrella ja oman kunnan pääkirjastoon on yli 10 km huonoa ja mutkikasta tietä.

Henkilökunnan vähyys on suuri puute. Kirjastorakennus on aikaa vievä, tilat ovat 3 kerroksessa ja vaikeat valvoa.

Kirjastoauto olisi tarpeellinen, koska on vain yksi kirjasto koko kunnassa. Sen voisi ostaa ostopalveluna. Olen puhunut asiasta, mutta asia on alkuunsa tyrmätty kunnan johdon taholta.

Lähikirjasto on se kunnan peruspalvelu, joka on lähellä tavallistakin ihmistä! Se on alueen asukkaiden kohtaamispaikka ja siten myös sosiaalista merkitystä omaava. Ei kaikilla ole mahdollisuutta lähteä keskustaan (bussimaksu mm.), eivätkä kaikki halua ihmispaljouden keskelle. Lähikirjastojen kehittämistä ei pidä laiminlyödä ja palvelujen siellä tulee olla yksilöllistä ja asiantuntevaa. Koulutettu, asiakasystävällinen, etten sanoisi kokenut, tuttu, turvallinen vakituinen perushenkilökunta on kirjaston voimavara hyvän kokoelman rinnalla.

Lähikirjastot ovat vastine alueen veronmaksajille! Kirjaston tulee olla löytöjen ei sääntöjen paikka!

Internetin myötä kaukolainaus nopeutunut yliopistojen kirjastoista – ei kierrätetä paperipyntöjä minkään kuntakirjaston kautta, vaan näemme tilanteen itse koneelta, tilaus sähköpostilla.

Liite 3. Kirjastotoimesta vastaavat lautakunnat KuntaSuomi2004 -tutkimuskunnissa.⁸

	Kunnan- valtuusto/ -hallitus	Kir- jasto- ltk	Sivis- tys- ltk	Kou- lutus- ltk	Kult- tuuri- ltk	Vapaa- aikaltk	Kulttuuri ja kirjasto- ltk	kulttuuri ja vapaa-aika- ltk
Espoo					X			
Haukipudas			X					
Humppila			X					
Hämeenlinna	X							
Iitti							X	
Jaala			X					
Joroinen				X				
Kaarina				X				
Karstula			X					
Kemiö					X			
Kerava			X					
Kiikala	X							
Kokkola								X
Kolari			X					
Kotka				X				
Kristiinankaupunki						X		
Kuhmoinen			X					
Lappeenranta							X	
Leppävirta			X					
Lieksa				X				
Liljendal					X			
Lumijoki			X					
Mikkeli	X							
Multia			X					
Naantali					X			
Noormarkku			X					
Närpiö			X					
Oulainen							X	
Outokumpu						X		
Padasjoki			X					
Pieksämäki					X			
Porvoo								X
Pudasjärvi					X			
Punkaharju					X			
Pyhäntä			X					
Pylkönmäki			X					
Ranua								X
Rääkkylä			X					
Sonkajärvi			X					
Suolahti			X					
Tyrnävä			X					
Vaasa		X						
Vahto							X	
Varkaus			X					
Vehkalahti							X	
Vimpeli			X					
Virrat								X

⁸ Pääkirjastojen vastuuhenkilöiden kyselyssä antaman tiedon mukaan.